

DE NEDERLANDSCHE ECONOMIE

IN

1908

KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIEN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN

1988

Deel I

Jaaroverzicht

BRUSSEL

1989

KONINKRIJK BELGIË
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIËN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN

1988

Deel I

Jaaroverzicht

België - Ministerie van Economische Zaken

De Belgische economie in 1988.

Deel I Jaaroverzicht.

Brussel: Ministerie van Economische Zaken, Algemene Directie voor Studiën en Documentatie

1989- XVI + 114 blz.. 20,5x28,5 cm

I.S.S.N. 0771-7385

D/1989/1226/12

Prijs: BF 400.

Gegevens uit deze publicatie mogen overgenomen worden mits duidelijke bronvermelding.

INHOUD

VOORBERICHT

Een jaaroverzicht van de Belgische economie samenstellen kan op verschillende manieren gebeuren, waarbij twee grote strekkingen onderscheiden worden. Volgens de enen is het verkieselijk zo vlug mogelijk na het verstreken jaar te verschijnen, zelfs als de nodige statistieken nog niet volledig zijn en het opstellen van een definitief oordeel erdoor belemmerd wordt. Anderen, de auteurs van onderhavig overzicht behoren er toe, hechten meer belang aan een zo volledig mogelijk informatiepalet vooraleer de moeilijke opdracht van analyseren, synthetiseren en (be)oordelen aan te vatten.

De eerste aanpak bevoordeelt vlugge informatieverlening ten koste van de exhaustiviteit, terwijl de tweede visie de nadruk andersom legt. Daardoor wordt een correctere analyse van het economisch verloop mogelijk zodat, enerzijds beter de tand des tijds doorstaan wordt en, anderzijds een betere inschatting van de te nemen beleidsmaatregelen mogelijk is. Ook voor hen die dit laatste niet aanbelangt, is het «Witboek» een onmisbaar instrument voor een goed begrip van het economisch verloop in België.

Brussel, juli 1989.

INHOUD

Voorbericht	VII
Inhoud	IX
Lijst van tabellen	XII
Lijst van grafieken	XIV
Gebruikte afkortingen	XV
 1. MACRO ECONOMISCHE SYNTHESE	 1
1.1. INTERNATIONALE OMGEVING	2
1.2. BELGISCHE ECONOMISCHE ONTWIKKELING	4
2. INTERNATIONAAL ECONOMISCH KLIMAAT	9
2.1. ECONOMISCHE ACTIVITEIT	10
A. Industriële produktie	10
B. Investerings en gezinsverbruik	10
C. Arbeidsmarkt	11
2.2. ALGEMENE TENDENS VAN DE WERELDHANDEL	13
A. Ontwikkeling van het volume van de wereldhandel	13
B. Prijsverloop van de wereldhandel en ruilverkeer	15
C. De wereldhandel in waarde	18
D. Handelssaldi, lopende saldi	19
E. Handelsbeleid: Gatt Midterm Review	21
<i>Offensief en vorst in de landbouw- «oorlog»</i>	24
2.3. MONETAIRE FACTOREN	27
A. Inflatie	27
B. Renteverloop	27
C. Wisselkoersen	28
<i>Oogmerk 1992: een overzicht halfweg</i>	30
3. DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1988	31
3.1. VRAAGFACTOREN	32
3.1.1. INVESTERINGEN	32
A. Bedrijfsinvesteringen	32
a. Oorzaken van het herstel	32
<i>Belangrijkheid der sectoren voor de totale investeringen</i>	33
b. Ontwikkeling in 1988	34
B. Bouw	37
a. Woningbouw	37
b. Niet-woningbouw	38

3.1.2. GEZINSVRAAG	39
A. Goederenverbruik	40
B. Dienstenverbruik	42
C. Resultaten van de conjunctuurenquêtes	43
3.1.3. BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU EN BETALINGSBALANS	44
A. Algemeen verloop van het handelsverkeer	44
<i>Statistische moeilijkheden en de gewijzigde nomenclatuur van de buitenlandse handel</i>	46
B. Opsplitsing van de buitenlandse handel per bedrijfstak	48
C. Geografische spreiding van de buitenlandse handel	51
a. Europese Economische Gemeenschap	51
b. Overige industrielanden	53
c. Rest van de wereld	54
D. Beoordeling van de externe prestaties van de BLEU en competitiviteit	54
E. De betalingsbalans van de BLEU	56
a. Algemeen overzicht	56
b. Balans van de lopende verrichtingen	57
c. Kapitaalbalans	59
3.2. INDUSTRIELE PRODUKTIE	61
A. Algemeen overzicht	61
a. Produktieverloop	61
b. Industriële produktie per goederengroep	62
c. Industriële produktie per bedrijfstak	62
<i>Relatief belang van de industriële sectoren in de totale activiteit</i>	63
d. Regionaal produktieverloop	69
B. Conjunctuurindicator	70
3.3. SOCIALE ASPECTEN VAN DE ECONOMIE	71
3.3.1. TEWERKSTELLING	71
A. De beroepsbevolking	71
B. Tewerkstelling	72
a. De bewegingen binnen de tewerkstelling	72
b. Werkaanbiedingen: indicator van spanningen op de arbeidsmarkt	73
c. Deeltijdse en tijdelijke tewerkstelling	76
3.3.2. WERKLOOSHEID	77
3.3.3. LOONVERLOOP	82
3.4. FINANCIËLE FACTOREN	85
3.4.1. OVERHEIDSFINANCIËN	85
A. Financieringsbehoefte van de globale overheid	85
a. Situering	85
b. Internationale vergelijking	86
c. Ontvangsten en uitgaven	86

B. De financieringsbehoefte van de schatkist	87
a. Het begrotingsbeleid in 1988	87
b. De ontvangsten van de schatkist	88
c. De uitgaven van de schatkist	90
d. Het netto te financieren saldo	91
e. Het verloop van de rijksschuld	92
f. De toestand van de rijksschuld	94
C. Evaluatie	95
3.4.2. MONETAIRE FACTOREN	96
A. De wisselmarkt: een stabiele BEF onderaan het EMS	96
B. De geldmarkt: de korte termijnrente in opmars; de schatkistcertificaten in trek	97
C. De obligatiemarkt: meer beleggingen in obligaties; toegenomen emissieactiviteit van de overheid	99
<i>De beleggingsfondsen en maatschappijen</i>	100
D. De aandelenmarkt: een uitzonderlijk levendig jaar	106
<i>Vernieuwing voor de Brusselse beurs: CATS</i>	107
3.4.3. PRIJZEN	109
A. Groothandelsprijzen	109
B. Industriële productieprijs	110
C. Consumptieprijzen	111
VOETNOTEN	113

LIJST VAN TABELLEN

1- Vergelijkende economische resultaten van de Europese landen	2
2- Macro-economische grootheden van België	8
3- Industriële produktie OESO	10
4- Werkloosheidsgraad OESO	11
5- Wereldgoederenproduktie en -uitvoer per landengroep	14
6- Ontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep	15
7- Prijzen van de wereldgoederenhandel, per landengroep	17
8- Prijsontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep	18
9- Saldi op de handelsbalansen per land en landengroep	20
10- Handelsbalansen per land en per landengroep	20
11- Saldi op de balans van de lopende verrichtingen, per land en landengroep	20
12- Inflatieverloop OESO	27
13- Korte-termijn intrestvoeten in de voornaamste landen	28
14- Reële effectieve wisselkoersen	29
15- Investeringsverloop volgens de BTW-aangiften	34
16- Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen	39
17- Aantal afbetalingscontracten	40
18- Afbetalingscontracten: verleende bedragen	40
19- Omzet in volume volgens de BTW-aangiften	41
20- Inschrijvingen van wagens	42
21- Percentsgewijs aantal gefinancierde nieuwe wagens en verloop van het gemiddeld bedrag per contract	42
22- Omzet in volume van de diensten volgens de BTW-aangiften	42
23- Verloop van de buitenlandse handel van de BLEU	45
24- Handelsbalans van de BLEU en dekkingscoëfficiënt	45
25- Opsplitsing van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak	48
26- Geografische opsplitsing van de buitenlandse handel van de BLEU	52
27- Schatting van de uitvoerprestaties	55
28- Saldi van de algemene betalingsbalans op kasbasis	57
29- Saldi van het goederen- en dienstenverkeer op kasbasis	58
30- Saldi van het kapitaalverkeer	59
31- Indexcijfers van de industriële produktie per goederengroep en bedrijfstak	61
32- Staalproduktie van afgewerkte en eindprodukten	67
33- Metaalverwerkende sector	68
34- Samenstelling van de beroepsbevolking	71
35- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen	78
36- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen volgens inschrijvingsbasis	78
37- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen per gewest	78
38- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen volgens de duur	78
39- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, jonger dan 25 jaar	79
40- Werkzoekenden per bedrijfstak	79
41- Werkzoekenden per beroep: arbeiders	80

42- Werkzoekenden per beroep: bedienden	80
43- Werkzoekenden volgens verrichtte studies	80
44- Personen opgenomen in de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid	82
45- Bezoldigingen en loonkost	83
46- Loon- en inflatieverloop	83
47- Conventionele lonen van arbeiders en bedienden volgens bedrijfstak	84
48- Ontvangsten en uitgaven van de globale overheid	87
49- Financieringsbehoeften van de schatkist	88
50- Totale ontvangsten van de schatkist	89
51- Nationale kasuitgaven van de schatkist	90
52- Intrestlasten van de rijksschuld	91
53- Het nationaal netto te financieren saldo	92
54- Het netto te financieren saldo van de Gewesten en Gemeenschappen	92
55- Verdeling van het NFS per Gewesten en Gemeenschappen	92
56- Gecumuleerd NFS van de Gewesten en Gemeenschappen	92
57- Het thesaurietekort en de financiering ervan	93
58- Verloop van de schuld in deviezen	94
59- Toestand van de rijksschuld	94
60- Toestand eind 1988 van de schuld in deviezen	95
A. Verloop van de beleggingsfondsen en SICAV's	102
B. Verloop van het aantal beleggingsfondsen en SICAV's	103
61- Overzicht van de uitgegeven obligatieleningen van de overheid	105
62- Returnindexen per sector van de Belgische waarden op de Brusselse contantmarkt	109
63- Groothandelsprijzen	110
64- Prijsindexcijfers van de industriële produktie	111
65- Aandeel per verbruiksgroep in de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen	112
66- Consumptieprijzen	112

LIJST VAN GRAFIEKEN

1- Reële groei en prijsverloop van het bruto nationaal produkt	4
2- De acht «groten» van de internationale handel in 1988	19
3- Nominale effectieve wisselkoersen van USD, JPY en DEM	29
<i>Aandeel van de verschillende sectoren in de totale investeringen</i>	33
4- Financiële toestand van de gezinnen en belangrijke aankopen	43
<i>Procentueel aandeel van de bedrijfstakken in de totale omzet van de industriële bedrijven in 1988</i>	63
5- Synthetische conjunctuurindicator Nationale Bank van België	69
6- Totaal overheidstekort en zijn componenten	85
7- Financieringstekort van de overheid in sommige EEG-landen	86
8- Officiële wisselkoersen te Brussel	96
9- Verschil tussen korte en lange termijnrente internationaal vergeleken	97
10- Lange en korte termijnrente in België	104
11- Beurs van Brussel, algemene indexen	106

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

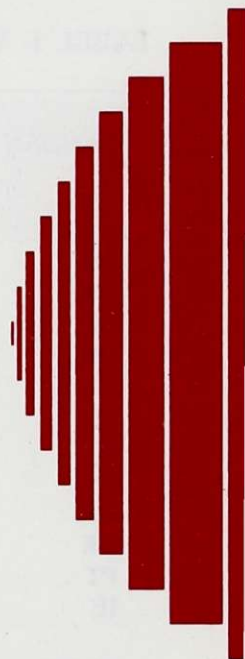
ADSD	: Algemene Directie voor Studiën en Documentatie van het Ministerie van Economische Zaken
ASLK	: Algemene Spaar- en Lijfrentekas
BBL	: Bank Brussel Lambert
BBP	: Bruto Binnenlands Produkt
BDBH	: Belgische Dienst voor de Buitenlandse Handel
BLEU	: Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BNP	: Bruto Nationaal Produkt
BTW	: Belasting op de Toegevoegde Waarde
CLIO	: Input-output classificatie
CRB	: Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
EEG	: Europese Economische Gemeenschap
EEG(10)	: Europese Economische Gemeenschap, tien landen
EEG(12)	: Europese Economische Gemeenschap, twaalf landen
EMS	: Europees Monetair Stelsel
EOGFL	: Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
HORECA	: Hotels, restaurants en cafés
IMF	: Internationaal Monetair Fonds
IRES	: Institut de Recherches Economiques et Sociales
MEZ	: Ministerie van Economische Zaken
NACE	: Nomenclatuur van de Bedrijvigheid van de Europese Gemeenschap
NBB	: Nationale Bank van België
NIL	: Nieuwe Industrielanden
NILA	: Nieuwe Industrielanden van Zuid-Oost Azië
NIS	: Nationaal Instituut voor de Statistiek van het Ministerie van Economische Zaken
NMKN	: Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid
NMP	: Netto Materieel Produkt
OESO	: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OL	: Ontwikkelingslanden
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
RIZIV	: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RSZ	: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RTT	: Regie voor Telegraaf en Telefonie
RVA	: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
STR	: Speciale trekkingsrechten van het IMF
USSR	: Unie van de Sovjet-Socialistische Republieken
UVW	: Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen inclusief oudere vrijgestelde werklozen
UVW-WZ	: Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen exclusief oudere vrijgestelde werklozen

De afkortingen van de landennamen en van de munten van die landen zijn deze die voorgesteld zijn door de Internationale Organisatie voor Standaardisatie:

BE	België	BEF	Belgische frank.
CA	Canada	CAD	Canadese dollar
CH	Zwitserland	CHF	Zwitserse frank.
DE	Duitse Bondsrepubliek	DEM	Duitse mark.
DK	Denemarken	DKK	Deense kroon.
ES	Spanje	ESP	Spaanse peseta.
FR	Frankrijk	FRF	Franse frank.
GB	Verenigd Koninkrijk	GBP	Pond sterling.
GR	Griekenland	GRD	Griekse drachme.
IE	Ierland	IEP	Iers punt.
IT	Italië	ITL	Italiaanse lire.
JP	Japan	JPY	Japanse yen.
LU	Groothertogdom Luxemburg	LUF	Luxemburgse frank.
NL	Nederland	NLG	Nederlandse gulden.
PT	Portugal	PTE	Portugese escudo.
US	Verenigde Staten	USD	Amerikaanse dollar.

1.

MACRO- ECONOMISCHE SYNTHESE

1.1. DE INTERNATIONALE OMGEVING (1)

Tegen alle voorafgaande verwachtingen in blijkt dat 1988 het beste jaar sedert de eerste olieschok was. Nochtans zagen daags na de beurskrach van oktober 1987 de meeste economen niet veel heil in het komende jaar en sommigen onder hun achten zelfs een nakende recessie niet ondenkbeeldig.

Volgens de OESO-vooruitzichten van december 1987 (2) zouden zowel de wereldhandel (+ 4,5 % in volume) als de produktie slechts matig toenemen (+ 2,25 % voor het BNP van de gezamenlijke OESO-landen, waarvan slechts + 1,75 % voor de Europese landen van de zone). In juni 1988 evenwel en steeds volgens dezelfde bron (3) zou de wereldhandel met 6,75 % toenemen en de produktie in de OESO-zone met 3 %, waarvan 2,5 % voor OESO-Europa. Volgens de derde en stellig niet de laatste herziening in de economische vooruitzichten van december 1988 (4), zou het volume van het internationaal handelsverkeer in 1988 met niet minder dan 9 % zijn gestegen, terwijl de produktie in de gezamenlijke OESO-landen met 4 % vooruitging en met 3,5 % in de Europese zone.

Deze geslaagde ontwikkeling is grotendeels te danken aan de gepaste reacties van overheidswege, en vooral van de centrale banken, op het beroep van de geldmarkten na 23 oktober 1987. Het tot dan toe beperkend geldbeleid werd versoepeld. Het gevolg daarvan was dat de beursmarkten ontspanden en de koersen eerst stabiliseerden en daarna verstevigden: ook de rentetarieven werden verlaagd, want de verhoging ervan was de oorzaak van de ommekeer van de automatische programma's inzake beursinvesteringen. De US-economie, waaromtrent de grootste vrees heerste wegens de omvang van de beurswaarden in handen van gezinnen en ondernemingen, leek niet aangetast en na verloop van maanden was de angst voorbij en verstevigde het vertrouwen zowel van gezinnen als bedrijven.

TABEL 1- Vergelijkende economische resultaten van de Europese landen

LANDEN	BBP		Gezins- verbruik		Bruto kapitaal		Lopende balans		NFS		Consumptie- prijzen	
	(a)		(a)		(a)		(b)		(c)		(d)	
	1987	1988	1987	1988	1987	1988	1987	1988	1987	1988	1987	1988
BE	2,1	4,1	1,7	2,5	7,7	14,9	1,1	0,8	- 7,3	- 6,8	2,2	1,2
DE	1,9	3,4	3,4	2,7	1,8	5,4	4,0	4,1	- 1,8	- 2,0	0,7	1,4
FR	2,2	3,4	2,5	2,5	3,7	6,2	- 0,3	- 0,3	- 2,5	- 1,7	3,1	2,7
GB	3,8	4,1	5,1	6,2	5,5	8,7	- 0,6	- 3,2	- 1,4	0,2	3,9	5,1
NL	1,3	3,0	2,9	1,7	1,6	7,2	1,6	2,3	- 6,2	- 5,1	- 0,3	1,0
LU	2,5	3,2	1,4	3,2	5,3	- 6,1	38,0	39,0	5,2	5,4	2,9	1,4
IT	3,1	3,8	4,6	4,3	5,2	6,2	- 0,1	- 0,4	- 10,5	- 10,1	4,8	5,1
ES	5,5	4,9	5,5	4,5	14,6	13,6	0,1	- 1,0	- 3,6	- 3,1	5,4	5,8
GR	- 0,4	3,3	0,5	2,5	- 3,2	10,1	- 2,5	- 1,9	- 10,0	- 12,5	15,7	13,6
DK	- 1,0	0,2	- 1,0	- 1,8	- 9,0	- 4,1	- 3,0	- 2,0	1,8	0,7	4,1	4,9
PT	4,7	4,2	6,8	5,7	19,5	13,3	1,3	0,1	- 6,9	- 6,2	10,2	9,6
IE	4,1	2,6	0,1	1,4	0,0	0,4	1,3	3,2	- 8,9	- 3,6	4,8	5,1
EEG12	2,8	3,7	3,8	3,7	4,8	7,3	0,9	0,5	- 4,2	- 3,6	3,4	3,7

Bron : EEG; voor België: ADSD.

(a) Wijzigingen in %, t/t-1; gegevens in vaste prijzen.

(b) In % van het BNP in lopende prijzen.

(c) Netto capaciteit of netto financieringsbehoefte van de overheid in % van het BNP.

(d) Wijziging in %, t/t-1.

Investerings en consumptie en hun afgeleide uitwerking op het internationaal handelsverkeer lagen aldus aan de basis van de activiteitsexpansie in de landen van de zone. Vooral de forse toename van de investeringen was bepalend voor de produktiviteitswinst, waardoor de reële lonen omhoog konden, wat dan weer in het voordeel van de consumptie uitviel en tegelijkertijd, dankzij de verruiming van de produktiecapaciteit van de bedrijven, een opflakking van de inflatie, vooral in de Verenigde Staten, kon uitstellen.

Volgens de Europese Commissie zou in 1988 (5) het BBP van de Gemeenschap der twaalf met 3,7 % gestegen zijn wat de grootste vooruitgang is sedert 1976. De investeringsexpansie bedroeg 7,3 % (waarvan 8,3 % voor uitrusting), het hoogste percentage sedert twee decennia terwijl de inflatie met 3,7 % rond het peil van de jaren zestig schommelde.

Zoals blijkt uit tabel 1 behoorden de prestaties van de Belgische economie tot de beste van de Gemeenschap. De globale groei werd slechts door Spanje en Portugal overvleugeld en op het vlak van de inflatie bevestigde België zijn plaats onder de landen met een lage inflatie. De financieringsbehoefte van de Belgische overheid verbeterde wel enigszins maar lag toch nog steeds ver boven het communautair gemiddelde.

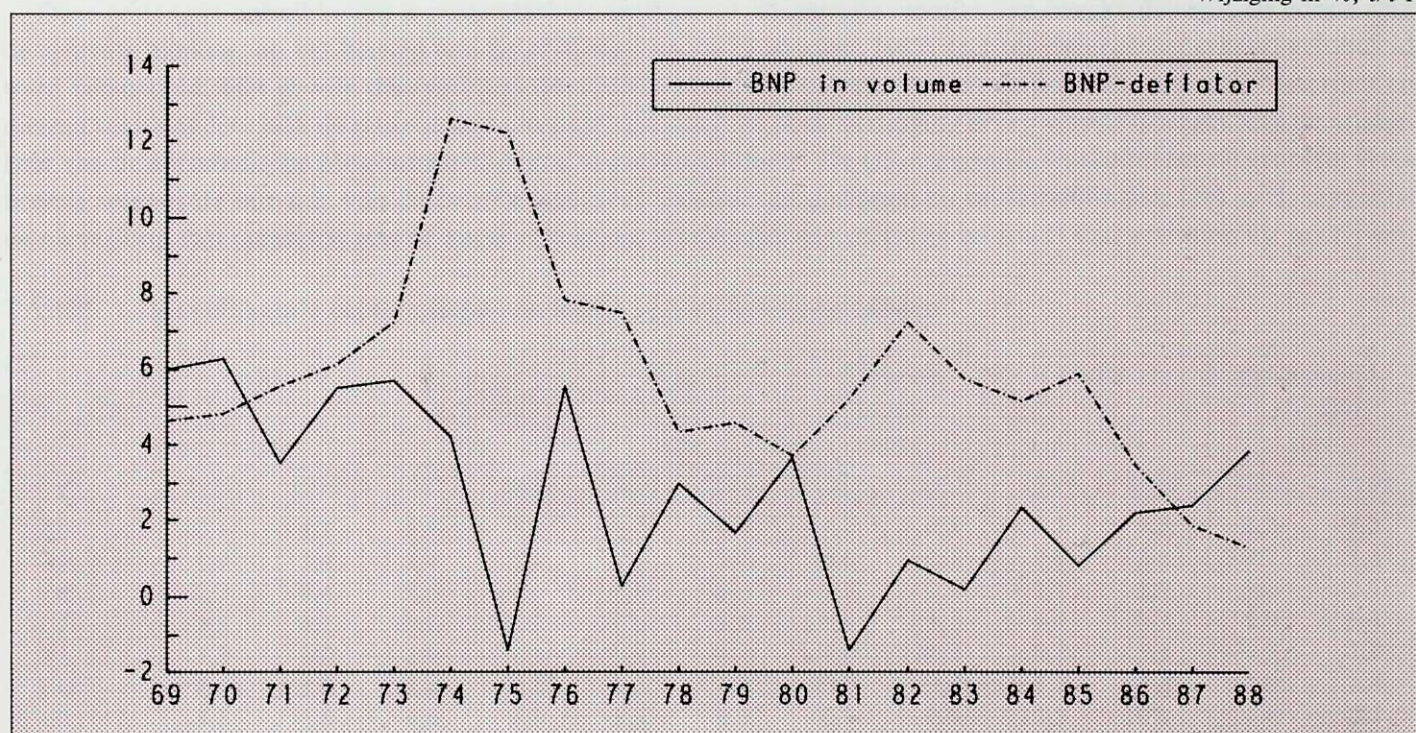
1.2. BELGISCHE ECONOMISCHE ONTWIKKELING

Met een volume-aangroei van het BNP van 3,9 % in 1988, niet veel hoger dan die van het BBP, wegens een negatieve bijdrage tot de BNP-groei van de factorinkomens, bereikte, volgens nog voorlopige ramingen, de Belgische economie haar beste prestatie (6) sedert de olieschok, behalve dan in 1976 (maar die kan grotendeels worden beschouwd als inhaalbeweging van de daling in 1975).

Deze aanzienlijke stijging van het BNP ging voor het tweede opeenvolgende jaar gepaard met een zeer bescheiden toename van prijzen en kosten. De BNP-deflator steeg in 1988 met 1,3 %, na 1,9 % in 1987. Niet alleen was deze deflator, die als een synthetische indicator van de binnenlandse kosten kan beschouwd worden, lager dan de volume-aangroei van het BBP, iets wat voor het laatst in 1970, dus bijna vijf jaar geleden was voorgekomen (zie grafiek 1), maar bovendien klom hij tot een peil, waarvan geen sprake meer was sedert het begin van de jaren zestig. Zo stegen van 1959 tot 1962 de BNP-prijzen gemiddeld met 1,1 % per jaar, terwijl tegelijkertijd het BNP-volume gemiddeld met 5,3 % per jaar toenam.

GRAFIEK 1- Reële groei en prijsverloop van het bruto nationaal produkt

Wijziging in %, t/t-1.

Bron: MEZ, ADSD.

Het samenvallen van deze ontwikkelingen in 1987 en 1988, namelijk een aanzienlijke BNP-aangroei en een gematigde prijsstijging (zoals in het begin van de jaren zestig), leidt tot enkele vragen, na de stagflatie - geringe groei, en een gevoelige stijging van de prijzen - van de jongste tien jaar.

De vraag rijst of de omvang van de BNP-stijging in 1988 slechts van voorbijgaande aard is, ofwel of dit daarentegen de aanzet is voor de terugkeer naar een hoger en duurzaam groeipeil dan dat waarmee sedert de eerste oliecrisis gewoonlijk moet gerekend worden. Meer bepaald kan de omvang van de groei in 1988 worden toegeschreven aan het lage inflatieniveau of aan het samengaan van beide verschijnselen of is hij slechts toevallig? Bevindt de

economie zich opnieuw in een groeifase, die des te steviger is wegens de geringe prijsstijging? Indien er een verband bestaat tussen expansie en inflatie, welke waarborg is er dan voor een verder gematigd prijsverloop en dienvolgens voor een hoog groeipeil?

In 1980 bleef een even aanzienlijke BNP-stijging (+ 3,7 %), samen met een even bescheiden prijshausse zonder gevolg. Het jaar daarop steeg de BNP-deflator met 5,2 % en zakte het BNP met 1,4 %.

De aanhoudende en toenemende prijshausse, symptoom van inflatie, leidt vroeg of laat tot een ontwrichting van de economische groei, al was het maar tengevolge van de overheidsmaatregelen ter bestrijding van de inflatie en de talloze ontregelingen van de economische werking waartoe de inflatie aanleiding geeft. In het begin gaat de overheid immers de inflatie te lijf met een beperkend monetair en/of budgettair beleid met als onmiddellijk gevolg het beknotten van de economische dynamiek.

Zonder causaal een sterke groei toe te schrijven aan een matige prijsstijging, ziet het er toch naar uit dat deze laatste (gunstige maar niet voldoende voorwaarde) economische prestaties veroorzaakt die duurzaam aan de hoge kant blijven, omdat aldus geen beperkend beleid nodig is. Dergelijk beleid vindt zijn oorsprong in de opvatting dat inflatie in de eerste plaats te wijten is aan een onevenwicht ten gevolge van een te grote vraag, en derhalve onmiddellijk maatregelen vereist ter afkoeling of verlichting van de druk die van de vraag uitgaat.

De jaren van stagflatie lieten evenwel toe meer kennis te verwerven omtrent het verband tussen bescheiden economische prestaties van de industrielanden en de aanhoudend hoge werkloosheids- en inflatiepercentages. Hieruit bleek de belangrijke rol van de aanbodfactoren voor de ontwikkeling van een hoog groeipotentieel bij een matig prijsverloop. Vooral de noodzaak van een flexibele economie en dus ook flexibele gedragingen vanwege de diverse subjecten o.m. in verband met het aanbod, werd op de voorgrond geplaatst. In de tweede helft van de jaren tachtig vond in tal van OESO-landen het zogenaamd «structureel of micro-economisch» beleid ingang, waarmee een vloeiendere werking van de economie werd beoogd.

Uit de analyse van de internationale economische context (7) kan worden opgemaakt dat tijdens de tweede helft van de jaren 1980 de internationale economische omgeving grondige wijzigingen heeft ondergaan. Het volstaat erop te wijzen dat de aardolieprijzen van gemiddeld 28 USD per barrel in 1985 naar 13,7 USD in 1986 en 14,2 USD in 1988 zijn gezakt. Ook de USD is teruggevallen op een minder overgewaardeerde koers wat kan helpen bij het wegwerken van het onevenwicht op de lopende balans van de Verenigde Staten. Ten slotte, en de lijst van de gunstige aanwijzigingen zou nog kunnen worden doorgetrokken, ging de inflatie duidelijk vertragen en zakte van gemiddeld 13,0 % in 1980 - consumptieprijzen in de OESO-landen - naar 4,5 % in 1985, 3,2 % in 1987 en 3,9 % in 1988.

Op binnenlands vlak kan eveneens worden gewezen op wijzigingen in de werking van basismechanismen van de markteconomie, zoals de Belgische, meer bepaald in de richting van meer soepelheid. Dit in hoofdzaak kwalitatief kenmerk kan, althans gedeeltelijk, worden belicht aan de hand van sommige kwantitatieve indicatoren.

Na een lange periode van kwijnen nam de productiecapaciteit van de bedrijven opnieuw toe, waardoor het aanbod zonder problemen kon inspelen op de steeds sterker wordende vraag, zowel binnen- als buitenlandse, van de twee jongste jaren. De nieuwe installaties maken niet alleen technische vooruitgang mogelijk, zij dragen ook bij tot een duidelijke verbetering van de toestand op de arbeidsmarkt. De investeringen waren dus niet enkel op rationalisatie gericht, zij beoogden ook de verruiming van de capaciteit, vooral in de industrie.

In 1988 is de bruto vorming van vast kapitaal wellicht met 15,1 % in volume toegenomen, na de reeds forse stijging met 9,7 % het jaar voordien. Zo stegen van 1984 tot 1988 de produktieve investeringen met 8,4 % per

jaar. Van 1974 tot 1984 stegen de investeringen nauwelijks (gemiddeld 0,1 % jaar). Daarbij moet in het bijzonder worden gewezen op de forse expansie van de nijverheidsinvesteringen in 1988, + 25 % in waarde volgens de BTW-gegevens, iets minder in volume. Deze hernieuwde groei leidt evenwel nog niet tot de hoge investeringsratio's (8) uit de jaren zestig: in 1988 bedroeg de verhouding investeringen/ toegevoegde waarde 14 %, tegen een jaargemiddelde van 16 % in de periode van 1960 tot 1970.

Het opmerkelijk herstel van de bedrijfsinvesteringen hield stellig verband met de stevigere binnenlandse en wereldvraag, evenals met de positievere vooruitzichten terzake, al was het maar op Europees vlak wegens de nabijheid van de grote markt; toch zou dit herstel niet mogelijk zijn geweest zonder de grotere winstcapaciteit van de ondernemingen wat het resultaat was van een betere verdeling van de toegevoegde waarde onder de produktiefactoren.

De gereserveerde winst van de vennootschappen (9) bereikte, volgens raming, het historisch maximum van de na-oorlogse periode, nl. 5,2 % van het BNP, na reeds 4,6 % in 1987; tussen 1975 en 1982 was deze ratio op een gemiddelde waarde van 0,6 % gevallen, met twee dieptepunten van 0,3 % in 1975 en 1981. Daaruit blijkt ten overvloede de omvang van het opgetreden herstel.

Overigens zou deze evenwichtigere bedrijfsstructuur, nog een verworvenheid van de jongste jaren, en deze nieuwe winstcapaciteit moeten uitlopen op een gemakkelijkere financiering van de investeringen. Ook de ratio van de potentiële zelffinanciering (10) bereikte een der hoogste toppen van de na-oorlogse periode: 99 % in 1988, 104 en 107 % in 1986 en 1987. In de tweede helft van de jaren zeventig lag ze gemiddeld de helft lager (55 %).

Het aandeel van de arbeidsbeloning (11) in de toegevoegde waarde van de ondernemingen kende in 1988 eveneens een historisch minimum: 61 %, nagenoeg hetzelfde als in 1987. Bij het begin van het huidige decennium was dat nog 68 % en 70 % tijdens de «golden sixties». De reële loonkost per eenheid produkt (12) daalde in 1988 met 2,8 %, na -3,1 % in 1987. Zo werd door de terugkeer naar de vrije loonbesprekingen in 1987 de deur opengezet voor een geschikte aanpassing van de gedragingen der sociale partners aan de bewegende realiteit van een mededingingseconomie.

Deze factoren hebben ondermeer bijgedragen tot een betere doorstroming van de produktenmarkt; dat leidde - mede dankzij de nawerking van de verlaging van de invoerprijzen in 1987 - tot een uitermate bescheiden inflatiepercentage, gemeten naar het indexcijfer der consumptieprijzen: + 1,2 %; na + 1,6 % in 1987.

Dankzij deze geringe hausse van de consumptieprijzen was er een forse stijging van het beschikbaar reëel inkomen van de gezinnen (+ 3,4 % in 1988, tegen slechts + 0,6 % in 1987), hetgeen, samen met het grotere beroep op krediet, hun consumptie in 1988 behoorlijk deed toenemen (+ 2,5 % in volume). Deze stijging gebeurde evenwel niet ten nadele van de spaarquote, want het aandeel daarvan in het beschikbaar nominaal inkomen van de gezinnen steeg nog licht: van 11,8 % in 1987 naar 12,5 % in 1988.

De aanzienlijke expansie van de tewerkstelling in bedrijven (zowel loontrekkenden als zelfstandigen: + 44 000 eenheden in 1988) gaf aanleiding tot een behoorlijke toename van het arbeidsinkomen (4,5 %). Daardoor werd het aandeel ervan in de gezamenlijke particuliere inkomens gestabiliseerd (62 %), terwijl het voorheen steeds in dalende richting verliep; omgekeerd bleef het aandeel van de inkomens uit eigendom van particulieren, dat de jongste jaren fors was gestegen, rond een hoogtegrens schommelen: 17 % van de particuliere inkomens in 1988, terwijl zij tijdens het decennium van zeventig nauwelijks van een gemiddelde waarde van 11 % afweek.

De inkrimping van het overheidstekort en de verlichting van de belastingdruk behoren tot de belangrijkste oogmerken van het structureel beleid. Daarmee wordt beoogd paal en perk te stellen aan de staatsaanwezigheid in de economie, die door de aanbod-economisten vaak als marktvertekenend beschouwd wordt.

Het gewicht van de lopende uitgaven van de gezamenlijke overheid in de Belgische economie zakte van een maximum van 53,1 % van het BNP in 1983 naar 49,7 % in 1988, hetgeen neerkomt op een teruggang met 3,4 procentpunten; hij zou omvangrijker geweest zijn (-4,3 punten) wanneer geen rekening werd gehouden met de rentelast van de openbare schuld: in dat geval zou het aandeel van de lopende uitgaven in het BNP van 43,7 % in 1983 naar 39,4 % in 1988 gedaald zijn. Volgens laatstgenoemde definitie lag de piek van de overheidsbestedingen in 1981 (44,3 % van het BNP) en dan komt de inkrimping in 1988 t.o.v. dat jaar op 4,9 procentpunten van het BNP.

Vooraf inzake dienstverlening boette de overheid veel van haar belang in (-3 procentpunten van het BNP tussen 1981 en 1988), maar haar functie van herverdelers der beschikbare middelen werd minder aangetast (-1,9 procentpunt van het BNP tijdens dezelfde periode). Toch is het vooral als verstrekker van inkomens aan particulieren (buiten rente van de overheidsschuld) dat de belangrijkheid van de overheid terugliep (-4,0 procentpunten van het BNP van 1981 tot 1988).

Overigens verminderde de relatieve belangrijkheid van de overheidsinvesteringen in het BNP met de helft: van 3,4 % in 1981 naar 1,6 % in 1988. Zo vielen de totale overheidsuitgaven (lopende en kapitaal) terug van 57 % van het BNP in 1981 naar 52 % in 1988.

De inkrimping van de verplichte voorheffingen kwam slechts later tot uiting. Zij bereikten een piek in 1985 met 46,4 % van het BNP. In 1988 zou het percentage van de voorheffingen 2 procentpunten van het BNP lager hebben moeten liggen. Het leeuwenandeel van de verlichting van de fiscale druk ging naar de directe belastingen van de gezinnen (-1,3 procentpunt van het BNP tussen 1985 en 1988); de toevoeging van de sociale zekerheidsbijdragen kon dit ontwikkelingsprofiel nauwelijks wijzigen: in 1988 beliep het totaal van deze beide soorten heffingen 29,4 % van het BNP, tegen 30,7 % in 1985.

Voor de gezamenlijke overheid is de financieringsbehoefte, in de betekenis van de nationale rekeningen, teruggevallen van een maximum van 13,2 % van het BNP in 1981 naar 6,8 % in 1988. Rekening houdend met sommige overheidsverrichtingen van financiële aard die niet in de nationale rekeningen opgenomen, maar wel gebudgettiseerd zijn (13), de werkelijke financieringsbehoefte, die in 1981 nog 14,5 % van het BNP vertegenwoordigde, teruggevallen zijn tot 7,4 % in 1988.

Zonder de rentelasten komt sedert 1984 een financieel overschot aan de dag, dat steeds verder toenam en in 1988 op 3,9 % van het BNP kwam (volgens de verruimde definitie hierboven), daar waar het in 1981 nog om een deficit van 6,7 % van het BNP ging. Dat geeft wel een overzicht van de afgelegde weg.

Ten aanzien van het voortduren en de omvang (14) van de deficitaire toestand van de buitenlandse handel van de Belgische economie besloot de regering in 1982 tot een schoktherapie: een devaluatie van de BEF met 8,5 %, gepaard gaande met begeleidingsmaatregelen om een te forse stijging van de binnenlandse prijzen en kosten te voorkomen.

De resultaten waren geslaagd te noemen en dat was in 1982 reeds merkbaar. Het tekort op de handelsbalans beliep 1,4 % van het BNP, tegen 2,8 % twee jaar voordien. 1983 werd met een overschot afgesloten en dat zou zo blijven: in 1988 bedroeg het 2,3 % van het BNP.

Het valt echter niet te ontkennen dat het huidige overschot steunt op een ruilvervoet die sedert 1986 veel gunstiger geworden is dankzij de inzinking van de olieprijs en de daling van de grondstoffenprijzen. Aangezien deze voordelen grotendeels van het buitenland afhankelijk zijn, moet worden toegegeven dat zij op broze grondvesten steunen.

In constante prijzen is het handelsoverschot trouwens aan het slinken gegaan sedert 1985, toen het 3,5 % van het reële BNP vertegenwoordigde; in 1988 bereikte het 1 %. Het probleem schuilt in het goederenverkeer. Die balans, in vaste prijzen, verslechterde voortdurend en werd in 1987 negatief; in 1988 werd deze tendens nog scherper. Nochtans liep in 1988 de toenemende marktpenetratie door goederenimport (15) terug, terwijl de stijgende totale vraag nog verder uitbreidde.

Bijgevolg situeert het probleem zich aan uitvoerzijde en wellicht, zoals dat vroeger reeds herhaaldelijk aangehaald werd, op het gebied van de geschiktheid van het Belgisch aanbod aan de buitenlandse vraag (16). Klaarblijkelijk is dit typische probleem van de structurele dimensie van de Belgische economie nog steeds niet van de baan.

Tot besluit kan worden gezegd dat, zoals uit de enkele bondige hiervoren uiteengezette factoren blijkt, de Belgische economie in de jongste jaren onbetwistbaar soepeler draaide. De gedragingen van de diverse subjecten (gezinnen, ondernemingen, overheid) werden mobieler en pasten zich aan de gewijzigde omstandigheden van de economische bedrijvigheid aan. Meer dan een te volbrengen taak, is deze mobiliteit wellicht een bekwaamheid om zich aan te passen aan hetgeen leeft in de economische activiteit.

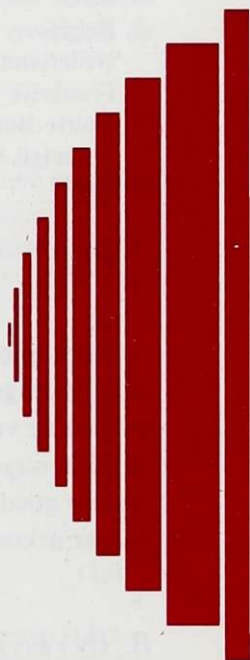
TABEL 2- Macro-economische grootheden

OMSCHRIJVING	1986	1987	1988
<i>Wijziging in %, prijzen van 1980</i>			
Privé consumptie	+ 3,6	+ 1,7	+ 2,5
Overheidsconsumptie	+ 1,7	+ 0,5	- 0,1
Bruto vaste kapitaalvorming	+ 3,6	+ 7,7	+ 14,9
- ondernemingen	+ 5,7	+ 9,7	+ 15,1
- woningen	+ 3,8	+ 7,1	+ 21,4
- overheid	- 7,1	- 2,3	0,1
Uitvoer goederen en diensten	+ 5,7	+ 6,3	+ 8,5
Import goederen en diensten	+ 7,6	+ 8,4	+ 9,1
Bruto nationaal produkt	+ 2,2	+ 2,4	+ 3,9
<i>Niveau en ratio's</i>			
NATIONAAL INKOMEN (mrd BEF)			
Loonmassa	2 815,8	2 846,2	2 937,2
Inkomen zelfstandigen	566,5	592,4	633,7
Inkomen uit vermogen van gezinnen	883,6	930,3	976,2
Ondernemersinkomen	370,4	409,4	465,4
- reserveringen	213,3	245,0	290,5
- directe belastingen	157,1	164,4	174,9
Inkomen Overheid	32,0	34,1	22,5
Intrest Overheidsschuld	- 567,4	- 561,3	- 573,9
Aanpassingen	-	-	3,0
Netto nationaal inkomen	4 100,6	4 251,1	4 464,2
Saldo lopende rekening betalingsbalans			
- in lopende prijzen, mrd BEF	99,6	60,3	42,6
- in % BNP	2,0	1,1	0,8
Financieringsbehoefte van de overheid			
- lopende prijzen, mrd BEF	- 455,1	- 386,2	- 377,2
- in % BNP	- 9,0	- 7,3	- 6,8
Binnenlandse tewerkstelling x 1 000	3 709	3 722	3 764
- Ondernemingen	2 947	2 965	3 009
. loontrekkenden	2 292	2 300	2 331
. zelfstandigen	655	665	678
. huispersoneel	93	90	89
. overheidsdiensten	669	667	666
Werkloosheid x 1 000	536,9	532,0	495,1
- in % van de actieve bevolking	12,6	12,4	11,5

Bron : Ministerie van Economische Zaken, Economisch Budget, februari 1989.

2.

INTERNATIONAAL ECONOMISCH KLIMAAT

2.1. ECONOMISCHE ACTIVITEIT

A. INDUSTRIELE PRODUKTIE

Het jaar 1988 vertoonde een uitzonderlijke groei, die slechts naar het jaareinde toe iets verzwakte. Deze verderzetting van de economische expansie was vrij onverwacht. De meeste voorspellers waren immers de mening toegedaan dat de beurskrach van oktober 1987 een nefaste invloed zou uitoefenen op de reële economische activiteit. De verzwakking van de produktiegroei in het vierde kwartaal van 1988 verhinderde evenwel niet dat voor het gehele jaar de industriële produktie sneller toenam dan in 1987. Slechts één uitzondering op deze ontwikkeling viel op te tekenen: de zwakke mijnontginning drukte het totaal produktiepeil in het Verenigd Koninkrijk, maar ook daar nam de output van de verwerkende nijverheid sterker toe dan het jaar voordien.

TABEL 3- Industriële produktie OESO

Seizoengezuiverde cijfers, 1980 = 100.

LAND OF LANDENGROEP	1984	1985	1986	1987	1988			
					I	II	III	IV
Verenigde Staten	112,1	113,9	115,2	119,5	123,8	125,2	127,4	128,9
EEG	99,9	102,6	104,6	106,8	110,2	111,2	112,8	113,2
België	102,2	104,3	105,1	107,4	111,2	110,3	116,2	115,0
Nederland	101,0	106,0	106,0	107,0	106,0	105,0	110,0	111,0
Frankrijk	100,0	99,4	100,0	102,1	104,6	105,4	107,7	107,7
Duitse Bondsrepubliek	100,0	103,0	105,0	105,0	109,0	111,0	113,0	114,0
Verenigd Koninkrijk	103,2	107,7	100,2	114,4	116,4	118,5	119,6	119,4
Italië	95,4	96,9	100,0	102,7	107,5	106,8	106,9	110,3
Japan	116,5	118,5	118,3	122,4	131,6	131,2	134,1	137,4

Bron : OESO, Main economic indicators.

Twee goederengroepen realiseerden een uitgesproken goed jaar: de produktie van investeringsgoederen werd aangezwengeld door de zeer hoge investeringsratio's in alle industrielanden. Deze waren enerzijds noodzakelijk wegens de vrij hoge capaciteitsbenutting van het bedrijfsleven terwijl ze anderzijds vrij vlot konden gefinancierd worden wegens de - sinds het begin van de jaren tachtig - beter wordende financiële positie der bedrijven. Een tweede goederengroep met hoge produktiecijfers was deze der duurzame consumptiegoederen. De toename van de gezinskoopkracht en de lage inflatie zetten er vele consumenten toe aan duurzame goederen te kopen.

B. INVESTERINGEN EN GEZINSVERBRUIK

De sterke produktiegroei steunde voornamelijk op twee pijlers: een hoge investeringsvraag en een aanhoudend verbruik van consumptiegoederen, vooral duurzame, maar ook niet-duurzame goederen.

De investeringsvraag richtte zich in alle landen, in sterkere mate dan de laatste jaren, op uitbreiding van de produktie-capaciteit, vooral in de burgerlijke sector. De sfeer van ontwapening die gecreëerd werd door de dooi

in de betrekkingen tussen de twee grootmachten Verenigde Staten en Sovjetunie leidde immers, tesamen met de noodzaak tot bezuinigen op de overheidsuitgaven, tot dalende investeringen in de militaire sector. Vooral in de Verenigde Staten viel deze tendens op.

De gezinsvraag overtrof alle - zelfs de meest optimistische - verwachtingen van einde 1987. De beurskrach van oktober 1987 zetten er de voorspellers immers toe aan te veronderstellen dat de gezinnen hun gekrompen roerend bezit zouden heraanvullen door extra te sparen. Dit gebeurde echter niet. Integendeel, het uitblijven van effecten op de reële economie van de beurskrach, zorgde voor een dusdanig gunstig klimaat dat de gezinnen zich in sommige landen nog dieper in de schuld gingen steken om, vooral duurzame, consumptiegoederen aan te kopen. In quasi alle landen was een belangrijke stimulans voor de consumptie ook het toenemend beschikbaar inkomen zowel dankzij hogere (reële) lonen als door een hogere tewerkstelling.

C. ARBEIDSMARKT

De aanhoudende economische activiteit begint nu ook in Europa steeds gunstiger effecten te hebben op de arbeidsmarkt. In de eerste jaren van de huidige opleving was de terugdringing van de werkloosheid quasi onbestaande, behalve in de Verenigde Staten. De magere successen die in Europa toch geboekt werden, waren vooral te danken aan gewijzigde reglementeringen die de werkloosheidsstatistieken wel verbeterden, maar niet de reële situatie van de mensen zonder werk.

Het nauwelijks reageren van de arbeidsmarkt op de economische groei, zette er verschillende regeringen evenwel toe aan meer aandacht te besteden aan het werkloosheidsprobleem. Allerlei programma's - ofwel ter opvang van oudere werklozen, ofwel ter herscholing van jongere werklozen - waren erop gericht het aanbod van arbeidskracht te verkleinen of beter af te stemmen op de noden van het bedrijfsleven. Er mag daarbij niet uit het oog verloren worden dat de deficitaire toestand der overheidsfinanciën in vele landen dermate uit de hand was gelopen dat de oplossing van de twee vorige decennia niet langer gewenst was (namelijk dat de overheid de «overtollige» arbeidskracht zelf tewerkstelde).

TABEL 4- Werkloosheidsgraad OESO (a)

Seizoengezuiverde cijfers, in % van de actieve bevolking.

LAND OF LANDENGROEP	1985	1986	1987	1988				1988
				I	II	III	IV	
Verenigde Staten	7,1	6,9	6,1	5,6	5,4	5,4	5,3	5,4
EEG	10,9	10,9	10,7	10,2	10,1	10,0	9,7	10,0
België	11,3	11,2	11,1	10,6	10,3	10,2	9,7	10,2
Nederland	10,6	9,9	9,6	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5
Frankrijk	10,2	10,4	10,5	10,3	10,2	10,4	10,2	10,3
Duitse Bondsrepubliek	9,3	9,0	8,9	8,8	8,9	8,8	8,5	8,7
Verenigd Koninkrijk	11,2	11,2	10,3	9,0	8,6	8,0	7,6	8,3
Italië	10,1	11,1	12,0	12,0	12,1	12,1	11,9	12,0
Japan	2,6	2,8	2,8	2,6	2,5	2,5	2,4	2,5

Bron : OESO.

(a) De cijfers zijn op basis van nationale gegevens opgesteld, maar werden verbeterd teneinde de vergelijkbaarheid tussen de landen en de homogeniteit in de tijd mogelijk te maken; voor het vierde kwartaal van 1988 zijn het ramingen.

Daarnaast werd vaak een wijziging van de arbeidsreglementering doorgevoerd die erop gericht was de deeltijdse tewerkstelling aan te moedigen. Vooral bij de vrouwelijke beroepsbevolking kende dit beleid een zeker succes.

Zo liep de deeltijdse vrouwelijke tewerkstelling over de periode 1979 tot 1986 met 7,3 % op in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk en met 2,9 % in de Duitse Bondsrepubliek, terwijl over diezelfde periode de voltijdse tewerkstelling van vrouwen nog afnam.

Twee andere knelpunten van de werkloosheid bleven eveneens aanhouden: de standvastigheid van de langdurige werkloosheid (die als ze al afneemt meestal niet gepaard gaat met het opnemen van nieuwe banen maar wel met prepensioneringen e.d. van langdurige «oudere» werklozen) en het nog steeds vrij hoge aantal jongere werklozen. Dit laatste, gekoppeld aan het toenemend aantal vacatures, doet sommige onderzoekers besluiten dat het arbeidsaanbod niet de geschikte scholing(sgraad) bezit om te kunnen inspelen op de vraag vanwege het bedrijfsleven.

In de Verenigde Staten en Japan is de situatie sterk verschillend van deze in Europa. Hoeveel werklozen Japan zou tellen indien Europese berekeningsmethoden worden gevolgd is niet precies vast te stellen, maar ook dan zou de werkloosheidsgraad er nog significant lager zijn dan in Europa. In de US heeft de economische groei quasi vanaf het begin tot hogere tewerkstelling en afnemende werkloosheid geleid en werd in 1988 een peil bereikt dat, volgens de meeste economen, nog nauwelijks te verlagen valt zonder dat er een echte schaarste ontstaat aan arbeidskracht.

2.2. ALGEMENE TENDENS VAN DE WERELDHANDEL

Het jaar 1988 werd gekenmerkt door een opmerkelijk dynamisme van de wereldhandel; de aangroei overtrof ruim alle verwachtingen die in 1987 werden geuit.

A. ONTWIKKELING VAN HET VOLUME VAN DE WERELDHANDEL

Het GATT-secretariaat trok tussen medio 1988 (17) en januari 1989 (18) zijn ramingen voor de groei van de wereldhandel in volume op van 5,5 % naar 8,5 %. Het IMF raamde in de projecties van april 1988 (19) de expansie van de wereldhandel eveneens op 5,5 %, maar bracht dit in zijn verslag van oktober 1988 (20) naar 7,5 %. De OESO herzag haar raming van 6,8 % in juni 1988 (21) naar 9 % in december 1988 (22).

Deze groei in volume (zie tabel 5) evenaart de in 1984 laatst opgetekende hoogste waarde, hoewel oorspronkelijk gedacht werd dat de opleving in 1988 reeds ver over haar hoogtepunt heen was, en ligt veel hoger dan het gemiddelde van 4 % dat sedert het begin van de jaren '80 gerealiseerd werd.

Het is ook opmerkelijk dat tijdens de zes jaar sinds de recessie van 1982, de wereldhandel met 40 % toenam en de wereldproductie met 25 %, terwijl in de zes jaar tussen de recessie van 1975 en het einde van de groei in 1981, de wereldhandel met 30 % en de productie met 22 % was gestegen (23). Terwijl bovendien 1981 het einde van de expansie en het begin van een harde recessie inleidde, is er thans niets dat op een nakende crisis wijst. Het begin van de jaren '80 werd gekenmerkt door een algemene inflatoire verhitte, wat zich niet voordeed in 1988.

Steeds in vergelijking met de prestaties van 1984 dient te worden opgemerkt dat de spreiding van de groei zowel geografisch als qua goederengroepen verbeterde, zodat de handelsresultaten steviger en tegelijkertijd evenwichtiger zijn.

Vooreerst was, op het gebied van de geografische spreiding, de boom van 1984 grotendeels te danken aan de hoge vlucht van de invoervraag van de Verenigde Staten. In 1988 daarentegen bleef de aangroei in volume van de Amerikaanse invoer weliswaar fors (+ 6,5 %), maar lag toch beneden het wereldgemiddelde (9 %); tevens versnelde de invoervraag in tal van industrie-, maar ook ontwikkelingslanden, behalve in de olie-uitvoerende landen. Volgens het GATT steeg de invoer van de ontwikkelingslanden, exclusief OPEC, in 1988 met 12 %, terwijl die van de OPEC-landen met 1,5 % terugliep (tegen een zware daling met 13,5 % in 1987), als reactie op het inkomensverlies wegens de olieprijsdaling.

Uit de opsplitsing per goederengroep blijkt dat de groei, zoals gewoonlijk, voornamelijk op produkten van de verwerkende nijverheid steunde, maar dat de toename bij de minerale produkten toch niet te verwaarlozen was (zie tabel 6).

Een aantal verklarende factoren voor die opmerkelijke vooruitgang van de wereldhandel in 1988 werden opgesomd door verschillende internationale organismen, o.m. door het GATT-secretariaat, de OESO en het IMF. Vooreerst dient te worden gewezen op de intensivering van de economische bedrijvigheid sedert medio 1987, die steunde op de snellere expansie van de particuliere investeringen en ook op de levendige vraag vanwege de consumenten. Meer bepaald leidden de particuliere bedrijfsinvesteringen die in de OESO-zone met ruim 11 % in volume opliepen (dat was sedert het begin van de jaren '70 nog maar twee keer gebeurd tot een forse toename van de handel in investeringsgoederen).

TABEL 5- Wereldgoederenproduktie en -uitvoer per landengroepen

OMSCHRIJVING	Volumewijziging in %, t/t-1		
	1986	1987	1988
GATT			
Wereldproduktie	3,0	3,0	
Wereldhandel (uitvoer)	4,0	(a) 5,0 (5,5)	8,5
Uitvoer:			
- Industrielanden	2,5	5,0	8,0
- Ontwikkelingslanden	9,0	6,0	9,5
- Landen met staatshandel	5,5	2,5	
Invoer:			
- Industrielanden	8,5	6,0	9,0
- Ontwikkelingslanden	- 5,0	3,0	10,0
- Landen met staatshandel	- 2,5	- 1,0	
IMF			
Wereldproduktie (b)	3,2	3,2	3,8
Wereldhandel (c)	4,5	5,8	7,5
Uitvoer:			
- Industrielanden	2,6	5,3	7,7
- Ontwikkelingslanden	10,5	8,6	7,7
w.o.:			
. Petroleumuitvoerende landen	13,8	- 0,5	4,5
. Niet-petroleumuitvoerende landen	9,4	12,1	8,6
Invoer:			
- Industrielanden	8,3	6,9	8,0
- Ontwikkelingslanden	- 4,5	4,4	8,0
w.o.:			
. Petroleumuitvoerende landen	- 21,9	- 11,1	1,4
. Niet-petroleumuitvoerende landen	2,1	8,9	9,7
OESO			
Produktie van de zone (d)	2,8	3,3	4,0
Wereldhandel (e)	4,5	5,7	9,0
Uitvoer van de zone (f)	- 7,3	1,8	8,5
Invoer van de zone (g)	7,8	7,4	9,0
Intra-OESO-handel	7,2	6,6	9,3

Bron : GATT (1988), *Le Commerce International* 87-88, Genève; GATT (1989), Rapport Préliminaire sur le commerce international en 1988-1989, februari, Genève; IMF (1988), *World Economic Outlook*, oktober, Washington; OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 44, december, Parijs.

- (a) De herziening van de gegevens over 1987 en opgenomen in het Rapport préliminaire 88-89 staat tussen haakjes.
 (b) BNP of BBP voor de industrielanden en ontwikkelingslanden en GNP voor de andere.
 (c) Gemiddelde van de groeiwaarden van de wereld in- en uitvoer op basis van de gegevens voor de industrie- en ontwikkelingslanden en van de gedeeltelijk geraamde gegevens voor de USSR en de Oostbloklanden die geen lid van het Fonds zijn.
 (d) BNP van de OESO-lidstaten.
 (e) Rekenkundig gemiddelde van de groeipercentages van de wereld in- en uitvoer.
 (f) OESO-uitvoer naar de rest van de wereld.
 (g) OESO-invoer uit de rest van de wereld.

TABEL 6- Ontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep

OMSCHRIJVING	Wijziging in volume, t/t-1.		
	1986	1987	1988
GATT			
Uitvoer van:			
- Landbouwprodukten	- 1,0	4,5	4,0
- Minerale produkten (a)	7,5	1,0	7,0
- Nijverheidsprodukten	4,0	5,5	10,5
OESO			
Uitvoer van de OESO, nijverheidsprodukten	2,1	5,7	10,75
Invoer van de OESO:			
- Nijverheidsprodukten	9,6	8,1	10,75
- Petroleum	8,3	2,5	5,5
- Andere grondstoffen dan petroleum	2,9	5,7	3,75

Bron : GATT (1988), *Le commerce international en 1987-88*; GATT (1989), *Rapport préliminaire sur le commerce international en 1988-89*, Februari; OESO, *Perspectives Economiques*, nr. 44, december 1988.

(a) Met inbegrip van de brandstoffen en de non-ferro metalen.

Een tweede gunstige factor schuilt in het matige inflatiepeil in de meeste industrielanden. De ondernemingen hebben gebruik kunnen maken van de beperkte stijging van de relatieve arbeidskost per eenheid produkt in de verwerkende nijverheid, maar ook van het gunstige prijsverloop. De reële olieprijs daalde sinds 1980 met 50 % en het reële prijsniveau van de andere basisprodukten bleef zeer laag, ondanks enkele stijgingen in 1988 (zie verder punt B).

De technische vooruitgang en de snelle verspreiding naar buitenlandse markten van de vraag naar innovaties, zet er de ondernemingen ook steeds meer toe aan hun invoer van uitrustingsgoederen en andere inputs te verhogen.

Volgens het GATT-secretariaat heeft ook de oriëntering van het economisch beleid een gunstige rol gespeeld. Het wijst o.a. op de aandacht van vele regeringen voor de verbetering van het concurrentievermogen en van de flexibiliteit van de economie, en op het ingrijpen van de centrale banken om een opflakking van de inflatie te voorkomen. Voor de handel ging een stimulans uit van de afschaffing van sommige handelstarieven, bijvoorbeeld in het kader van de Noord-Amerikaanse intra-regiohandel dankzij het handelsakkoord tussen de US en Canada.

B. PRIJSVERLOOP VAN DE WERELDHANDEL EN RUILVOET

Voor het prijsverloop is een belangrijke vaststelling dat de bruuske wijzigingen die de forse olieprijsdaling teweeg brachten, werden afgezwakt. De ineensstorting van de olieprijsen in 1986 sleepte ook de eenheidswaarde van de wereldhandel mee en leidde tot verstoringen van de ruilvoet der grote regio's. De industrielanden boekten een winst van nagenoeg 9 % (en van 34 % voor de OESO-landen t.o.v. de rest van de wereld). In 1987 waren de grondstoffenprijzen dusdanig laag dat de eenheidswaarde van de wereldhandel uitgedrukt in nationale munt of in STR nagenoeg stagneerde, maar de ontwaarding van de dollarkoers leidde tot een stijging ten belope van 10 à 11 % van de eenheidswaarden, in USD.

In 1988 liet de laattijdige negatieve uitwerking van de «omgekeerde olieschok» zich op wereldvlak niet meer voelen. Het eenheidswaarde-indexcijfer van de wereldhandel, uitgedrukt in nationale munt, steeg enigszins, zowel

voor de industrielanden als voor de niet-olieuitvoerende ontwikkelingslanden. De olie-uitvoerende landen daarentegen hadden af te rekenen met een sterke vermindering van de eenheidswaarde van hun uitvoer, wegens de nieuwe olieprijsdaling. Op wereldvlak zou de prijshausse zowat 1 à 2 % in nationale munt belopen, maar 4 à 5 % in dollar, rekening houdend met de verdere ontwaarding van de USD.

Het verloop der prijzen per goederengroepen verschilt sterk vergeleken met de twee voorgaande jaren; in 1986 en 1987 stegen de prijzen van de fabrieksprodukten aanzienlijk vergeleken met die van de andere produkten. In 1988 zijn het de prijzen van de basisprodukten, exclusief de aardolie, die het snelst opliepen. Volgens het IMF (24) stegen de noteringen, in dollar, van de niet-oliehoudende basisprodukten met 23,4 %. De hausse was niet eenvormig over het gehele jaar gespreid. Er deed zich immers een forse toename voor in de eerste twee kwartalen, gevolgd door een lichte daling in het derde kwartaal en een nieuwe stijging in het vierde kwartaal.

Rekening houdend met het waardeverlies van de dollar t.o.v. de andere belangrijke munten lijkt het nuttig ook het verloop in STR te schetsen. Uitgedrukt in STR stegen de prijzen van de niet-oliehoudende basisprodukten toch nog met 18,9 % en die hausse situeerde zich vooral in de eerste drie kwartalen. Het IMF-indexcijfer van de noteringen omvat 39 reeksen betreffende 34 niet-oliehoudende produkten opgesplitst in vier categorieën: de voedingswaren, de dranken, de landbouwgrondstoffen en de metalen.

De grootste hausse werd bij de metalen geboekt: +48,2 % in dollar. Daarbij werd een piek bereikt voor het nikkel (+183 %), als gevolg van de betwisting omtrent de uitvoerheffing in de Dominikaanse republiek. De aluminiumprijs steeg eveneens sterk (+62,5 %) wegens de levendige vraag van de automobielsector, evenals de zinkprijs (+55,4 %) dankzij een aanzienlijke vraag (wagens, bouwnijverheid, openbare werken) en een produktie-onderbreking wegens de mijnstaking in Peru en tenslotte de koperprijs (+46,0 %), eveneens wegens de mijnstaking in Peru, maar ook als gevolg van het beperkter aanbod vanwege andere producerende landen.

Op de tweede plaats kwamen de voedingswaren, waarvan de noteringen met 27,6 % opliepen. De voornaamste haussefactor was daarbij de aanhoudende droogte in de Verenigde Staten die de landbouwproduktie sterk heeft getroffen. Dit heeft dan weer ingewerkt op de prijs van suiker (+50,8 % op de vrije markt), van maïs (+41,6 %), van plantaardige oliën en proteïne meel (+35,8 %) en ook op die van het graan (+28,6 %). De stijging van de graannoteringen bleef evenwel beperkt als gevolg van aanzienlijke wereldvoorraden, een grotere produktie in andere landen en ook door de inspanningen van de EEG om graanmarktaandelen te veroveren ten koste van de Verenigde Staten.

Inzake de landbouwgrondstoffen was de stijging minder groot, gemiddeld +9,4 % in 1988, maar met toch enkele uitschieters: fijne wol (+63,3 %), natuurrubber (+20,4 %), jute (+15,3 %) en huiden (+9,8 %). De prijzen van de dranken bleven daarentegen nagenoeg stabiel, maar dit status quo is het gevolg van een tegengesteld verloop der prijzen van verschillende dranken: de stijging voor koffie (+8,1 %) en thee (+4,8 %) werd gecompenseerd door de daling voor cacao (-20,7 %).

Koffie is een basisprodukt waaromtrent een internationale overeenkomst bestaat, maar de werking ervan werd door talloze moeilijkheden belemmerd. In 1987 liep de overeenkomst op de klippen wegens de slechte verstandhouding tussen de producenten-leden van de internationale koffie-organisatie, in verband met de wederinstelling van de uitvoerquota die geschorst waren als gevolg van de uit de pan rijzende prijzen na de droogte in Brazilië. Daarna liepen de noteringen weer fel terug, want er werd een zeer rijke oogst voorspeld; het werd evenwel oktober alvorens producenten en consumenten het eens konden worden over de exportbeperking. De prijzen stegen echter met enige vertraging, omdat de consumenten, bij ontstentenis van quota's, van de gelegenheid gebruik hadden gemaakt om grote voorraden tegen lage prijzen aan te leggen. De cacaoprijs ging fors omlaag als gevolg van de niet te overbruggen afstand tussen produktie en verbruik.

TABEL 7- Prijzen van de wereldgoederenhandel, per landengroep

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1.		
	1986	1987	1988
<i>GATT</i>			
Eenheidswaarde van de werelduitvoer, USD	6,0	11,0	n.b
<i>IMF</i>			
Eenheidswaarde van de wereldhandel, USD	4,8	10,0	4,7
Eenheidswaarde van de wereldhandel, STR	- 9,3	- 0,2	1,7
Indexcijfer van de ruilvoet:			
- Industrielanden	8,8	0,5	1,2
- Ontwikkelingslanden	- 19,6	3,1	- 2,3
- waaronder: . olie-uitvoerende landen	- 48,6	12,3	- 14,2
. niet olie-uitvoerende landen	- 3,0	- 0,2	1,8
<i>OESO</i>			
Prijzen buitenlandse handel, in nationale munt			
- Uitvoer OESO	- 6,4	- 1,3	1,0
- Invoer OESO	- 13,3	- 0,4	1,0
Prijzen buitenlandse handel, USD:			
- Uitvoer OESO	13,1	10,8	4,5
- Invoer OESO	4,0	11,3	4,0
Indexcijfer van de ruilvoet van de OESO t.o.v. de rest van de wereld (a)	34,3	0,9	5,0

Bron : GATT (1988), *Le Commerce International en 1987-88*, Genève; GATT (1989), *Rapport préliminaire sur le Commerce international en 1988-89*, februari, Genève; IMF (1988), *World Economic Outlook*, oktober, Washington; OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 44, december, Parijs.

(a) Verhouding tussen de prijzen van de uitvoer naar regio's buiten de EEG en de prijzen bij de invoer uit deze regio's.

Voor de ruwe aardolie zakten de prijzen met 20,4 %; de daling trad op tussen april en oktober, maar naar het einde van het jaar toe steeg de prijs opnieuw onder invloed van het OPEC-akkoord om de produktie te verminderen.

De prijsbewegingen van de wereldhandel weerspiegelden de wijzigingen van de relatieve prijzen der verschillende goederengroepen en van de wisselkoersen. Ten opzichte van de andere belangrijke munten ontwaarde de dollar nog verder: omgezet in STR zakte de waarde ervan van 0,853 in 1986 naar 0,774 in 1987 en 0,744 in 1988 (25).

De ruilvoet der verschillende zones veranderde onder invloed van het prijsverloop van de goederengroepen en hun relatief gewicht in de aankoop- en afzetstromen. De fabrieksprodukten hadden een groter aandeel in de uitvoer van industrielanden, terwijl voor de ontwikkelingslanden de basisprodukten het leeuwenaandeel vormden. Het indexcijfer van de ruilvoet van de industrielanden steeg als gevolg van de winst die ten aanzien van de olie-uitvoerende landen werd geboekt; die winst was groter dan het verlies ten aanzien van landen die andere grondstoffen uitvoerden (zie tabel 7).

TABEL 8- Prijsontwikkeling van de wereldhandel per goederengroep

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1		
	1986	1987	1988
<i>GATT</i>			
Gemiddelde prijs, in USD (a):			
- landbouwprodukten	12,0	8,6	n.b
- mineralen (b)	- 25,3	6,1	n.b
- afgewerkte produkten	16,1	12,9	n.b
<i>IMF</i>			
Prijs wereldhandel, in USD (c):			
- afgewerkte produkten	17,7	12,0	8,1
- petroleum	- 50,2	28,4	- 14,3
- niet petroleum grondstoffen	- 1,2	3,4	15,7
<i>OESO</i>			
Prijs buitenlandse handel, in nationale munt			
Uitvoer afgewerkte produkten	3,6	- 1,2	0,5
Invoer van:			
- afgewerkte produkten	- 1,4	0,7	1,75
- petroleum	- 49,0	- 4,6	- 19,25
- andere grondstoffen	- 9,4	- 3,9	7,25
Prijs van de wereldhandel, in USD:			
Uitvoer van afgewerkte produkten	19,0	11,9	4,0
Invoer van:			
- afgewerkte produkten	16,5	12,0	4,5
- olie	- 37,6	7,7	- 16,5
- andere grondstoffen	10,9	8,2	11,0

Bron : GATT (1988), *Le Commerce International en 1987-88*, Genève; GATT (1989), *Rapport préliminaire sur le commerce international en 1988-89*, februari, Genève; IMF, *World Economic Outlook*, oktober, Washington; OESO, *Perspectives Economiques*, nr. 44, december, Parijs.

(a) Eenheidswaarde van de werelduitvoer.

(b) Inclusief brandstoffen en non-ferro-metalen.

(c) Deze prijzen zijn voorgesteld door respectievelijk het indexcijfer van de eenheidswaarde van de door de industrielanden uitgevoerde fabrieksprodukten, de eenheidswaarde van de petroleum uitgevoerd door de petroleum-uitvoerende landen en het indexcijfer van de marktnoteringen van de andere door de ontwikkelingslanden uitgevoerde grondstoffen.

C. DE WERELDHANDEL IN WAARDE

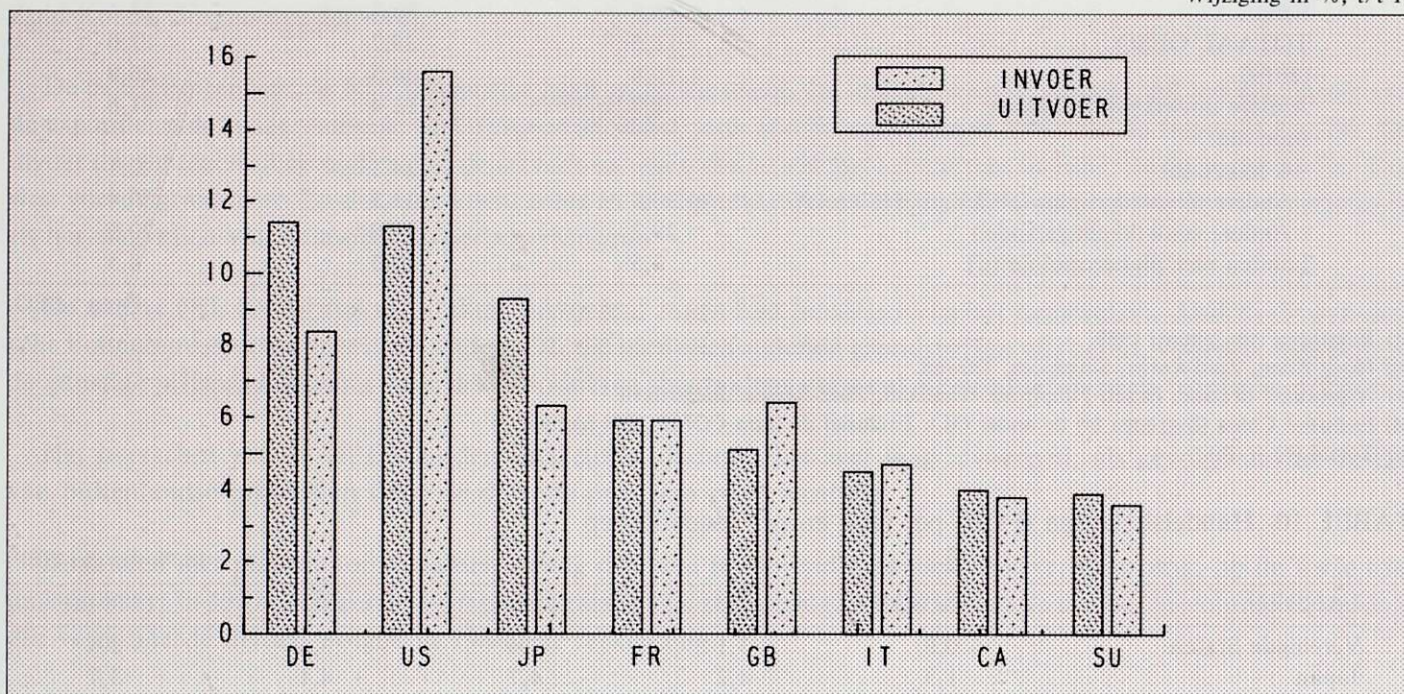
De toenemende wereldhandel en de terugkeer naar stijgende prijzen gaven aanleiding tot een groei met 14 % in waarde, volgens het GATT-secretariaat, waardoor de wereldhandel op 2 840 miljard USD komt. Duitsland bleef de belangrijkste uitvoerder met 11,4 % van het totaal (tegen 11,8 % in 1987) (zie grafiek 2). Door de opmerkelijke expansie van het uitvoervolume der Verenigde Staten (+ 25,5 %) kon het Duitsland nagenoeg bijhalen en ging van 10,2 % van het totaal in 1987 naar 11,3 % in 1988. De Verenigde Staten zijn nog steeds de belangrijkste invoerder met 15,6 % van het totaal, tegen 16,4 % in 1987, gevolgd door Duitsland (26).

In zijn jaarverslag wijst het GATT-secretariaat op bepaalde kenmerken van het ruilverkeer in 1988, vooral m.b.t. de handel van de grote regio's. De snelste groei werd opgetekend in de regio van de Stille Oceaan (27): ruim 30 %

in waarde; daarna kwam de transpacific handel met een groei van meer dan 20 %. De transatlantische en de intra-Europese handel (ongeveer + 15 %) namen minder sterk toe. De handel onder de West-Europese landen behield echter het grootste aandeel in het totale ruilverkeer: 31,5 %, tegenover 11 % voor de Stille Oceaan-regio en 5,5 % voor Noord-Amerika.

GRAFIEK 2- De acht «groten» van de internationale handel in 1988

Wijziging in %, t/t-1.

Bron: GATT, Annual Report 1988-89.

D. HANDELSSALDI, LOPENDE SALDI

De handelsonevenwichten verkleinden in 1988 slechts dankzij de inkrimping van het Amerikaans tekort, want de overschotten van Japan en van Duitsland dikten nog aan, althans in waarde en in miljard USD (zie tabel 9).

Die verbetering van de handelsbalans van de Verenigde Staten was vooral toe te schrijven aan het gestegen uitvoervolume. Het staat evenwel niet vast of dit zal blijven duren. Die uitvoertoe name gebeurde immers in hoofdzaak in het eerste kwartaal (+ 29,1 %), maar zwakte nadien af tot 14 % in het laatste kwartaal. De invoer volgde een gelijkaardig verloop, hoewel de stijging voldoende was om de Verenigde Staten op de plaats van eerste invoerder te houden.

Het is overigens moeilijk een beoordeling te geven over de min of meer duurzame uitwerking van veranderingen in de concurrentiepositie van een economie. Volgens de algemeen gangbare theorie blijft een verbetering ervan, bijvoorbeeld als gevolg van wisselkoersschommelingen, betrekkelijk: zij leidt tot een te lokaliseren aanwinst van buitenlandse en binnenlandse marktaandelen (of tot een indijking van verlies), maar brengt geen standhoudend proces van betere in- en uitvoerprestaties op gang (28). Opdat dit zou kunnen gebeuren zou dus, in het geval van de Verenigde Staten, de dollar verder moeten depreciëren.

Volgens sommige deskundigen is het evenwel mogelijk permanent winst of verlies te boeken door een wijziging van het concurrentievermogen in absolute betekenis. Volgens deze hypothese kan een land, indien het op het gebied

TABEL 9- Saldi op de handelsbalansen (FOB) per land en per landengroep

In miljard USD.			
LANDEN	1986	1987	1988 (a)
Verenigde Staten	- 147,8	- 158,2	- 124,2
Japan	92,7	96,4	99,4
Duitsland	55,7	68,7	76,5
EEG	46,6	36,7	23,4
TOTAAL OESO	- 11,6	- 23,7	- 2,0
OPEC	15,8	34,5	26,8
Andere ontwikkelingslanden	1,7	12,4	21,6
waarvan:			
- 4 NILA (b)		24,1	22,1
- Andere uitvoerders van fabrieksprodukten (c)	(e) 30,8	12,2	20,4
- Andere ontwikkelingslanden	- 29,2	- 23,9	- 20,9
Landen met planeconomie (d)	3,5	12,3	8,5

Bron : EEG.

(a) Ramingen van januari 1989.

(b) Hong-Kong, Zuid-Korea, Singapore, Taiwan.

(c) Argentinië, Brazilië, Israël, Filipijnen, Thailand, Zuid-Afrika, Joegoslavië.

(d) Exclusief China (begrepen bij de ander OL). Exclusief de intra-COMECON-handel.

(e) Totaal (b) + (c).

TABEL 10- Handelsbalansen (FOB) per land en per landengroep

In % van het BBP.					
LANDEN	1974-1981	1985	1986	1987	1988 (a)
Verenigde Staten	- 0,8	- 3,1	- 3,4	- 3,6	- 2,8
Japan	1,3	4,2	4,7	4,1	3,7
EEG(12)	- 0,7	0,2	1,1	0,8	0,5
Duitse Bondsrepubliek	3,3	4,4	6,1	6,1	6,3
Frankrijk	- 1,0	- 1,0	- 0,3	- 0,7	- 0,6
Verenigd Koninkrijk	- 1,9	- 0,7	- 2,3	- 2,4	- 4,5
Italië	- 1,6	- 1,5	0,7	0,0	0,0
Nederland	0,4	4,3	4,2	3,1	3,9
België	- 3,0	- 0,5	0,5	0,7	0,9

Bron : EEG.

(a) Raming van januari 1989.

TABEL 11- Saldi op de balans van de lopende verrichtingen, per land en landengroep

In % van het BBP.					
LANDEN	1971-1981	1985	1986	1987	1988 (a)
Verenigde Staten	0,3	- 2,9	- 3,4	- 3,6	- 2,7
Japan	0,2	3,7	4,3	3,7	3,0
EEG(12)	- 0,3	0,8	1,4	0,9	0,5
Duitse Bondsrepubliek	0,5	2,6	4,4	4,0	4,1
Frankrijk	- 0,1	0,1	0,5	- 0,3	- 0,3
Verenigd Koninkrijk	- 0,4	0,7	- 0,9	- 0,6	- 3,2
Italië	- 0,7	- 0,9	0,5	- 0,1	- 0,4
Nederland	1,0	4,1	2,8	1,6	2,3
België	- 1,6	0,5	2,0	1,1	1,1

Bron : EEG.

(a) Ramingen van januari 1989.

van produktiekost of prijs een voordeel verwerft en kan behouden, een constante verbetering van zijn marktaandeel bewerkstelligen.

Naargelang van de beoordeling van het respectieve belang der factoren die met een absoluut concurrentievermogen verband houden en de factoren die aan het relatieve concurrentievermogen verbonden zijn, zullen de vooruitzichten inzake het verloop van het handelssaldo volledig verschillend uitvallen, of het nu gaat om het tekort van de Verenigde Staten of het overschot van Duitsland, dat van Japan of nog dat van de NILA (Hong-Kong, Zuid-Korea, Singapore, Taiïwan).

De overschotten van de NILA liepen in 1988 enigszins terug. De uitvoer nam in volume wel toe als gevolg van de expanderende vraag vanwege de OESO-zone, maar toch minder sterk dan in 1987: 15 % tegen 24 % (29). De invoer daarentegen steeg sneller dan de uitvoer en tegen een iets hoger tempo dan in 1987: 24 % tegen 23 %. Taiïwan voerde goud in en Zuid-Korea kocht meer in het buitenland aan wegens de verlaging van de douanetarieven en het wegvallen van sommige invoerbeperkingen.

De andere NIL die fabrieksprodukten uitvoeren, zagen hun handelsoverschot aanzwellen, dankzij de dynamische buitenlandse vraag terwijl de andere OL die niet-oliehoudende grondstoffen uitvoeren, voordeel haalden uit de gunstige prijsontwikkeling voor deze produkten (behoudens voor enkele produkten zoals tropische dranken).

Het overschot van de OPEC-landen verkleinde, ondanks het zeer laag invoerpeil, als gevolg van het verlies van buitenlandse inkomsten door de dalende prijs van ruwe aardolie.

De landen met planeconomie namen weinig deel aan het levendig handelsverkeer, meer nog, op de forse toename van het in 1987 genoteerde overschot, ondanks de zeer geringe aangroei van de uitvoer in volume en dankzij een verminderde invoer, volgde in 1988 een verkleining.

Over het algemeen waren de saldi op de lopende verrichtingen van de betalingsbalans een afspiegeling van de handelssaldi (in percent van het BBP, zie tabellen 10 en 11). Het aandeel t.o.v. het BBP was voor beiden quasi even groot, zowel in de Verenigde Staten als in de gezamenlijke EEG. Het aandeel van het lopend overschot van Japan en van Duitsland was minder belangrijk dan voor de handelsbalans, wegens de negatieve saldi voor het diensten- en transferverkeer.

F. HANDELSBELEID: GATT MIDTERM REVIEW

In december 1988 werd te Montreal een conferentie gehouden om de stand van zaken na te gaan van de multilaterale handelsbesprekingen die onder de bescherming van het GATT plaatsvonden (URUGUAY-ROUND) en in september 1986 te Punta del Este van wal staken.

De conferentie had moeten uitlopen op een reeks overeenkomsten in overeenstemming met de werkzaamheden van de commissies, maar jammer genoeg werd de GATT MIDTERM REVIEW een mislukking en liep zij uit op een verdaging tot medio april 1989.

Deze mislukking is te wijten aan de confrontatie tussen de EEG en de Verenigde Staten over de hervorming van beider landbouwbeleid en de onmogelijkheid een vergelijk te bereiken (zie kader *Offensief en vorst in de landbouwoorlog*, blz. 24).

De besprekingen werden dus te Genève weer opgenomen voor het landbouwbeleid, maar ook voor de handel van de textielsector, de rechten inzake de intellectuele eigendom en de vrijwaringsmaatregelen (30), waarvoor geen beslissingen genomen werden. Er werd daarentegen besloten tot de «bevrozing» van de elf bereikte akkoorden,

o.m. op het gebied van de vrijmaking van het dienstenverkeer, van de klachtprocedure bij het GATT en het toezicht op het handelsbeleid.

De gebieden waarop, einde 1988, nog geen enkele overeenkomst werd bereikt zijn de textielsector en de rechten van intellectuele eigendom.

In de textielsector ontstond een volkomen impasse tussen industrie- en ontwikkelingslanden. De inzet is belangrijk, want de handel in deze sector vertegenwoordigt zowat 160 miljard USD per jaar. De EEG neemt ongeveer 12 % van de wereldproductie voor haar rekening, tegen 8,5 % voor India en Pakistan en nagenoeg 14 % voor de NILA (Taiwan, Zuid-Korea, Singapore ...) die de voornaamste concurrenten zijn. De handel in textiel en kledingartikelen wordt niet beheerd door het GATT, maar wel door het Multi-Vezelakkoord (MVA). De ontwikkelingslanden eisen echter dat ook in de textielsector de algemene GATT-bepalingen van kracht zouden worden. De industrielanden verzetten zich daartegen en beschuldigen tal van ontwikkelingslanden ervan oneerlijke handelspraktijken te gebruiken en hun toevlucht te zoeken tot concurrentievervalsingen (dumping, onwettige subsidies, niet-eerbiediging van de intellectuele eigendom, staatsmonopolies, agressieve muntontwaardingen, enz...). Bijgevolg dringen zij er op aan dat de ontwikkelingslanden zich verbinden tot het openen van hun thuismarkt en de normale concurrentievoorwaarden herstellen. Te Punta del Este was nochtans overeengekomen dat de textielsector in het algemeen GATT-kader zou worden opgenomen op grond van de verstevigde tucht- en andere maatregelen, maar te Montreal was daar helemaal geen sprake meer van.

Inzake de rechten van intellectuele eigendom is er alweer een confrontatie tussen enerzijds de Verenigde Staten, Japan, de EEG en andere industrielanden en anderzijds de ontwikkelingslanden. De industrielanden streven naar een grotere bescherming van de octrooien, licenties, enz..., via de bevoegdheidsoverdracht van de Wereldorganisatie van de Intellectuele Eigendom (WOIE) naar het GATT. India en 14 andere ontwikkelingslanden kanten zich daar tegen; zij menen hun belangen beter te kunnen verdedigen binnen de WOIE, vooral in verband met de toegang tot de innovaties en technologie-overdracht. Te Montreal bleken de standpunten niet te verzoenen.

De gebieden waarop na twee jaar onderhandelen, bepaalde overeenkomsten werden bereikt, waren de dienstenhandel, de reglementering van handelsconflicten, het toezicht op het handelsbeleid en de douanetarieven.

Wellicht het belangrijkste punt is de vrijmaking van de dienstenhandel, want het gaat hier om een nieuwe materie voor het GATT. Het is tevens een gevoelige sector, waar de standpunten niet alleen tussen industrie en ontwikkelingslanden uiteenlopen, maar ook onder de grote industrielanden.

De sector is kwantitatief gezien belangrijk wegens zijn aandeel in de handel, zowel in volume als in waarde, maar ook van kwalitatief oogpunt uit, inzake beheersing van sommige sectoren. De toegang tot sommige diensten wordt immers een onontbeerlijke voorwaarde om het concurrentievermogen van een economie te waarborgen. Op te merken valt dat in de industrielanden talrijke diensten een evolutie doormaken in de richting van een hoge kwalificatie, een intense produktiviteit en een steeds ruimere integratie in de bedrijfssector. In de ontwikkelingslanden ontstaat daarentegen een zekere tweespalt, omdat de diensten zich nagenoeg autonoom ontwikkelen en het overschot aan arbeidskracht opnemen in betrekkingen met lage scholingsgraad en geringe produktiviteit.

Voorts nemen de industrielanden op het vlak van de wereldhandel een uitermate sterke stelling in: zij zijn netto-uitvoerder en nemen een superieure plaats in op het gebied van diensten met een strategisch belang voor de concurrentiepositie van een economie: telecommunicatie-infrastructuur, informatica, advies- en organisatiediensten, audits, engineering, marketing, publiciteit, enz. De ontwikkelingslanden zijn integendeel netto-invoerders. Het

meeste handelsverkeer, tenslotte, gebeurt onder de industrielanden, die ongeveer vier vijfden van de totale uitvoer en drie vierden van de totale invoer voor hun rekening nemen.

Derhalve hebben de industrielanden alle belang bij een zo groot mogelijke liberalisatie van het dienstenverkeer en oefenen zij druk uit om een ongecontroleerde toegang tot de markten van de derde landen te bekomen. De ontwikkelingslanden zijn tussen twee stellingen verdeeld. Aan de ene kant lijkt de toegang tot sommige gesofisticeerde diensten hen onontbeerlijk om hun economie te ontplooiën, maar aan de andere kant wensen zij ook het ontstaan en de groei van hun eigen dienstverlenende bedrijven te beschermen (volgens de principes van de theorie der «ontstaande» industrieën) (31).

Te Punta del Este werd besloten dat een der oogmerken van de onderhandelingen zou bestaan in de afbakening van een multilateraal kader met het oog op de expansie van de dienstenhandel met als leidraad transparantie en geleidelijke vrijmaking en met als uiteindelijk doel de bevordering van de economische groei. Op die manier werd de expansie van de ontwikkelingslanden uitdrukkelijk als bestanddeel van de besprekingen erkend, en te Montreal was een van de geslaagde punten de rechtstreekse behandeling van de problemen van de ontwikkelingslanden, veeleer dan onder de vorm van uitzonderingen op de algemene GATT-regels, zoals dat voorheen het geval was inzake de goederen (Stelsel van Algemene Preferenties).

De standpunten van de industrielanden gaan soms echter tegengestelde richtingen uit. Zo stellen de Verenigde Staten en Japan voor de «nationale behandeling» (32) te verlenen aan de dienstenondernemingen van de GATT-lidstaten die zich bij hen zouden vestigen. De EEG-landen beschouwen dat als ontoereikend en eisen de waarborg van een daadwerkelijke toegang tot de markten; zij vrezen dat de Verenigde Staten en Japan geen tegenprestatie voor de opening van de grote Europese markt in 1993 willen bieden.

De rol van het GATT werd verstevigd voor de procedure inzake de regeling van handelsgeschillen. Met ingang van 1989 moet het GATT een verplichte inleidende arbitrageprocedure instellen en de verschillende vereiste stappen versnellen. Er werd een beperkte tijdsspanne voor de samenstelling van het panel na de indiening van de klacht bepaald, evenals voor de aanwijzing van de panelleden en voor de voltooiing van de werkzaamheden. Tevens werden de termijnen ingekort voor de goedkeuring van de panelverslagen door de GATT-raad, voor de toepassing van de maatregelen waartoe door de betrokken landen werd besloten, evenals voor de acties die door de schadelijkende landen kunnen worden ondernomen. De beslissingen worden evenwel verder eenstemmig genomen, want de EEG en Japan weigerden de consensusregel af te schaffen en dus de mogelijkheid om de goedkeuring van een resolutie in de Raad te bevriezen.

Het GATT zou een grotere macht krijgen voor het toezicht op het commercieel beleid. Er kwam immers een akkoord tot stand volgens hetwelk het GATT geregeld verslagen over de handelspraktijken van de lidstaten zou opmaken, die door de Raad zouden worden besproken en met als oogmerk de bestudering van de weerslag van de nationale maatregelen op het multilateraal handelstelsel. De vier grootste landen of landenblokken (US, EEG, Japan, Canada) zouden om de twee jaar worden bekeken, de andere daaropvolgende 16 grootste landen om de vier jaar en de andere lidstaten om de zes jaar.

Tenslotte werd tevens overeengekomen de douanetarieven aanzienlijk en globaal te verminderen, met een algemeen oogmerk van min of meer 30 % en met de deelname van al de ondertekenende partijen, inclusief de ontwikkelingslanden, onder voorbehoud echter, van de economische en financiële mogelijkheden van laatstgenoemden.

Het akkoord wordt tot april 1989 in beraad gehouden. Na die datum moeten de procedures, benaderingen en bij de besprekingen te volgen methodes vaststaan en zullen de eigenlijke onderhandelingen in juli 1989 van wal steken.

Offensief en vorst in de landbouw-«oorlog»

Vier grote blokken staan tegenover elkaar bij de besprekingen over de landbouwprodukten: de Verenigde Staten, de EEG, de ontwikkelingslanden en de CAIRNS-groep. Dit laatste blok vormt de derde landbouwmarkt, na de Verenigde Staten en de EEG, en bestaat uit 13 landen die grootproducent en exporteur van landbouwprodukten zijn: Argentinië, Australië, Brazilië, Canada, Chili, Colombië, Hongarije, Indonesië, Maleisië, Nieuw-Zeeland, de Filipijnen, Thailand en Uruguay.

Bij de onderhandelingen te Montreal stonden echter vooral de Verenigde Staten en de EEG tegenover elkaar en deze confrontatie is op een mislukking uitgelopen; de heer A. DUNKEL, Directeur-generaal van het GATT, werd belast met de voorbereiding van een oplossing voor de bijeenkomst te Genève in april 1989. Te Montreal konden de partijen het niet eens worden over de na te streven doeleinden.

In september hadden de leden van de International Policy Council on Agriculture and Trade (IPC) een voorstel klaargemaakt tot algemene vermindering ten belope van 50 % van de steunmaatregelen ten gunste van de landbouwers omdat zij commerciële scheeftrekking voor gevolg hebben. Bij de GATT-MIDTERM REVIEW werden de besprekingen echter bevroren door het verzoek van de Verenigde Staten, tot het bepalen van een oogmerk op lange termijn (10 jaar) voor de volledige uitschakeling van de maatregelen inzake landbouwbeperkingen. Op het eerste gezicht lijkt deze stelling strijdig met het gevoerde landbouwbeleid van de Verenigde Staten waarbij een stelsel van financiële steun gekoppeld wordt aan protectionistische maatregelen.

Dit beleid vond zijn oorsprong in de crisis in de periode tussen beide wereldoorlogen in. In de Verenigde Staten was tussen 1929 en 1932 het netto landbouwinkomen met 70 % teruggevallen als gevolg van de ineenstorting van de landbouwprijzen (1). Het eerste programma tot steun aan de landbouwers, de Agricultural Adjustment Act (AAA), werd in 1933 gestemd en werd alsmaar gevolgd door andere plannen met subsidie- en beschermingsmaatregelen.

Het Amerikaanse landbouwbeleid steunt op drie mechanismen. Het eerste is de ondersteuning van de prijzen door «oogstleningen», d.w.z. leningen die door de federale staat aan landbouwers worden toegestaan op basis van de gewaarborgde prijzen en tot de volgende oogst. Het tweede is de aanmoediging tot het vrijwillig buiten teelt stellen met een financiële steun. Het derde mechanisme bestaat erin «target prices» vast te stellen en de landbouwers compensatiebedragen te betalen wanneer de marktprijzen onder de streefprijzen liggen.

Krachtens de AAA beschikt de Commodity Credit Corporation over de bevoegdheid uitvoersubsidies te verlenen en is de President gemachtigd beschermingsmaatregelen (taksen, quota's) te nemen tegen invoer die de binnenlandse streefprijzen in het gedrang zouden kunnen brengen.

De Amerikanen verdedigden dit beleid binnen het GATT en dat verklaard waarom, bij de multilaterale handelsbesprekingen, de landbouwprodukten niet op dezelfde manier werden behandeld als de industrieprodukten. In 1951 besloot het Amerikaans Congres dat geen handelsovereenkomsten mochten worden gesloten die strijdig waren met de AAA en in 1955 bekwamen de Verenigde Staten de zogenaamde «waiver» clause, waarbij de mogelijkheid werd geboden tijdelijke kwantitatieve beperkingen op te leggen voor de invoer van landbouwgrondstoffen die de produktie die aan interne programma's onderworpen is, in het gedrang zou kunnen brengen.

Toch zagen sommige ontwerpen tot sanering van het landbouwbeleid het licht in de Verenigde Staten. De administratie moest hiervoor wel de strijd aangaan met het Congres dat onder druk staat van de landbouwlobbies. In 1985 diende de regering een ontwerp in tot verlaging van de streefprijs en tot uitschakeling, binnen

een termijn van vijf jaar, van de compensatiebetalingen. Het ontwerp werd verworpen en het beleid tot steun aan de uitvoer werd integendeel nog verstevigd.

In 1988 nam de Amerikaanse administratie een nieuwe strategie aan: om het Congres een versoering van het interne landbouwbeleid te doen goedkeuren, poogde zij van het GATT een verklaring tot vrijmaking op lange termijn van de wereldhandel in landbouwprodukten te bekomen. Daar dit verzoek werd verworpen valt te vrezen dat het Congres zich in zijn protectionistische houding gesterkt ziet met het oog op de uitwerking van de nieuwe landbouwwet die in 1989 moet worden goedgekeurd.

Het voorstel voor het doel op lange termijn werd door de EEG verworpen, want een volledige afschaffing van de landbouwsubsidies zou erop neerkomen dat de GLP (Gemeenschappelijke Landbouwpolitiek) verdwijnt. De EEG wil echter wel een oogmerk van geleidelijke vermindering der subsidies aanvaarden. Deze vermindering zou echter op de gezamenlijke steun moeten betrekking hebben en niet alleen op de uitvoersubsidies. Bovendien dringt de EEG er op aan dat alle producerende landen - dus ook de US - zulke vermindering toepassen. In dat verband beklemtonen de EEG-vertegenwoordigers de inspanningen die de EEG zich sedert 1986 getroost om de GLP te hervormen, daar waar de andere producerende landen nog geen enkele stap in die richting hebben gezet. Sedert 1986 werd de steun aan de landbouwers met 12 à 15 % ingekrompen en een nieuwe verlaging wordt voor 1990 in het vooruitzicht gesteld.

De GLP werd in 1958 ingesteld om de inkomens van de landbouwers te ondersteunen en de Europese integratie in de hand te werken. Om deze oogmerken te bewerkstelligen, zoals in het geval van het Amerikaanse beleid, werd een reeks maatregelen genomen in verband met de prijzen, de subsidies (voor de voorraadvorming, de consumptie, de input, ...) en aanvullende en produktiepremies.

De voornaamste mechanismen beogen evenwel de ondersteuning van de prijzen. De GLP omvat drie prijzengroepen: de indicatieve prijzen (bovengrenzen van de vork voor de toename van de produktieprijzen), de drempelprijzen, sluisprijzen of richtprijzen (minimumprijzen bij invoer in de EEG), en de interventieprijzen (aan de producenten gewaarborgde minimumprijzen om de markt te steunen). De prijzen zijn slechts gewaarborgd voor de produktiehoeveelheden die met de quota's overeenstemmen. Boven deze waarborgdrempels moeten de producenten de afzet van het overschot, althans gedeeltelijk, financieren. De GLP omvat tevens mechanismen die op het buitenlandse handelsverkeer inwerken: heffingen bij de invoer van concurrerende produkten uit derde landen en uitvoerrestituties wanneer de wereldnoteringen lager zijn dan de EEG-prijzen.

In de jongste jaren werd het landbouwbeleid weer ter studie genomen om na te gaan welke weerslag het heeft zowel op de betrokken sector als op het ruimere gebied van de gehele economie als op de wereldhandel. Voor tal van experts is het beleid van de respectieve regeringen in ruime mate verantwoordelijk voor de landbouwproblemen en hun meer algemene nevenwerkingen. Volgens de OESO (2) «les politiques qui isolent les agriculteurs des signaux du marché ont manqué totalement leurs objectifs et elles ont, de surcroît, engendré de profonds déséquilibres sur les marchés agricoles, faussé les échanges mondiaux, imposé des coûts grandissants aux consommateurs et aux contribuables et affaibli la croissance économique globale. Les efforts entrepris pour contenir les effets négatifs de ces politiques, sans en modifier radicalement les principes de base ont eux aussi échoué. En conclusion, la seule solution durable des problèmes du secteur agricole réside dans la libéralisation des marchés».

De deskundigen van het IMF menen dat voor de EEG «de GLP misschien niet de oorzaak is van de landbouwproblemen, maar dat zij ze heeft verergerd door de steun aan de prijzen te institutionaliseren op supranationaal vlak» (3).

Het beleid inzake landbouw had immers tot gevolg dat:

- de prijzen zich boven de wereldnoteringen situeren;
- de landbouwers ertoe worden aangezet steeds meer te produceren, terwijl de vraag naar landbouwproducten slechts traag stijgt;
- de overschotten en voorraden zich opstapelen;
- het peil van zelfbevoorrading van het land sterk verhoogt en er de regering dus toe aanspoort de markt voor de invoer te sluiten en de nationale producenten te helpen bij de uitvoer;
- er aanzienlijke prijsverschillen ontstaan tussen de grote exploitaties, waarvan de kosten per eenheid produkt geringer zijn dan de steunprijzen, en de kleine exploitaties, waar die kosten veel hoger liggen.

Voor de gehele economie betekent het landbouwbeleid een aanzienlijke kost, enerzijds wegens de overheidsbestedingen ten laste van de belastingbetaler en anderzijds wegens het feit dat de consumenten hogere prijzen voor hun voedingsmiddelen dienen te betalen.

Volgens de OESO zou de totale (budgettaire en door de consumenten gedragen) kost tijdens de periode 1979-1980-1981 (4) 1,3 % van het BBP bedragen in de Verenigde Staten tegen 2,8 % in de EEG, en 42,1 % van de toegevoegde waarde van de landbouw in de Verenigde Staten, tegen 93,2 % in de EEG.

Het landbouwbeleid van de EEG en de US heeft ten slotte ook een negatieve uitwerking op de wereldhandel. Daar de produktie toeneemt en de voorraden steeds groter worden pogen de landen deze te absorberen door enerzijds invoerbeperkingen op te leggen aan de producenten met geringere kosten uit de derde landen, en anderzijds de niet weggewerkte overschotten af te zetten op de wereldmarkten wat, door de internationale concurrentie, alleen kan met exporttoelagen. Dit soort maatregel heeft als gevolg dat de wereldnoteringen voor landbouwprodukten gaan dalen en het verschil met de binnenlandse prijzen nog vergroot.

Volgens de deskundigen zou een sanering van het landbouwbeleid, de consumptieprijzen in de beschouwde landen op lange termijn doen dalen en de tewerkstelling en de groei doen stijgen. De liberalisatie van de wereldhandel zou nieuwe afzetgebieden openstellen voor andere producerende landen, die tot nu toe van de beschermde markten werden verwijderd gehouden, en dat zou dan weer de stabiliteit van de prijzen ten goede komen.

Bovendien zou het, volgens de OESO (5), voordeliger zijn een multilaterale en multiprodukten-benadering van de landbouwproblemen in aanmerking te nemen. Een gecoördineerde multilaterale aanpak zou een minder hard aanpassingsproces vergen dan een unilaterale aanpak en de wereldeconomie zou hieruit een optimale winst putten.

Een multiprodukt-benadering biedt vanuit politiek oogpunt voordelen, omdat de saneringsmaatregelen op het interne vlak moeten worden aanvaard, en, rekening houdend met de nauwe verwevenheid van de markt der landbouwprodukten, zou het gevaar van vertekening bij de handel verminderen.

VOETNOTEN

(1) OESO (1987), *Ajustement structurel et performance de l'économie*, Parijs, blz. 197.

(2) OESO (1987), *Ibidem*, blz. 197.

(3) IMF (1989), *The Common Agricultural Policy of the European Community: Principles and consequences*, bijzondere studie van het Fonds, nr 62, Washington.

(4) OESO (1987), *Ibidem*, blz. 202.

(5) OESO (1987), *Ibidem*, blz. 218.

2.3. MONETAIRE FACTOREN

A. INFLATIE

Het jaar 1988 bleef gekenmerkt door een lage inflatie. Alhoewel de omgekeerde olieschok reeds van 1986 dateert, leek hij, zeker in de eerste helft van het jaar, nog enig temperend effect te hebben op het prijsverloop. Het minder strak monetair beleid na de beurskrach van 1987 heeft weinig of geen effect op het prijsverloop gehad omdat deze wending slechts van korte duur was.

Uit vrees voor een opflakking van de inflatie, die zou voortvloeien uit knelpunten aan aanbodzijde, gekoppeld aan een hoog blijvende vraag, verstrakten de autoriteiten in de loop van 1988 opnieuw het monetair beleid. In de tweede jaarhelft liep de inflatie licht op, maar bleef, vergeleken met de periode voor en van stagflatie aan de erg bescheiden kant; voor de grote industrielanden bedroeg de prijsstijging in de periode 1970 tot 1985 immers, gemiddeld per jaar, 7,8 %.

De inflatie steeg in 1988 in de Verenigde Staten, de Duitse Bondsrepubliek, Japan, het Verenigd Koninkrijk en Italië en, bij de kleinere industrielanden, in IJsland, Nieuw-Zeeland, Zweden, Denemarken, Oostenrijk, Zwitserland, Luxemburg en Nederland. De inflatie nam nog iets af, over het gehele jaar beschouwd, in Frankrijk, België, Noorwegen, Spanje en Ierland.

TABEL 12- Inflatieverloop OESO

LANDEN	Wijziging in %, t/t-1.				
	1984	1985	1986	1987	1988
Verenigde Staten	4,3	3,5	2,0	3,6	4,1
Japan	2,2	2,1	0,4	- 0,4	0,5
Canada	4,3	4,0	4,2	4,4	4,0
Duitse Bondsrepubliek	2,4	2,2	- 0,2	0,2	1,2
Frankrijk	7,4	5,8	2,5	3,1	2,6
Verenigd Koninkrijk	5,0	6,1	3,4	4,2	4,9
Italië	10,8	9,2	5,9	4,8	5,0
België	6,3	4,9	1,3	1,6	1,2
Denemarken	6,3	4,7	3,6	3,7	4,5
Ierland	8,6	5,4	3,8	3,2	2,1
Luxemburg	4,6	4,1	0,3	0,0	1,5
Nederland	3,3	2,3	0,2	- 0,5	0,7
EEG	6,7	6,4	3,3	3,1	3,4
OESO Europa	7,4	6,6	4,1	3,0	4,9
OESO Totaal	5,2	4,5	2,7	3,3	3,9

Bron : OESO.

B. RENTEVERLOOP

De matige inflatie en het minder strak beleid na de beurskrach van 1987 leidde aanvankelijk tot dalende rentevoeten. Maar halverwege het jaar keerde deze tendens om en het jaar werd afgesloten met een hoger rentepeil (op korte termijn) dan eind 1987, met twee uitzonderingen: Frankrijk en Italië. De reële rente was evenwel fundamenteel opnieuw opgelopen, met als piekwaarde het peil bereikt in het Verenigd Koninkrijk. Het rentebeleid in

dat land was overigens veel sterker opwaarts gericht dan in de meeste andere industrielanden omdat de regering, naast de inflatiebestrijding, vooral de gezinsvraag sterk wou beknotten. De hoge vlucht van deze laatste had immers, naast een sterke ontsparringsgolf, ook negatieve effecten op de handelsbalans waardoor het GBP periodisch onder druk kwam te staan.

De lange termijnrente werd in 1988 nauwelijks beïnvloed door de oplopende korte rente. Dit had in hoofdzaak twee redenen. Ten eerste was het beroep vanwege de overheid op langlopend krediet minder omvangrijk. De besparingsinspanningen van vele regeringen en de goede ontvangsten wegens de aanhoudende economische groei leidden immers tot minder omvangrijke overheidstekorten. Ten tweede deed ook de particuliere sector, ondanks de zeer hoge investeringsneiging, niet overmatig beroep op langlopend krediet: de bedrijven verbeterden de jongste jaren hun rendabiliteit dusdanig dat ze vaak hun investeringen uit eigen middelen konden financieren.

TABEL 13- Korte-termijn intrestvoeten in de voornaamste landen (a)

LANDEN	1985	1985 (b)	1986	1986 (b)	1987	1987 (b)	1988	1988 (b)
Verenigde Staten	7,05	3,55	5,49	3,49	5,73	2,13	8,04	3,94
EEG								
België	9,75	4,85	7,40	6,10	6,75	5,25	7,50	6,30
Nederland	5,82	3,52	6,08	5,88	4,72	5,22	5,66	4,96
Frankrijk	8,95	3,15	7,98	5,48	8,60	5,10	8,47	5,87
Duitse Bondsrepubliek	4,83	2,63	4,81	5,01	3,65	3,45	5,33	4,13
Verenigd Koninkrijk	11,17	5,07	10,56	7,25	8,21	4,01	12,51	7,61
Italië	13,10	3,90	10,25	4,35	11,66	6,86	11,44	6,44
Japan	7,36	4,26	4,40	4,00	3,90	4,20	4,16	3,66

Bron : OESO, Main economic indicators.

(a) De rente op drie maandbeleggingen, meestal schatkistbons, op het jaareinde.

(b) Reële rente: nominale rente min inflatie.

C. WISSELKOERSEN

Het wisselkoersverloop is en blijft de belangrijkste stimulans voor het internationaal economisch coördinatiebeleid terwijl het terzelfdertijd een barometer is van het succes van dat beleid. In beide opzichten was er in 1988 minder internationale activiteit op te merken dan in voorgaande jaren, alhoewel de beoordeling van de wil tot internationale samenwerking zeker niet negatief is.

Op basis van bilaterale wisselkoersen blijkt dat de dollar in de periode van mei tot augustus apprecieerde en nadien terug iets deprecieerde, evenwel niet terugvallend op het peil van begin 1988. De gewogen dollarkoers, dus rekening houdend met het relatief belang van diverse handelspartners van de Verenigde Staten, apprecieerde in het derde kwartaal van 1988, maar zakte in het laatste kwartaal opnieuw onder het peil van begin 1988 en einde 1987. Het jaargemiddelde voor 1988 daalde aldus voor het derde opeenvolgende jaar (zie tabel 14 en grafiek 3).

De Japanse Yen apprecieerde quasi even sterk als de USD deprecieerde, en kende alleen in het derde kwartaal van 1988 een zekere verzwakking. De Duitse mark daarentegen stabiliseerde (met een lichte tendens tot deprecia-tie) op het peil van 1987 en vertoonde in de loop van het jaar geen noemenswaardige schommelingen.

Het Europees Monetair Stelsel was een toonbeeld van relatieve kalmte. Er was geen enkele wisselkoersaanpassing noodzakelijk, wat wellicht mede moet toegeschreven worden aan het hernieuwde dynamisme dat de Europese

eenmaking kenmerkt. De vooruitgang naar de eengemaakte markt op 1 januari 1993 gaat immers met rasse schreden voort (zie kader blz. 30) ondanks het feit dat in één lidstaat regelmatig «anti-Brusselse» gevoelens de bovenhand voeren.

TABEL 14- Reële effectieve wisselkoersen

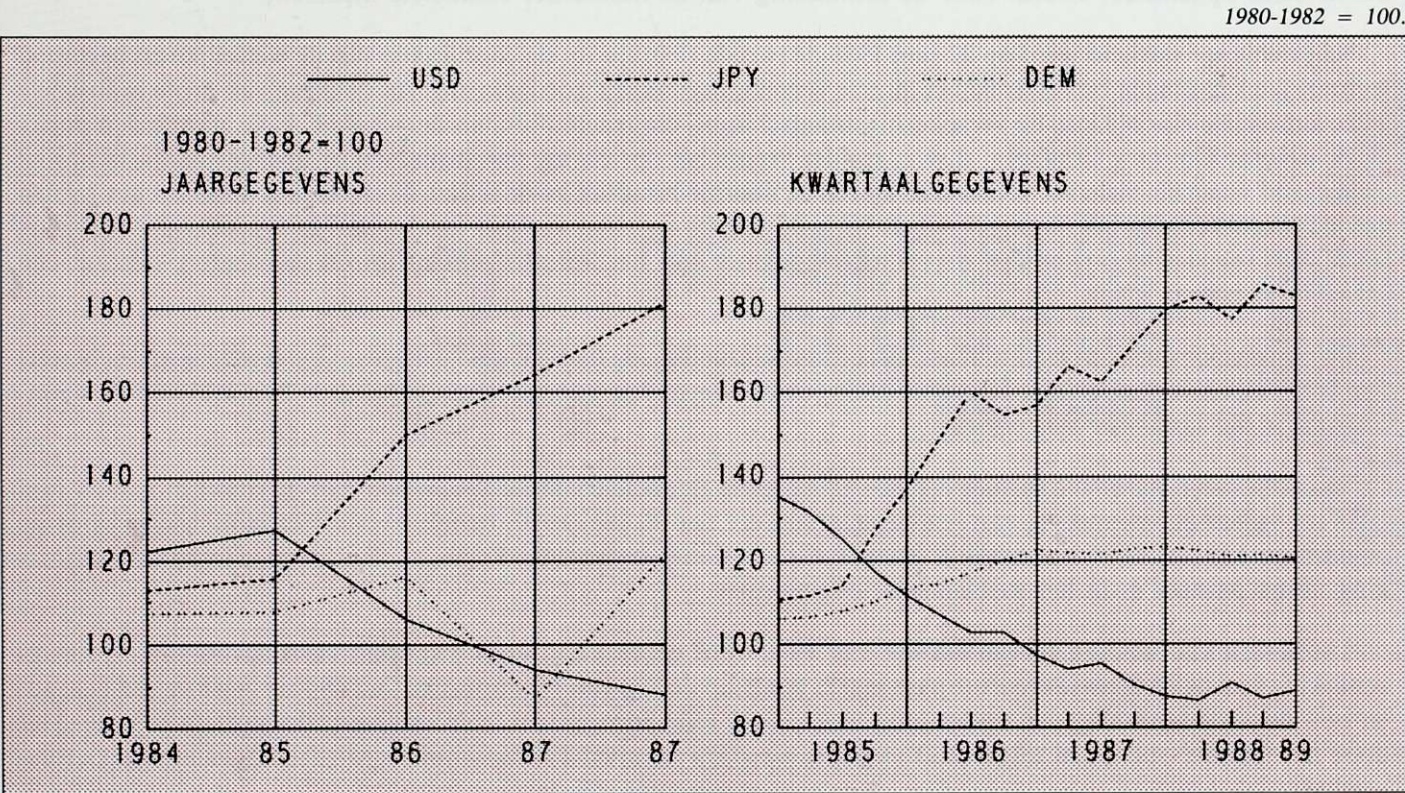
1980/1982 = 100.

JAAR	USD		JPY		DEM		GBP	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
1983	112,7	114,9	96,8	100,4	101,0	100,6	93,1	93,1
1984	119,6	120,8	97,8	102,4	98,0	96,8	90,2	89,7
1985	121,7	123,3	99,0	104,2	96,6	95,6	92,8	92,2
1986	100,9	106,4	122,2	126,8	103,6	104,6	87,3	88,0
1987	90,2	96,3	127,9	131,6	106,2	109,1	87,4	88,9
1988	85,9	90,7	135,5	138,0	106,3	107,4	94,3	95,3
1986 (c)	- 17,1	- 13,5	+ 23,4	+ 21,9	+ 6,9	+ 9,1	- 5,9	- 4,4
1987 (c)	- 10,6	- 9,5	+ 4,7	+ 3,8	+ 2,8	+ 3,9	+ 0,2	+ 1,1
1988 (c)	- 4,8	- 5,8	+ 5,9	+ 4,9	- 0,6	- 1,6	+ 7,9	+ 7,2

Bron : Morgan Guaranty Trust Co.

- (a) Tegenover de munten van 15 andere industrielanden.
- (b) Tegenover de munten van 18 andere industrielanden en 22 ontwikkelingslanden.
- (c) Verandering in %, t/t-1.

GRAFIEK 3- Nominale effectieve wisselkoersen van USD, JPY en DEM

Bron :Morgan Guaranty Trust Co.

Oogmerk 1992: een overzicht halfweg

Volgens het verslag van de Commissie aan de Raad opgesteld voor de Europese Raad van Rhodos op 2 en 3 december 1988, was de balans halfweg het «oogmerk 1992» over het algemeen bevredigend. De in de eenheidsakte (1 juli 1987) opgenomen nieuwe stemprocedures, de nieuwe procedure inzake begrotingstucht en samenwerking met het parlement als gevolg van de historische overeenkomst in de Europese Raad van Brussel (13 en 14 februari 1988) waren doorslaggevende factoren op de weg naar de voltooiing van de Europese eenheidsmarkt.

De meeste vooruitgang werd geboekt op het gebied van de technische belemmeringen (wegverkeer, openbare aanbestedingen, verzekeringen, diploma's), maar ontoereikend bleek hij bij de fysische (dierkundige en sanitaire keuring) en fiscale (onrechtstreekse belasting) belemmeringen. Van het totaal aantal noodzakelijke richtlijnen die in communautair recht moeten worden omgezet zag volgens de heer BANGEMANN de stand op het einde van 1988 er als volgt uit: van de 279 nodige richtlijnen keurde de Raad reeds 134 voorstellen goed, 97 waren nog hangend en 48 waren nog niet tot in de Raad geraakt. De omzetting van de reeds goedgekeurde richtlijnen in nationale wetten van de Twaalf liep evenwel vertraging op (slechts 2 op 68), zodat het duidelijk is dat er nog veel werk voor de boeg ligt.

Het jaar 1988 kan ook voor de economische agenten als doorslaggevend worden beschouwd, zoals overigens blijkt uit de in al de lidstaten aan de gang zijnde concentraties, fusies en bedrijfsparticipaties: zo beliep bij voorbeeld op het einde van 1988 het aantal fusies in Duitsland 1 159, een stijging met 30 % volgens de landsdienst voor cartels. Meer bepaald werd opmerkelijke vooruitgang geboekt in verband met het Europa van de openbare aanbestedingen voor leveringen en uitvoering van werken, het Europa van diploma's en ook dat van de industrieproducten (voedingswaren, speelgoed, bouwmaterialen, veiligheid van machines, enz.). Inzake technische harmonisering is de strategie van de «wederzijdse erkenning» zeer doeltreffend gebleken.

Maar vooral de dienstensector, tot nog toe het arme broertje van de binnenlandse markt, heeft in 1988 zijn achterstand opgehaald, vooral voor de eenmaking van de markt der financiële diensten.

Na jarenlange starheid werd op 22 juni 1988 de tweede richtlijn tot de coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende het directe verzekeringsbedrijf goedgekeurd: ter dekking van grote industriële en commerciële risico's kan de verzekeringsmaatschappij contracten binnen de gehele E.E.G. aanbieden dankzij de «Home Country Control», d.w.z. zonder verplichte oprichting van bijhuizen of dochtermaatschappijen in het land waar het risico is verzekerd. Dezelfde liberale houding geldt sedert 21 december 1988 op het gebied van de levensverzekering, waarbij wordt bepaald dat de regeling van het land waar de verzekeraar zijn zetel heeft, van toepassing is wanneer de verzekeringnemer zelf het initiatief neemt om in een andere lidstaat een verzekering aan te gaan.

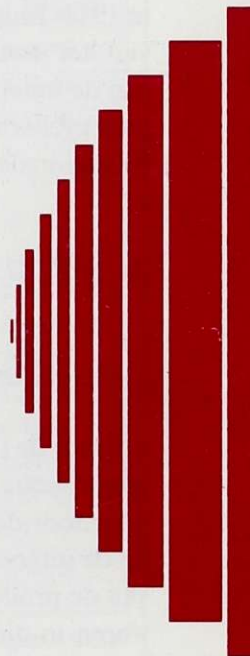
De banksector ontkomt evenmin aan deze internationalisering dankzij de harmonisering van de normen betreffende het eigen vermogen (21 december 1988) en de toepassing van het reeds genoemde beginsel van de «controle door het land van herkomst».

Tenslotte werd parallel daarmee een intra-Europese financiële ruimte geschapen met de richtlijn van 24 juni 1988 tot volledige vrijmaking van het kapitaalverkeer per 30 juni 1990, behalve voor vier landen waarvoor de einddatum 1992 of 1995 is, namelijk Spanje, Griekenland, Ierland en Portugal. Het beginsel van een vrijmaking «erga omnes» is in het mechanisme opgenomen.

Tot besluit kan worden gezegd dat het jaar 1988 werd gekenmerkt door een onomkeerbaarheid in de verwezenlijking van de eengemaakte Europese markt zoals op de top van Hannover (27 en 28 juni 1988) werd gezegd, en ook door de beslissing een ander, nog veel verder reikend oogmerk na te streven: de monetaire unie. Het door het Comité «ad hoc» uitgewerkte verslag werd op 12 april 1989 gepubliceerd (het zogenaamde Delors-verslag).

3.

DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1988

3.1. VRAAGFACTOREN

3.1.1. INVESTERINGEN

In 1988 waren de investeringen «naast het stijgend privé-verbruik» de voornaamste motor van de groei van de nationale economie. In totaal werden in 1988 zo'n 685,5 miljard BEF door de ondernemingen geïnvesteerd, waarvan 45,7 % door de industriële bedrijven (42,8 % door de fabrieksnijverheid) en 54,3 % door de niet-industriële bedrijven. De investeringen volgens de BTW-aangiften namen, voor alle bedrijven samen een nog hogere vlucht dan in de voorgaande jaren. De industriële bedrijven (+ 25,0 %) duwden de globale investeringsgroei het hardst omhoog. Sinds lange tijd stijgen zij met hun investeringen terug uit boven het groeipercentage van de niet-industriële bedrijven. Aangezien de inflatie bijzonder gering was in 1988, gaat het ook om een forse groei in volume. België behoort hierdoor tot de beteren in Europa.

Een opmerking over de investeringen door de coördinatiecentra (administratieve, financiële en research hoofdkwartieren van een groep van vennootschappen) is hier evenwel op zijn plaats. Hun investeringen worden bijna volledig ondergebracht bij de niet-industriële bedrijven hoewel zij in feite gebeuren op vraag van en gebruikt worden door de industriële ondernemingen. Het gevolg is een kunstmatige opwaardering van de investeringen uitgevoerd door eerstgenoemde ondernemingen. Nochtans mag de invloed van deze investeringen op de globale cijfers niet overroepen worden (33).

Niet alleen de risico-investeringen namen toe maar ook de woningbouwmarkt (+ 16,4 %) herstelde zich verder in 1988. Enige domper op de vreugde was de stabilisatie van de investeringen door de overheid welke slechts 55 % van het niveau van 1980 bedroegen. Reeds jaren gaan de kapitaaluitgaven door de centrale overheid als gevolg van de sanering van de overheidsfinanciën verder achteruit. In 1988 compenseerde de lokale overheid echter door haar cyclische investeringen in de periode rond de gemeenteraadsverkiezingen de daling van de investeringen door de nationale overheid.

A. BEDRIJFSINVESTERINGEN

a. Oorzaken van het herstel

Door de twee olieschokken in de jaren zeventig liep zowel in België als in de meeste Westerse landen het inflatietempo hoog op. Het in België gehanteerde loonindexeringmechanisme leidde tot een ontsporing van de kosten waardoor de concurrentiekracht van de bedrijven werd aangetast en hun marktaandeel, zowel in eigen land als op de uitvoermarkten, sterk afbrokkelde. Het gevolg was een dalende rendabiliteit en een lagere benuttingsgraad van de productiecapaciteit die in vele gevallen tot desinvesteringen leidde. De alsnog doorgevoerde investeringen waren in die periode dan ook vooral gericht op de rationalisatie van het productie-apparaat.

De lagere rendabiliteit had voor gevolg dat de investeringen hoofdzakelijk met vreemde middelen dienden te worden gefinancierd, wat een negatieve invloed op de solvabiliteit en de schuldratio van de ondernemingen had. Dergelijke onhoudbare toestand noopte tot beleidsmaatregelen om het concurrentievermogen van het bedrijfsleven te herstellen. Als eerste maatregel werd in februari 1982 de Belgische frank met 8,5 % gedevalueerd, waarbij begeleidende maatregelen werden getroffen om de prijs- en loonstijgingen te bedwingen.

Kort daarop werd de wet Cooreman-Declercq gestemd waardoor het risico dragend kapitaal opnieuw aantrekkelijk werd. De meeste ondernemingen maakten hiervan gebruik om de eigen middelen te verhogen en aldus hun financiële structuur en solvabiliteit te verbeteren. Niet alleen nam de concurrentiekracht van de Belgische ondernemingen opnieuw toe, maar werd eveneens een gunstig investeringsklimaat geschapen waardoor de aanzienlijke expansie van de bedrijfsinvesteringen sinds 1984 mogelijk werd.

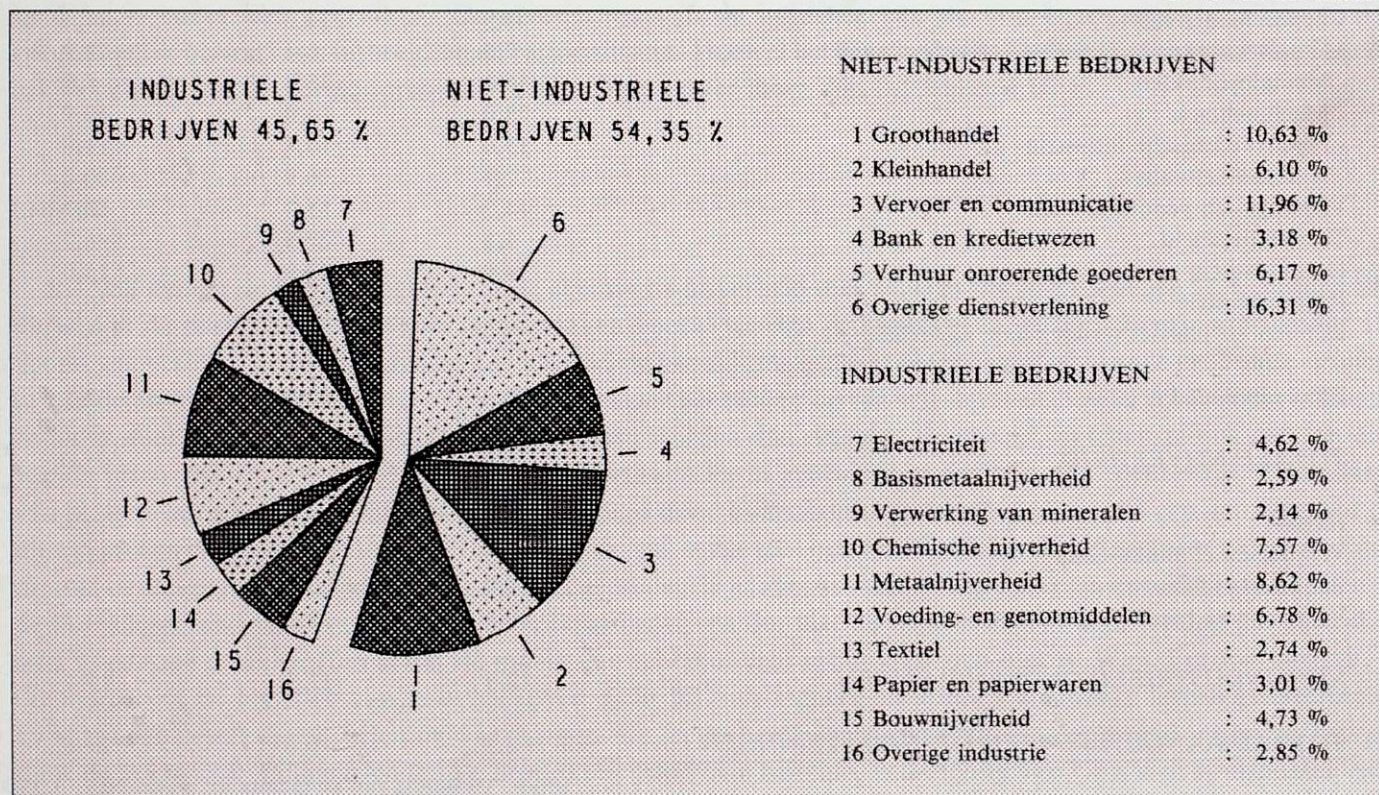
Belangrijkheid der sectoren voor de totale investeringen

Bijgaande grafiek toont aan dat de niet-industriële bedrijven meer zouden investeren dan de industriële. Er wordt hier evenwel geen rekening gehouden met de statistische problemen rond de coördinatiecentra en de externe leasingmaatschappijen.

In de praktijk is het verschil dan ook minder groot dan hier het geval is. Belangrijkste sectoren bij de industriële bedrijven zijn de metaalverwerkende, de chemische en de voedings- en genotmiddelenindustrie. Bij de metaalverwerkende industrie moet opgemerkt worden dat 58,2 % van haar investeringen gebeuren op initiatief van de automobielbouw. Bij de niet-industriële bedrijven hebben de vervoer- en communicatiesector en de groothandel het grootste aandeel in de investeringen.

GRAFIEK- Aandeel van de verschillende sectoren in de totale investeringen

In % van het totaal.

BRON: NIS, berekeningen ADSD.

Deze structurele evolutie heeft ertoe geleid dat de nieuwe investeringsgolf in 1988 sterk van karakter verschilde t.o.v. twee tot drie jaar geleden. Na de vernieuwing en aanpassing van de technologie lag de nadruk nu duidelijk

op uitbreiding van de capaciteit. Iets wat ondermeer opgemaakt kan worden uit de groei van het aantal aangevraagde bouwvergunningen (+ 20 %). De investeringen vonden trouwens voor het grootste gedeelte in Vlaanderen plaats omdat daar de benutting van het produktievermogen het hoogste was met een gemiddelde van meer dan 80 %, een niveau waarop uitbreidingsinvesteringen zich opdringen. De aankondiging van de vermindering van bepaalde belastingsstimuli in 1989 zou bovendien een aantal ondernemingen aangezet hebben om hun investeringen vroeger uit te voeren dan gepland.

b. Ontwikkeling in 1988

Vooraleer een korte analyse te geven van de ontwikkelingen van de investeringen in 1988 voor de industriële bedrijven twee opmerkingen: de groeicijfers in de tekst slaan alleen op de maandelijkse BTW-aangiften, de investeringsbedragen daarentegen op de maandelijkse en trimestriële BTW-aangiften tesamen.

TABEL 15- Investeringsverloop volgens de BTW-aangiften

BEDRIJFSTAKKEN	Wijziging in %, t/t-1.		
	1986	1987	1988
Splijt- en kweekstoffen, elektriciteit	- 22,7	2,8	24,0
FABRIEKSNIJVERHEID	11,4	9,5	28,1
Vervaardiging en eerste bewerking van metalen	10,8	- 7,0	13,6
Chemische nijverheid	3,9	14,3	74,4
Metaalverwerkende nijverheid; fijnmechaniek:	7,6	- 6,8	22,9
- Metaalprodukten	16,1	15,6	5,9
- Machinebouw	23,0	14,0	19,9
- Electrotechnische industrie	15,0	- 10,4	11,8
- Automobiëlbouw	7,9	- 26,9	30,2
Voedings- en genotmiddelen	14,2	15,3	16,7
Textielnijverheid	5,8	27,5	6,7
Houtindustrie	39,9	43,9	15,0
Papierindustrie	15,3	33,0	10,3
Rubber- en plasticverwerkende nijverheid	55,0	19,7	25,7
Bouwnijverheid	18,3	10,9	32,5
TOTALE NIJVERHEID	4,9	7,7	25,0
Handel	13,8	15,3	18,5
Vervoer en communicatie	4,1	- 1,7	11,3
Bank- en kredietwezen	- 5,2	22,5	5,0
Verhuur van roerende goederen	19,3	22,3	34,3
NIET-INDUSTRIELE ONDERNEMINGEN	12,5	11,5	19,1
TOTAAL AANGEVERS BEDRIJFSINVESTERINGEN	8,9	10,6	21,8

Bron : Ministerie van Economische zaken, NIS, ADSD.

ENERGIE

Voor productie, transport en distributie van electriciteit werd vorig jaar ongeveer 31 miljard BEF geïnvesteerd, in 1987 was dat slechts 24,9 miljard. Na de daling in 1987 t.o.v. 1986 nemen de investeringen in de electriciteitssector dus opnieuw toe met 24 %. Het feit dat de regering besliste geen nieuwe kerncentrale te bouwen en het stijgend

verbruik van electriciteit heeft een aantal beslissingen met betrekking tot de uitbreiding van het productiepark mogelijk gemaakt. In de komende jaren zullen volgende productie-eenheden bijkomen: een thermische eenheid van 35 megawatt (MW) in Aalst (1990), een participatie in de kerneenheden Chooz B1 en B2 in Frankrijk (1991 en 1993) en een wervelbedcentrale in Beringen (1993).

In de sector van de vaste brandstoffen blijft men verder desinvesteren (-37,4 %). De aanhoudende daling van de investeringen heeft alles te maken met de uitvoering van de herstructureringsplannen van de Limburgse steenkoolmijnen, waarbij productie-eenheden gesloten werden.

BASISMETAALNIJVERHEID

De basismetaalnijverheid heeft een goed investeringsjaar achter de rug (+ 13,6 %) na de daling in 1987. Deze groei is voornamelijk te wijten aan de siderurgie die in 1988 zo'n 15,5 miljard BEF investeerde. De investeringen hadden een verderzetting van de rationalisatie tot doel, maar ook de invoering van nieuwe produktietechnieken. De Belgische staalindustrie evolueert meer en meer naar de platte produkten met hoge toegevoegde waarde zoals de beklede platen. Dit betekent dat ook het productieapparaat aangepast diende te worden door invoering van technieken als elektrolyse, galvanisatie of voor de aanwending van organisch materiaal om de platen te bekleden. Daarnaast werd ook geïnvesteerd in een nieuwe productie-eenheid voor roestvrij staal. Op het vlak van de produktiekosten werden eveneens initiatieven ondernomen zoals het aanpassen van de hoogovens zodat men steenkool i.p.v. cokes kan gebruiken. De investeringen in de industrie van de non-ferrometalen werden in 1988 voornamelijk besteed aan uitbreiding en rationalisatie. Hoewel het investeringsniveau lager lag dan het uitzonderlijk hoge peil van de vorige jaren ging het toch nog over meer dan 2,5 miljard BEF.

CHEMIE

In 1988 namen de investeringen door de chemische nijverheid met 74,4 % toe en bedroegen 51,8 miljard BEF. Terwijl in de periode 1983-1986 de investeringen vooral werden gerealiseerd in de parachemie, werd vanaf 1987 vooral geïnvesteerd in de basischemie met als doel de productiecapaciteit te verhogen of nieuwe productie-eenheden te installeren (nieuwe produkten). Al deze investeringen gebeurden op een vrij rationele manier (ook elders in Europa) zodat er minder voor overcapaciteit moet gevreesd worden dan elders in de wereld, in tegenstelling met het einde van de jaren '70. Er zijn namelijk veel minder installaties in aanbouw of gepland dan toentertijd. Twee derden van al de investeringen in 1988 werden gerealiseerd door buitenlandse maatschappijen, die een geïntegreerd deel uitmaken van de chemische industrie in West-Europa, maar met hun hoofdzetel in de US en meer recent in Japan, m.a.w. de Belgische chemische sector is reeds grotendeels aangepast aan de Europese en werelddimensie. Eén van de doorslaggevende factoren voor de chemische bedrijven om niet de wijk te nemen naar landen die beschikken over goedkope grondstoffen is dat de markt van scheikundige produkten zich hier in West-Europa bevindt. Op die manier zit de logistiek van deze bedrijven dicht bij hun klanten en kunnen zij inzake leveringstermijnen en kwaliteit een betere dienstverlening waarborgen. De sector heeft daarnaast eveneens een aantal impulsen gekregen door de vraag naar milieuvriendelijke produkten (loodvrije benzine, vervanging van CFK's in spuitbussen en bij de fabricage van piepschuim, sproeistoffen, enz...). Meer en meer investeringen beogen dan ook het leefmilieu.

METAALVERWERKING

Al vijf jaar hebben de investeringen de wind in de zeilen in de metaalverwerkende nijverheid. In 1988 werd opnieuw een recordniveau bereikt: 59 miljard BEF. Nochtans liepen een aantal belangrijke investeringsprogramma's

in de automobiellndustrie en de mechanische constructie, voorzien voor 1988, vertraging op en werden verplaatst naar 1989. Zonder de automobiellndustrie erbij gerekend hebben de ondernemingen van deze sector hun produktiecapaciteit verhoogd met 15 % in 1988. Sinds 1984 voelen alle deelsectoren van de metaalverwerkende nijverheid de nood om hun produktie-apparaat aan te passen aan de nieuwe technologische vereisten en de nieuw ontwikkelde produkten. De progressieve versnelling van de activiteit heeft tot een onverwacht dynamisme in 1988 geleid. Eén enkele sector blijft evenwel achter met name de zware metaalconstructie, waaronder vooral spoorwegmateriaal en scheepsbouw. De structurele moeilijkheden van deze sectoren hebben de investeringen drastisch doen zakken. In 1988 waren de vermindering van de produktiekosten, de onvoldoende produktiecapaciteit en de invoering van nieuwe produktietechnieken de belangrijkste beweegredenen om te investeren.

VOEDING

Sinds 1980 heeft de voedingsindustrie belangrijke inspanningen gedaan om haar uitrusting te verbeteren. Tussen 1980 en juni 1988 investeerde zij meer dan 155 miljard BEF. Reeds in 1986 en 1987 scheerden de investeringen hoge toppen. Een trend die in 1988 werd bevestigd met een investeringsbedrag van 29,6 miljard. De investeringen in 1988 gingen voornamelijk om de invoering van nieuwe produktietechnieken en het streven naar lagere produktiekosten. Zij hebben tot doel het produktieapparaat qua prestaties op een hoger niveau te brengen zodat de voedingsindustrie beter uitgerust zou zijn bij de start van de eenheidsmarkt in 1993.

TEXTIEL

In 1988 investeerde de textielnijverheid 18,9 miljard BEF. Alhoewel de toename (+ 6,7 %) minder groot was dan in 1987 betekende dit opnieuw een record. Enerzijds heeft dit relatief lage groeicijfer te maken met de bruuske achteruitgang van de investeringen in december (700 miljoen BEF minder dan de meer dan 3 miljard BEF in december 1987; voor de eerste 11 maanden bedroeg de groei nog 14,6 %). Anderzijds lijkt de textielnijverheid haar hoogste investeringsniveau bereikt te hebben. Sinds het afsluiten van het financiële luik van het Textielplan in 1985 lijkt de textielnijverheid een nieuwe dynamiek te hebben ontplooid waardoor zij in 1988 driemaal meer investeerde dan in het begin van dit decennium. De investeringen in 1988 hadden in de eerste plaats tot doel de produktiekosten te verlagen, maar ook de invoering van nieuwe produktietechnieken en produkten en de uitbreiding van het bestaand produktievermogen. Tevens werd een begin gemaakt van de verbreding van het moderniseringsproces naar de KMO's toe en de vervanging van het produktieapparaat in die bedrijven die tien jaar geleden de innovators waren.

HOUTINDUSTRIE

De houtindustrie en aanverwante bedrijven investeerden weer meer in 1988 dan de voorgaande jaren. De groei (15,0 %) was wel minder uitgesproken dan de voorgaande jaren maar blijft toch aanzienlijk. In totaal werd ongeveer 8 miljard BEF geïnvesteerd. Binnen de houtverwerkende industrie waren de produktiekosten en nieuwe produktietechnieken de sleutelfactoren die tot investeren aanzetten. Door de belangrijke concurrentie uit het buitenland wordt de meubelindustrie stelselmatig verplicht vernieuwingen door te voeren in haar produktie-apparaten en -processen: computergestuurde produktie, verfspuitrobots, informatisering van de design.

PAPIER, DRUKKERIJEN EN UITGEVERIJEN

In 1988 investeerden de papier- en kartonindustrie, de drukkerijen en uitgeverijen 20,6 miljard BEF. Hoewel de toename van de investeringen minder hoog was dan in 1987, bleef de investeringshause aanhouden. De

fabrikage van papier en karton en de papier- en kartonverwerkende industrie namen elk één vijfde van het investeringsbedrag van deze sector voor hun rekening. In beide sectoren beoogde men voornamelijk een afname van de produktiekosten omwille van de hevige concurrentiestrijd en wenste men de bestaande capaciteiten verder uit te breiden omwille van de toenemende vraag. Deze investeringen gingen sinds 1987 gepaard met de invoering van CAD/CAM (Computer Aided Design Computer Aided Manufacturing). Specifiek voor de papier- en kartonfabrikatie werd er ook geïnvesteerd ter invoering van nieuwe produkten op de markt. De drukkerijen en uitgeverijen namen de rest van de investeringen voor hun rekening. Ook hier speelden dezelfde factoren (verlaging van de produktiekosten, de invoering van nieuwe produktietechnieken en de ontoereikendheid van het bestaande produktievermogen) een rol bij het doorvoeren van de investeringen. Er was meer en meer vraag naar kwaliteitsprodukten: glanzend papier en kleurendruk aangewend in luxemagazines en jaarverslagen wat de drukkerijen verplicht mee te evolueren.

B. BOUW

De balans van einde 1988 was vrij positief voor de bouw: nadat in 1987 de bouwactiviteit reeds was toegenomen, zette deze trend zich in 1988 verder door. De heropleving in de woningbouw gecombineerd met deze van de utiliteitsbouw, die reeds sinds half 1985 de belangrijkste motor van de bouwbedrijvigheid was, lag aan de basis van dit gunstig verloop. 1988 was dan ook een jaar van hoogconjunctuur voor de bouwnijverheid.

a. Woningbouw

Het aantal nieuwe woningen nam in 1988 toe met ongeveer 34 500 eenheden (ter vergelijking: 24 500 in 1986, 29 500 in 1987). De woningbouw lijkt daarmee de laagconjunctuur tussen 1979 en 1985 te hebben overwonnen.

De heropleving van de woningbouwmarkt had niet in alle gewesten dezelfde intensiteit en werd daar niet ondersteund door dezelfde deelmarkten. De groei was namelijk sterker in Vlaanderen (dankzij de eensgezinswoningen) en te Brussel (dankzij de appartementen) dan in het Waalse Gewest, waar de bedrijvigheid meer ondersteund werd door de verbouwingswerken. De ontwikkeling van het weekendtoerisme heeft de bouw van een groot aantal appartementen voor gevolg die te koop aangeboden worden in de kustzones. De groeiende rol van Brussel als hoofdstad van de EEG en van de eenheidsmarkt trekt een steeds groter aantal internationale ambtenaren en kaderleden van buitenlandse ondernemingen aan. Een direct gevolg is de stijging van het aanbod van eerste klaswoningen in Brussel en haar randgebieden. De markt voor verhuurdoeleinden en voor de sociale woningbouw ontbreken evenwel in België. In 1988 werden er slechts een duizendtal nieuwe sociale woningen gebouwd terwijl er vraag zou zijn naar het tienvoudige. Het beperkt aanbod van nieuwe sociale woningen is een rechtstreeks gevolg van de sanering van de overheidsfinanciën.

Het globaal herstel van de woningbouwmarkt werd gedragen door verschillende positieve factoren: koopkrachttoename van het gezinsinkomen bij een matige inflatie, relatief laag peil van de nominale hypotheekrente, de afname van de werkloosheid, en ten slotte inhaalverschijnselen. Heel wat kandidaatbouwers wachtten in de crisisperiode tussen 1979 en 1985 betere tijden af voor de bouw van een eigen woning.

De rente van het hypothecair krediet nam in 1988 verder af en zette daarmee de dalende trend verder, die ingezet was in de loop van 1987. Komend van een niveau van iets boven de 14 % in laatstgenoemd jaar zakte ze tot iets onder de 9 %. Daar waar in 1987 de lagere hypothecaire kost van de lening de kandidaat-eigenaars aanzette een bestaande woning aan te schaffen, was dit niet meer het geval in 1988. De prijstijgingen op de secundaire markt en de aanzienlijke verhoging van de huurprijzen stimuleerden, door een substitutie-effect, de activiteit op

de primaire markt. In 1987 en zeker in 1988 veroorzaakte de heroplevende vraag prijsstijgingen die veel groter waren op de secundaire markt dan op de primaire. Vele toekomstige eigenaars hebben dan ook van de lagere rente gebruik gemaakt om een woning te bouwen. Daarnaast zouden ook de uitgaven voor verbouwingen van bestaande woningen zijn toegenomen, zij het minder dan in 1987.

De stijging van de verkoop van bouwpercelen in 1988 is een hoopvol teken voor de nabije toekomst van de woningbouw-sector. Het lijkt erop dat de prijzen van de bestaande woonhuizen een voldoende hoog niveau bereikten zodat kandidaat-eigenaars overgingen tot de aankoop van bouwgronden en het aanvragen van bouwvergunningen, omdat nieuwbouw terug een prijswaardig alternatief vormde. Gezien de laatste jaren meer nieuwbouw werd opgetrokken dan er bouwgronden werden verkocht, is de reserve van bouwgrondbezitters (de potentiële bouwers) miniem. Vroeger verliepen er gewoonlijk een paar jaren tussen het kopen van de grond en het afleveren van de bouwtoelating, maar beiden volgen nu vrijwel onmiddellijk op elkaar.

De rol van de demografie in de residentiële vraag zal in de toekomst vrij zwak zijn. De dalende nataliteit heeft als gevolg dat de noden voor verder uitbreiding van het woningbestand verminderen. De behoeften voor supplementaire woningen zouden dan ook de 15 000 extra nieuwe woningen jaarlijks niet meer voorbijgaan. De vraag naar woongebouwen is er meer en meer een van vervanging.

b. Niet-woningbouw

De niet-residentiële woningbouw kende zijn historisch hoogtepunt in 1974 (30,3 miljoen begonnen m³) en bleef op een veel lager niveau tot 1979 (24,1 miljoen begonnen m³). De daaropvolgende val was evenwel minder sterk dan deze voor de woningbouw (een eerste minimum in 1982: 17,2 miljoen m³ en een tweede in 1986: 20,1 miljoen m³). De forse toename van de investeringen door de ondernemingen was de voornaamste oorzaak van de groei van de utiliteitsbouw in 1988.

In 1988 was er een stevige vraag naar niet-woonbouwen, zowel inzake nieuwbouwprojecten als op het gebied van verbouwingen van bestaande gebouwen. Het volume van de begonnen nieuwe utiliteitsgebouwen bedroeg 32,8 miljoen m³ in 1988 (+ 40,9 %). Het ging om een activiteitsniveau dat vorige conjunctuurpieken gevoelig overschrijdt. Dit resultaat zou vooral te danken zijn aan de vraag naar kantoorgebouwen, maar ook naar nijverheidsgebouwen. De bedrijvigheid was steeds sterk toegespitst op de grote agglomeraties (waarvan de resultaten opgetekend in het Brussels gewest getuigen), maar het stevig herstel van de productieve privé-investeringen leek zich verder uit te breiden op een steeds eenvormigere wijze over het hele land. De investeringen in verbouwingen (die vanuit het oogpunt van de brutoproduktie van utiliteitsgebouwen een belangrijke aanvulling zijn van de begonnen nieuwbouw) versnelden daarenboven eveneens.

De omvang van het bedrijvigheidsherstel in de niet-woningbouw (sinds drie jaar al) is te verklaren door de standvastigheid van de ondernemingsinvesteringen, voornamelijk in de tertiaire sector waar de waarde per produktie-eenheid hoger is dan elders als gevolg van de toegenomen rendabiliteit. De bruto-rendabiliteit lag gemiddeld op 7 % voor de burelen, verminderd tot 6 % door de prijshausse van de immobiëlen voorafgaand aan deze van de huurcontracten. In de beste gevallen bereikte hij zelfs de 10 %. Deze nominale voeten zijn bijzonder hoog in een land waar de inflatie daalde tot 1,2 % in 1988. Maar ook meer omstandigheidsgebonden verschijnselen hebben een rol gespeeld. Vooreerst was er een inhaalbeweging na meer dan een tiental jaren van matige resultaten vanuit het oogpunt van de verwezenlijking van nieuwe uitrusting in utiliteitsgebouwen. Verder hebben de onzekerheid m.b.t. de beurswaarden sinds de krach van 1987 en de onstabiele wisselkoersen de beleggingen in immobiëlen interessanter gemaakt. Banken en holdings hebben getracht hun risico's te spreiden door een deel van hun kapitaal

in immobiliën te investeren. De buitenlanders vonden het vanuit de Europese invalshoek blijkbaar interessant om hun gebouwen in België te lokaliseren, maar hielden daarbij eveneens rekening met de prijs van terreinen in andere hoofdsteden. Ten slotte hebben de Belgische institutionele investeerders eveneens belangrijke kapitalen in gebouwen geïnvesteerd.

TABEL 16- Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen

OMSCHRIJVING	1973-1979 (a)	1980-1987 (a)	1987	1988
Begonnen woningen (b)	69 663	31 511	29 339	34 439
Begonnen niet-woongebouwen (c)	25 966	23 037	22 925	32 017
Toegestane woningen (b)	78 856	26 949	37 324	45 060
Toegestane niet-woongebouwen (c)	30 281	24 422	33 462	40 594

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

- (a) Gemiddelde over de beschouwde periode.
(b) In aantal.
(c) In duizend kubieke meter.

3.1.2. GEZINSVERBRUIK

Dankzij een uitermate positief eerste kwartaal steeg het gezinsverbruik voor het gehele jaar fors, ondanks enige vervlakking tijdens het derde kwartaal. De omzet, die de handelaars bij de BTW aangaven, wijst op een toename van de gezinsbestedingen met 2,6 %, dus hoger dan de oorspronkelijke ramingen. Dit heeft aanzienlijk bijgedragen tot de aangroei van de binnenlandse vraag die in 1988 met 4,1 % steeg.

Als verklaring voor het hoge consumptietempo der gezinnen in 1988 kunnen diverse factoren aangehaald worden. Sedert medio 1986 was de inflatie zeer gering een bleef ook doorheen geheel 1988 aan de lage kant met een prijsstijging van slechts 1,2 % (zie hoofdstuk 3.4.3.). Deze lage inflatoire spanning had echter niet kunnen standhouden zonder de steun van de prijsdalingen voor de energieprodukten, die samen met het effect van twee zachte winters de verwarmingsfactuur flink hebben gedrukt. De energieprijisdaling drukte eveneens de vervoerkosten. Daardoor konden de consumenten behoorlijk wat sparen en dat werd dan weer besteed voor de aankoop van andere goederen en diensten.

Het herstel van het beschikbaar reëel inkomen van de particulieren was evenwel onmiskenbaar de hoofdfactor waardoor de gezinsvraag sterk de hoogte inging. Volgens de ramingen van het Economisch Budget steeg het beschikbaar inkomen in vaste prijzen in 1988 met 3,3 %, tegen slechts 0,9 % in 1987. Deze ontwikkeling is het gevolg van meerdere elementen:

- de toename van de lonen als gevolg van de vrije onderhandelingen inzake nieuwe collectieve overeenkomsten in tal van economische sectoren waar loonsverhogingen van meer dan 1 % bedongen werden;
- er kwam een einde aan de transfers aan de sociale zekerheid via de indexkoppeling, waardoor de loonsom forser ging aanzwellen;
- tenslotte is er ook nog de positieve invloed van de opleving van de economische bedrijvigheid waardoor het globale bezoldigingsbedrag eveneens toenam.

Globaal stegen de looninkomens met ongeveer 2,4 %, terwijl de inkomens van de zelfstandigen (+ 5,6 %) en uit eigendom (+ 3,6 %) nog forser toenamen.

Deze diverse factoren hebben het de gezinnen mogelijk gemaakt hun bestedingen op te voeren en tegelijkertijd een ruimer aandeel van hun budget opzij te leggen. Steeds volgens het Economisch Budget zou de spaarquote behoorlijk zijn aangegroeid, nl. van 11,8 naar 12,5 % van het beschikbaar inkomen.

Toch deden de verbruikers sinds 1986 ook een ruimer beroep op consumptiekrediet voor de aankoop of de vernieuwing van hun duurzame goederen. Een van de hoofdcomponenten van de gestegen consumentenvraag zijn nog steeds de goederen voor huishouduitrusting. Sedert het derde kwartaal van 1988 verzwakten deze aankopen wel enigszins. Uit de tabellen 17 en 18 blijkt het verloop van de aankopen op krediet van tal van huishoudgoederen en vooral van wagens. De zeer aanzienlijke toename van de verkoop op afbetaling sinds 1986 valt samen met de lagere rentetarieven en de geleidelijke invoering van krediet ten laste van de verkoper. Deze praktijk wordt vooral aangewend bij de financiering van elektrische huishoudtoestellen.

TABEL 17- Aantal afbetalingscontracten

				In eenheden.
GOEDERENGROEP	1985	1986	1987	1988
Wagens	145 906	181 479	184 961	187 698
Bedrijfsuitrusting	12 949	15 406	17 572	15 384
Meubilering	178 282	161 519	136 002	122 548
Huishoudtoestellen	480 194	493 037	526 003	479 750
Andere	624 836	691 696	759 519	785 782
TOTAAL	1 442 877	1 543 127	1 624 057	1 591 162

Bron : NIS.

TABEL 18- Afbetalingscontracten: verleende bedragen

					In miljoen BEF en wijziging in %, t/t-1.
GOEDERENGROEP	1985	1986	1987	1988	88/87
Wagens	33 356	45 457	49 856	54 539	9,4 %
Bedrijfsuitrusting	4 404	5 357	5 489	5 722	4,2 %
Meubilering	2 451	2 647	2 886	2 962	2,6 %
Huishoudtoestellen	5 162	5 801	5 915	5 906	- 0,2 %
Andere	15 011	17 953	21 070	25 487	21,0 %
TOTAAL	60 384	77 215	85 216	95 616	11,1 %

Bron : NIS.

Het stijgende verloop van de afbetalingscontracten lijkt zich sedert medio 1988 enigszins te stabiliseren. Hoewel de gefinancierde bedragen via deze kredieten in 1988 nog steeds met 11 % stegen, verminderde toch het totale aantal contracten.

De opleving van de woningbouw (zie hoofdstuk 3.1.1.), als gevolg van het lage peil van de hypotheekrente en de speculatie met het oog op 1992, was eveneens een bijkomende steun voor de omzet van duurzame goederen. Deze plotse koorts in de immobiënssector leidde tot een stijgende vraag naar bepaalde goederen, zowel voor nieuwbouw als renovatie van oudere gebouwen.

A. GOEDERENVERBRUIK

De aangroei volgens de BTW-aangiften van het goederenverbruik (na correctie wegens de mogelijkheid voor sommige handelaars om slechts eens per jaar een aangifte in te dienen) wordt in tabel 19 gegeven. Na correctie steeg het door de handelaars over 1988 aangegeven volume van hun omzet met 2,7 %, tegen 2,2 % in 1987.

TABEL 19- Omzet in volume volgens de BTW-aangiften

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1.				
	1984	1985	1986	1987	1988 (a)
Voeding	1,8	- 0,4	0,7	0,0	- 3,2
Schoonheids- en onderhoudsprodukten	- 1,3	- 1,2	2,6	6,2	7,9
Textiel en kleding	2,0	2,3	2,1	1,7	1,5
Schoenen en leder	2,8	3,7	1,6	- 0,8	- 3,6
Meubileringsstoffen	0,2	- 3,6	5,2	0,7	- 0,3
Huishoudinrichting	5,5	2,1	3,9	6,4	9,8
Vervoermiddelen	0,7	2,8	2,6	2,5	4,7
Motorbrandstoffen en oliën	7,8	0,1	11,5	6,2	5,7
Boeken, papierwaren, burotica	3,7	6,1	12,8	2,2	0,9
Andere kleinhandel	- 1,5	4,6	7,3	9,1	8,6
Handel met ruim assortiment	- 1,9	- 5,7	- 1,6	0,3	- 0,2
TOTAAL KLEINHANDEL	1,1	0,4	3,0	2,2	2,7

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige gegevens.

Bij het nagaan van de diverse sectoren van de omzet van de kleinhandel wordt vastgesteld dat de beste resultaten over het gehele jaar voor rekening komen van de groepen duurzame goederen voor de woninguitrusting (+ 9,8 %), de brandstoffen (+ 5,7 %), de vervoermiddelen (+ 4,7 %), evenals de «andere kleinhandel», waartoe o.m. de sportartikelen, fotografie, bloemenhandel, enz. behoren. De omzet van voedingswaren loopt daarentegen verder terug (-3,2 %) en de stagnering houdt ook aan in de kledingsector waar de toename beneden het gemiddelde ligt, wellicht als gevolg van het zachte weer dat de consumenten er niet toe aanzette hun wintergarderobe te vernieuwen.

Met betrekking tot de voedingsmiddelen moet evenwel worden opgemerkt dat in het recente FEDIS-verslag wordt aangeduid dat de omzet hiervan in 1988 met 3,7 % in volume zou gestegen zijn. Volgens deze beroepsvereniging zou de omzet van andere dan voedingswaren in de kleinhandel met 1,2 % zijn opgelopen. Structureel gezien was de verkoop van andere dan voedingswaren vroeger sterker (behalve voor textiel). De in 1988 waargenomen beweging vormt dus een wijziging waarvan de draagwijdte thans nog niet kan worden beoordeeld. Overigens werd in de distributiesector reeds herhaaldelijk gewezen op de uiteenlopende evolutie naargelang van de herkomst van de cijfers en daar werd nog steeds geen oplossing aan gegeven. Volgens FEDIS is de nulaangroei van de omzet van de kleinhandel zoals voor 1988 in de officiële statistieken (NIS) opgenomen, een veel te pessimistische visie.

Belangwekkend is ook de melding dat volgens FEDIS het aandeel van de kleinhandel in de gezinsconsumptie terugloopt, nl. van 58,4 % in 1980 naar 52,8 % in 1988. Daaruit blijkt dat de consument minder geld uitgeeft voor levensnoodzakelijke aankopen, maar wel meer wil besteden aan minder onontbeerlijke goederen en diensten. Steeds volgens hetzelfde verslag bedraagt het aandeel van de kleinhandel in handen van zelfstandigen thans nog 78,4 %, iets minder dan in 1987 (79,2 %), waarvan 68 % in de voedingshandel en 85,1 % in de andere handel.

De voorkeur van de gezinnen blijft uitgaan naar duurzame goederen, met een verdere toename voor de woninginrichting maar ook voor de aankoop van wagens (tabel 20). In 1988 steeg de verkoop van nieuwe wagens met 4,8 %; er werd toen trouwens een piek bij de nieuwe wagens (427 142) opgetekend ondanks enige vervlakking in het vierde kwartaal (-0,5 %). De resultaten werden sterk beïnvloed door het autosalon in het begin van het jaar, toen het peil met 16,1 % opliep (eerste kwartaal). Met 1,05 scoorde de verhouding nieuw/tweedehands toen zeer hoog, hetgeen duidelijk wijst op de vernieuwing van het autopark.

TABEL 20- Inschrijvingen van wagens

OMSCHRIJVING	1984	1985	1986	1987	1988
Nieuwe wagens:					
- aantal	352 227	359 932	395 039	407 630	427 142
- wijziging in %, t/t-1	3,8	2,2	9,8	3,2	4,8
Tweedehandswagens:					
- aantal	447 456	456 228	492 726	522 997	551 976
- wijziging in %,t/t-1	7,5	2,0	8,0	6,2	5,5
Verhouding tussen nieuwe en tweede-handswagens	0,78	0,79	0,80	0,78	0,77

Bron : Ministerie van Verkeerswezen, Dienst voor het Wegvervoer.

Het ziet er niet naar uit dat de automarkt op korte termijn zal teruglopen, toch niet zolang de sedert het begin van de jaren '80 opgelopen achterstand bij de vernieuwing van versleten wagens zal zijn weggewerkt. Door het onzekere verloop van de brandstofprijzen en het steeds moeilijker wordend stadsverkeer moet deze sector echter toch rekening houdend met een eventuele vervlakking. De uitbreiding van de aankoop van bedrijfswagens, in de huidige ondernemingsvriendelijke conjunctuur, is een positieve factor die ruim 50 % van de afzet van klassewagens voor zijn rekening neemt. De bedrijfswagen is en blijft een zeer belangrijk motiveringselement voor de bedienden die op die manier een aanzienlijke fiscale bezuiniging kunnen bekomen.

Het beroep op het krediet is een belangrijk financieringsmiddel bij de aankoop van een wagen. Door de daling van de rentetarieven sedert 1986 gingen het aantal contracten en het leningsbedrag voor de aankoop van een wagen gestaag omhoog. Tabel 21 geeft te zien dat in 1988 het gemiddeld gefinancierd bedrag per contract met 10,3 % steeg.

TABEL 21: Percentsgewijs aantal gefinancierde nieuwe wagens en gemiddeld bedrag per contract

PERIODE	% gefinancierde nieuwe wagens	Gemiddeld bedrag per contract (in duizend BEF)
1984	35,4	215,2
1985	38,5	229,2
1986	44,4	250,5
1987	45,4	263,8
1988	44,9	290,6

Bron : NIS, ADSD.

TABEL 22- Omzet in volume van de diensten volgens de BTW-aangiften

Omschrijving	Wijziging in %, t/t-1.				
	1984	1985	1986	1987	1988 (a)
HORECA	4,0	0,0	0,3	1,8	5,6
Herstelling van consumptiegoederen en voertuigen	7,9	6,7	6,2	9,4	14,2
Reisagentschappen	11,4	- 0,7	- 13,0	1,9	9,0
Reizigersvervoer over de weg (openbaar en particulier)	2,8	- 4,8	- 0,6	13,1	3,3
Ontspannings- en culturele diensten	0,9	0,9	7,7	12,3	10,4
Persoonlijke diensten	0,5	1,5	1,6	3,6	1,6
GEZAMENLIJKE DIENSTEN	4,6	1,7	3,5	7,9	9,4

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS en ADSD.

(a) Voorlopige gegevens.

B. DIENSTENVERBRUIK

Op de omzet van diensten volgens de BTW-aangiften werd eveneens een correctie toegepast om rekening te houden met de weerslag van de jaaraangevers. Na deze herberekening van de indexcijfers komen opmerkelijke

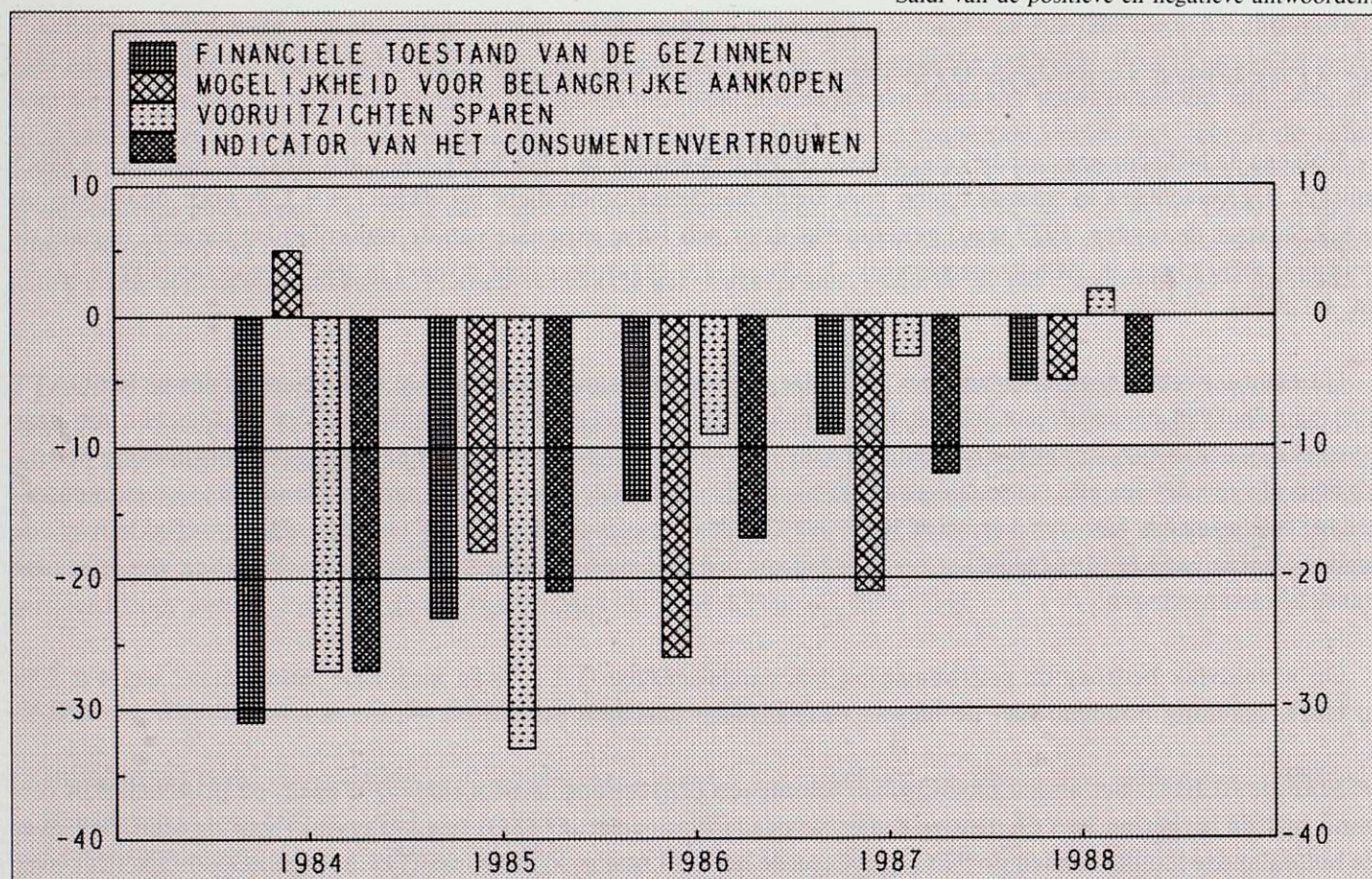
toenamen bij alle rubrieken aan het licht, behalve bij de persoonlijke diensten. De aangroei bij de gezamenlijke diensten - zoals aangeduid in tabel 22 beliep ongeveer 9,4 % en was dus veel groter dan de stijging van bij de goederenomzet. De betere dan verwachte groei van de Belgische economie is de verklaring voor deze goede resultaten, want de meeste dienstenbedrijven zijn zeer conjunctuurgevoelig.

C. RESULTATEN VAN DE CONJUNCTUURENQUETES

Wellicht is het belangwekkend de resultaten van de twee voornaamste conjunctuurenquêtes met elkaar te vergelijken, want de ene richt zich tot de consumenten en de andere tot de handelaars en dat maakt het mogelijk de motivering van beide polen van de gezinsvraag beter in te schatten. De enquête van de Europese Gemeenschap naar de economische en financiële omstandigheden ondervraagt de gezinnen over de economische toestand, hun spaarintenties en -gebeuren, hun persoonlijke financiële situatie en hun neiging tot grote aankopen. De bekomen indicatoren vertegenwoordigen een gewogen gemiddelde van de antwoorden op elke vraag. Meer dan de absolute waarde zijn de schommelingen van het indexcijferpeil veelbetekenend voor de wijze waarop de consumenten de economische omstandigheden, hun financiële keuzen en aankoopbedoelingen beoordelen.

GRAFIEK 4- Financiële toestand van de gezinnen en belangrijkste aankopen

Saldi van de positieve en negatieve antwoorden.

Bron: EEG-Commissie.

Volgens de resultaten van deze enquête in 1988 kan worden vastgesteld dat sedert 1986 de gezinnen hun financiële situatie tijdens de voorbije twaalf maanden steeds gunstiger inschatten, nl. -14 in 1986, naar -9 in 1987 en naar -5 in 1988. De beoordeling van de economische toestand tijdens de voorbije twaalf maanden steeg met drie

punten, wat wijst op een bepaald optimisme vanwege de consument. Het spaarvermogen tijdens die periode wordt door de gezinnen als veelbelovend beschouwd met een aanwinst van vijf punten in 1988 t.o.v. 1987 (52 naar 57). De ondervraagden reageerden in 1988 ook positief op het prijsverloop, terwijl de wens te sparen sterker bleek dan de neiging tot grote aankopen. De stijging van het beschikbaar inkomen had uiteraard een forse invloed op de antwoorden in 1988, wat de handhaving van de vraagtoename bevestigt.

De synthetische handelscurve die door de Nationale Bank van België wordt uitgewerkt aan de hand van maand-enquêtes bij de handelaars, geeft uitsluitsel over de trends in de kleinhandel. In 1988 lag het gemiddelde van die curve op een hoog peil: 104 punten, tegen 99,6 in 1987 (nagenoeg hetzelfde niveau als in 1986: 104,3).

De beoordeling van de handelaars over hun verkoopspeil was het gehele jaar door zeer positief, terwijl een aanhoudend beroep op de invoer van consumptiegoederen tot uiting komt in voortdurende goede vooruitzichten inzake bestellingen bij buitenlandse leveranciers, nl. 108,6 in 1988. De doorlopende toename van de omzet van duurzame goederen, waarvan een behoorlijk gedeelte wordt ingevoerd (o.m. HI-FI-materieel, video's, burotica, enz.) is daar stellig niet vreemd aan.

3.1.3. BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU EN BETALINGSBALANS

A. ALGEMEEN VERLOOP VAN HET HANDELSVERKEER

Volgens de NIS-douanestatistieken bedroeg de BLEU-uitvoer in 1988 3 381,1 miljard BEF en de invoer 3 386,5 miljard. De verschillen in waarde liggen voor beide handelsstromen dicht bij elkaar: + 9,1 % voor de uitvoer en + 8,9 % voor de invoer. 1989 werd gekenmerkt door een forse expansie van de buitenlandse handel, hoewel de wijziging negatief was in 1986 (respectievelijk -3,1 % en -7,6 %) en zeer licht positief in 1987 (respectievelijk + 1,0 % en + 1,5 %).

Deze ontwikkeling strookt geheel met het kader van een zeer gunstig internationaal klimaat. Volgens het GATT (34) nam in 1988 de wereldhandel met 8,5 % in volume toe, tegen 5,5 % in 1987. Onder de factoren die deze opmerkelijke vooruitgang kunnen verklaren kan vooreerst worden gewezen op de stevigere economische bedrijvigheid als gevolg van een versnelling van de particuliere investeringen en een aanhoudend forse consumenten-vraag. Als gunstige factoren vermeldt het GATT ook de bescheiden omvang van de inflatie-opflakking, de aanmoediging vanwege het beleid ter verbetering van het concurrentievermogen en de uitschakeling van sommige handelsbelemmeringen.

Op wereldvlak bedroeg de prijshausse bij het handelsverkeer 1 à 2 % in nationale munt, maar wel 4 à 5 % in USD, rekening houdend met de nieuwe ontwaarding van deze munt.

Voor de BLEU is het uiterst moeilijk het volume- en prijsverloop te beoordelen. Wegens de problemen in verband met de invoering van de nieuwe samengevoegde nomenclatuur (SG) (zie kaderstuk) van de statistiek over de buitenlandse handel binnen de EEG, publiceerde het NIS nog geen enkel prijs- of hoeveelhedenindexcijfer over 1988 (althans niet bij de redactie van dit jaarrapport). Bijgevolg wordt in deze analyse gebruik gemaakt van de hypothesen en schattingen die door internationale en nationale conjunctuurinstellingen werden opgemaakt. In tabel 23 worden deze prijs- en volumewijzigingen weergegeven; ze werden opgesteld op verschillende tijdstippen en weerspiegelen bijgevolg ook uiteenlopende appreciaties van de buitenlandse handel. Zo valt op dat de OESO haar volumeschattingen verhoogde en dat de NBB haar schattingen voor het prijsverloop opwaarts en deze voor het

volumeverloop neerwaarts herzag. Zelfs de laatst vermelde wijzigingen zijn nog aan aanpassingen onderhevig en moeten dus met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden.

TABEL 23- Verloop van de buitenlandse handel van de BLEU

Schattingen voor 1988, wijziging in %, t/t-1.

BRON	Uitvoer		Invoer	
	Prijs	Hoeveelheid	Prijs	Hoeveelheid
OESO (goederen) (a)	2,25	5,5	1,75	5,25
OESO (goederen) (b)	2,7	8,6	2,8	9,9
Forecasting Club (goederen en diensten) (c)	-	9,5	-	9,5
Nationale Bank (goederen) (d)	2	9	2	8,5
Nationale Bank (goederen) (e)	2,6	6,3	2,7	6,0
Economisch Budget (f)	1,9	9,8	1,9	10,6

Bron : (a) OESO, *Perspectives Economiques* n. 44, december 1988

(b) OESO *Perspectives Economiques* n. 45, juni 1989;

(c) Forecasting Club, *Prévisions pour l'Economie Belge* Communiqué de presse van 16 mei 1989;

(d) Nationale Bank van België Verslagen 1988, februari 1989

(e) *Persmededeling van de NBB*, juni 1989;

(f) Economisch Budget MEZ, ADSD, versie van 20 februari 1989.

Blijkbaar werden de conjunctuuranalysten optimistischer gestemd in de loop van het jaar voor het internationaal handelsverkeer, rekening houdend met het dynamisme van de economische activiteit die gestimuleerd werd door de investeringen en de consumptie. Ze pasten dan ook hun ramingen voor het volumeverloop aan. Anderzijds vreesden ze voor een zekere opflakking van de inflatie. Volgens de genoemde instellingen leunde de volumegroei voor de uitvoer zeer nauw aan bij deze van de invoer. Voor de ruilvoet wordt een quasi stabilisatie geraamd. In de voorbije jaren deed zich eerst een ruilvoetverslechtering voor (-1,3 % in 1983 en -0,4 % in 1984), gevolgd door een verbetering met 1,8 % in 1985 en met liefst 7,5 % in 1986, wat te danken was aan de omgekeerde olieschok en de dalende dollarkoers. Nadien verzwakte die verbetering: +0,6 % in 1987 en quasi 0 % in 1988.

Voor de handelsbalans wordt door de NBB een overschot, op kasbasis, van 108,2 miljard BEF voor 1988 vooropgesteld, 35 miljard BEF meer dan in 1987, terwijl op basis van de douanestatistieken (NIS) een tekort van 5,4 miljard BEF werd gerealiseerd tegenover -10 miljard BEF in 1987. De verbetering van de handelsbalans vloeit, zoals de voorgaande jaren, voort uit een kleiner tekort op de handel in energieprodukten (met 34,1 miljard BEF) terwijl het overschot op de overige produkten eveneens afnam (met 29,6 miljard BEF). De dekkingscoëfficiënt van de invoer door de uitvoer bleef stabiel: de toename voor de energieprodukten (met 2,9 punten) werd gecompenseerd door een afname bij de overige produkten (met 1,6 punt) (tabel 24).

TABEL 24- Handelsbalans van de BLEU en dekkingscoëfficiënt

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Handelsbalans (mrd. BEF)	- 260	- 166	- 204	- 150	5	- 10	- 5
- energieprodukten	- 344	- 319	- 365	- 358	- 185	- 171	- 137
- overige produkten	84	153	161	208	190	162	132
Dekkingscoëfficiënt	90,2	94,0	93,6	95,5	100,2	99,7	99,8
- energieprodukten	38,8	41,7	40,1	38,2	47,7	44,4	47,3
- overige produkten	104,0	106,6	106,2	107,6	107,0	105,8	104,2

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

De statistische moeilijkheden en de gewijzigde nomenclatuur van de buitenlandse handel

In 1988 werden de beschikbaarheid en de verwerking van de statistische gegevens inzake de buitenlandse handel beïnvloed door twee belangrijke veranderingen: de invoering van het enig document voor het goederenverkeer in de EEG, evenals de eerste toepassing van de nieuwe nomenclatuur (1).

Het goedgekeurd enig document is van toepassing op de handel onder de lidstaten, maar ook op die met derde landen. Deze wijziging beoogt de vereenvoudiging en de eenmaking van de procedures inzake douaneaangifte en wil aldus de interne EEG-markt helpen tot stand brengen.

De nieuwe nomenclatuur wordt «Samengevoegde Nomenclatuur» (SN) genoemd en zij steunt op het «Geharmoniseerd stelsel van benaming en codificering der goederen» (GS), dat op wereldniveau moet worden gehanteerd en een internationale vergelijkbaarheid van de statistieken inzake buitenlandse handel moet toelaten. Dit oogmerk reikt trouwens over het EEG-kader heen, want de overeenkomst inzake het GS kwam tot stand met medewerking van de Verenigde Staten, Canada, Japan en de EVA-lidstaten.

De beslissing tot het invoeren van een nieuwe nomenclatuur dateert van het begin van de jaren '70, wegens de moeilijkheden bij het gebruik van de bestaande nomenclaturen. In de eerste plaats werden de douaneprocedures en -geplogendheden belemmerd door het feit dat verschillende nomenclaturen bestonden, zoals de TCIH (Type-classificering voor de internationale handel), die door de Verenigde Naties was uitgewerkt en o.m. door de Verenigde Staten en Canada werd toegepast, en de NCCD (Nomenclatuur van de Raad voor Douanesamenwerking), die door België en de EEG-lidstaten werd gehanteerd om hun douanetarieven toe te passen. Bijgevolg was het noodzakelijk met omzettingssleutels te werken voor de gevallen van handel tussen landen met verschillende nomenclatuur. Bij de internationale handelsbesprekingen werd de taak van de deskundigen bemoeilijkt omdat zij over geen eenvormige vergelijkingsbasis beschikten.

Verder bleek dat de in 1950 bij een internationale overeenkomst opgemaakte NCCD achterhaald was op het gebied van de indeling der produkten. Een gewone herziening van deze nomenclatuur bleek ontoereikend, gezien het te moeilijk was er innovaties in op te nemen. Bovendien maakte de EEG voor haar tarief- en statistiekbehoeften gebruik van twee verschillende classificeringen: het Gemeenschappelijk Douanetarief (GDT) en de goederennomenclatuur voor de statistieken van de buitenlandse handel van de Gemeenschap en van de handel onder de lidstaten (NIMEXE).

De NCCD was onderverdeeld in 21 afdelingen (Romeinse cijfers), 99 hoofdstukken (met 2 cijfers) en 1 011 posten (met 4 cijfers). Het GDT behelsde zowat 4 100 subposten (met 4 cijfers plus een alfa numerieke code) en het NIMEXE had 7 990 codes (met 6 cijfers).

Met de invoering van het geharmoniseerd stelsel werd beoogd de aan het oude systeem inherente moeilijkheden uit te schakelen, want het GS houdt zowel rekening met douane- als statistische behoeften. Een nog verder doorgedreven coördinatie werd nagestreefd met de nieuwe nomenclatuur van de Verenigde Naties (CTCI-Rev. 3).

Het GS zou het ook mogelijk maken de statistieken van de buitenlandse handel te combineren met die van de produktie, dankzij een overgang naar de nomenclatuur van de economische bedrijvigheid: de internationale type-classificering per industrietak (CITI) van de Verenigde Naties en de nomenclatuur van de economische bedrijvigheid in de Europese Gemeenschappen (NACE).

Het GS biedt een hiërarchische codestructuur die het toelaat gemakkelijker van een nader omschreven goederengroep over te schakelen naar een meer samenhangende groep, ook op het vlak van de codes. Het GS omvat 21 afdelingen (Romeinse cijfers), 97 hoofdstukken (met 2 cijfers) en 5 019 subposten (met 6 cijfers). Deze subposten stemmen overeen met elementaire modulen, waardoor de uitsplitsing fijner dan voorheen kan gebeuren en tevens aggregatie gemakkelijker wordt: de posten die geen onderverdelingen omvatten stemmen overeen met codes met 4 cijfers of met 5 cijfers die met een of twee nullen worden aangevuld.

De samengevoegde nomenclatuur kwam tot stand via een aanpassing van de elementaire modulen van het GDT en het NIMEXE aan het GS. Tot de belangrijke wijzigingen behoort de classificering van de produkten volgens andere criteria dan voorheen (bijvoorbeeld volgens het eindgebruik veeleer dan volgens het aangewende hoofdmateriaal), de opname van «nieuwe» produkten en de onderverdeling van te omvangrijk geworden hoofdstukken (bijvoorbeeld op het gebied van ijzer en staal).

De SN omvat 9 506 subposten (met 8 cijfers waarvan de eerste zes met die van het GS overeenstemmen). Het gebruik van de SN werd voor alle lidstaten verplicht met ingang van 1 januari 1988 (2). De lidstaten moeten de resultaten van de intra-EEG-handel en van de uitvoer naar derde landen doorgeven volgens de SN en de gegevens over de invoer uit derde landen volgens het geïntegreerd tarief van de Europese Gemeenschappen (TARIC).

Het TARIC volgt de SN en gebruikt codes met bijkomende posten, waardoor kan worden rekening gehouden met communautaire maatregelen inzake invoer (contingenten, preferenties, vergunningen, enz...) of met bijzondere maatregelen (inzing van antidumpingrechten, van compensaties, enz...) en met nationale statistische onderverdelingen.

Door het nieuwe systeem zou het mogelijk worden de handelsprestaties van de partnerlanden beter te vergelijken, de handelsinformatie te harmoniseren en nauwkeuriger, verder uitgesplitste statistische gegevens te bekomen. Er zijn echter ook een hele reeks problemen, waaronder:

- de vergelijkbaarheid van de SN-gegevens met de vroegere NIMEXE-gegevens;
- de omzetting naar de CTCI- en NACE-CLIO-nomenclaturen.

Overigens gaf de invoering van het enig administratief document en van de SN aanleiding tot aanzienlijke wijzigingen bij de inzameling en de verwerking van de gegevens, zodat in al de EEG-lidstaten vertraging optrad bij de publicatie van de gegevens. Zo verschijnen ook in de door EUROSTAT gepubliceerde statistieken van de buitenlandse handel, de gegevens over 1988 met grote vertraging.

Voor de BLEU-gegevens, gepubliceerd door het NIS, blijven nog tal van problemen onopgelost, vooral in verband met de berekening van de hoeveelheids- en van de eenheidswaarde-indexcijfers.

VOETNOTEN

- (1) Zie in dit verband
HEIMANN J. (1987), *Un nouveau système de nomenclatures pour les statistiques du commerce extérieur de la Communauté et les statistiques du commerce intra-communautaire*, **Informations de l'Eurostat**, nr 4, blz. 6-13 en, PAUL B. (1987), *Introduction du système harmonisé dans le traitement des statistiques du commerce extérieur*, **Informations de l'Eurostat**, nr 4, blz. 13-18.
- (2) De toepassing van de SN met ingang van 1 januari 1988 werd aan al de lidstaten opgelegd bij EEG-verordening nr 2658.87 van de Raad van 23 juli 1987.

B. OPSPLITSING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL PER BEDRIJFSTAK

De vermindering van het globaal tekort op de BLEU-handelsbalans is toe te schrijven aan het kleinere tekort (34,1 miljard minder) op de handel in energieproducten, maar ook aan een stijging met 5,2 miljard van het overschot op minerale produkten, een toename met 1,2 miljard van het overschot voor de textielindustrie en kledingnijverheid, maar vooral aan een ommekeer van het saldo van de «andere nijverheidstakken», die van een tekort van nagenoeg 8 miljard veranderde in een surplus van dezelfde grootte.

TABEL 25- Opsplitsing van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak in 1988

BEDRIJFSTAKKEN NACE-CLIO	Uitvoer			Invoer			Saldo	
	Waarde	Verschil	Relatief	Waarde	Verschil	Relatief	Waarde (mrd.)	
	(mrd.)	in % (a)	belang	(mrd.)	in % (a)	belang	1987	1988
Land, bosbouw en visvangst	76,1	0,5	2,3	191,3	3,4	5,6	- 109,4	- 115,2
Energie	123,3	- 10,1	3,6	260,6	- 15,5	7,7	- 171,4	- 137,3
Mineralen	552,5	23,0	16,3	409,6	31,5	12,1	137,7	142,9
Chemie	534,3	8,9	15,8	430,1	14,3	12,7	114,3	104,2
Metaal- en electrotechnische produkten	1 008,2	5,3	29,8	1 114,6	6,9	32,9	- 85,6	- 106,4
Voeding	250,2	2,5	7,4	192,6	12,2	5,7	72,5	57,6
Textiel en kleding	232,6	3,6	6,9	191,7	3,7	5,7	39,7	40,9
Overigen	603,9	15,9	17,9	595,9	12,7	17,6	- 7,8	8,0
TOTAAL	3 381,1	9,1	100,0	3 386,5	8,9	100,0	- 10,0	- 5,4

Bron : MEZ, NIS, ADSD.

(a) Vergelijken met 1987.

In de zwaarst doorwegende bedrijfstak, nl. die van de electrotechnische en metaalprodukten (iets minder dan een derde van het totaal) werd een teruggang van de buitenlandse positie genoteerd. De afzet aan het buitenland steeg minder snel dan in de gezamenlijke andere takken, terwijl de invoer vlugger opliep dan de uitvoer. Bij de subtakken was het verloop meer uiteenlopend: een toename in waarde voor beide handelsstromen voor landbouw- en industriemachines (+ 13 % bij de afzet en + 19,5 % bij de aankoop), evenals voor de «andere metaalprodukten» (respectievelijk + 20,4 % en + 22,9 %), en een iets geringere stijging voor de auto's (respectievelijk + 5,5 % en + 3,8 %); daarentegen was er een daling bij het kantoormaterieel, de optische en precisietoestellen (-13 % en -0,7 %), de andere vervoermiddelen (-7,2 % en -43,2 %) en een lichte teruggang bij de uitvoer van elektrische installaties en toebehoren (-1,7 %), maar de invoer liep met 12,7 % op.

Het ziet er nochtans naar uit dat na het teleurstellende jaar 1987, de bedrijvigheid in de metaalverwerking sterker toenam dan werd verwacht, dankzij de dynamische Belgische en internationale conjunctuur, althans volgens de door Fabrimetal verrichte analyses (35).

In de «traditionele» subsectoren was het herstel op de binnenlandse markt veel beter dan verwacht, vooral in die welke rechtstreeks baat hadden bij de expansie in de bouwnijverheid en de machineconstructie. Het blijkt echter dat er meer bestellingen voor de binnenlandse markt dan wel voor de uitvoer binnenliepen. Voorts wordt in de sector van de electroconstructie een stabilisering opgetekend: door de herstructurering in de groep van de klassieke electro-uitrusting werden sommige activiteiten uitgeschakeld (o.a. bij ACEC).

De deficitpositie van de subsector van de electronica valt ook de andere Europese landen ten deel: sedert het begin van de jaren '80 deed zich een verslechtering voor. In 1979 bedroeg het tekort in Europa 1,5 miljard USD,

in 1986 14,3 miljard en in 1987, 21,87 miljard, aldus EIC (Electronics International Corporation) (36). Volgens de EIC-studie zou op het tijdstip van de opening van de grote Europese markt het negatief saldo 35,9 miljard USD bereiken. Het tekort inzake materieel voor het grote publiek en de actieve componenten (beeldbuizen, geïntegreerde schakelingen) groeit snel aan, terwijl de traditionele overschotten inzake professioneel materieel en telecommunicatie op een status quo blijven. Dat tekort valt ten gunste van Japan uit, want ook in de Verenigde Staten is er een negatief (maar stabiliserend) saldo.

In de sector van de automobielconstructie tenslotte, kwam na een jarenlange aanzienlijke aangroei, de vooruitgang tot stilstand, omdat de internationale markt zich eveneens op een hoog peil stabiliseerde.

De tweede sector in volgorde van belangrijkheid voor de buitenlandse handel was die van de «andere nijverheidstakken» (ongeveer 18 % van het totaal), waar zowel aankopen als de afzet opmerkelijk stegen, vooral, de wat tot een opzienbarend herstel van de handelsbalans van deze sector leidde.

Aan de kant van de uitvoer kwamen de beste prestaties voor rekening van het diamant en het edelsmeedwerk (+ 24,1 %), het papier (+ 14,6 %) en het rubber en plastic (+ 12,3 %), hout en meubelen (+ 18,5 %) en diamant en edelsmeedwerk (+ 10,5 %).

Bij de papiersector steeg de uitvoer vooral voor de papier- en kartonverpakkingen, maar bij de andere producten hield de opleving vooral verband met het groter binnenlands verbruik. Overigens moet er ook worden op gewezen dat de resultaten in waarde werden beïnvloed door een sterke prijshausse. Door de grote marktspanningen als gevolg van een aanhoudend zeer forse vraag stegen tussen einde 1987 en einde 1988, de prijzen van de pulp met bijna 20 % en werden daardoor ook de prijzen van de afgewerkte en intermediaire producten de hoogte ingetrokken (37).

In de sector «hout en meubelen» hield de zeer snelle expansie van de invoer verband met de opleving in de bouwnijverheid en die vooruitgang uitte zich in al de subsectoren. Over de eerste negen maanden van 1988 was er een toename van 28 % voor de houtverwerking, van 33 % voor de meubelen en zitgelegenheid, van 28 % voor de bouwelementen van 22 % voor de persplaten (38). De voornaamste leveranciers zijn drie buurlanden: Frankrijk, West-Duitsland en Nederland, maar ook, hoewel in mindere mate, Italië en het Verenigd Koninkrijk.

De derde grootste tak aan uitvoerkant waren de minerale producten, waarvan het handelssaldo verbeterde, ondanks het feit dat de aankopen feller stegen dan de afzet. De handelsstromen verliepen evenwel zeer verschillend naargelang van de subsectoren. Bij de uitvoer werd een zeer grote opgang genoteerd voor de metaalartsen (+ 48 %), de non-ferrometalen (+ 33,1 %) en de EGKS-produkten (+ 25,3 %). Bij de invoer ging de grootste toename naar de niet metaalhoudende stoffen (+ 42,8 %), de non-ferrometalen (+ 33,9 %) en de EGKS-produkten (+ 27,2 %).

Wat vooreerst de staalmarkt betreft dient te worden opgemerkt dat in 1988 de internationale conjunctuur gunstig was. De totale ruwstaalproductie van de OESO-zone steeg met bijna 9 % (39). In nagenoeg alle landen van de zone verstevigde de vraag en kwam zij op het hoogste peil sedert 1979 ten gevolge van verscheidene factoren: de versnelling van de economische groei in de zone, de toename van de niet op de woningbouw gerichte particuliere investeringen en meer bepaald die ter verruiming van de capaciteit (die meer staal verbruiken dan rationalisatieinvesteringen), en de aanleg van voorraden door consumenten, handelaars en de ijzer- en staalnijverheid.

Volgens de OESO zou de invoer in de EEG enigszins meer stijgen en de uitvoer iets lager liggen dan in 1987. Binnen de EEG werd het jaar 1988 gekenmerkt door de beslissing die op 24 juni door de industrieministers werd genomen en ertoe strekte de markt per begin van de daaropvolgende maand volledig vrij te maken.

De ijzer- en staalproductie werd in oktober 1980 voor ruim 70 % gecontingenteerd wegens de crisis waarmee deze sector had af te rekenen. Het vrijmakingsproces werd in 1986 aangevat en in 1988 bleef nog 45 % van de productie onder controle: de brede warmgewalste platen (30 % van de totale fabrikage), de staven (10 %) en de zware profielen (5 %). Voor de eerstgenoemde categorie meende de Commissie dat de contingenten moesten worden afgeschaft, maar ook dat de productiecapaciteit met 7 miljoen ton diende te worden verminderd. Voor de beide andere categorieën was de Commissie ertoe bereid de controles tot 1990 te behouden, op voorwaarde dat Eurofer (vereniging van de ijzer- en staalbedrijven van de twaalf lidstaten) er zich toe verbond installaties ten belope van 4,5 miljoen ton staafstaal en van 1,5 miljoen ton zware profielen te sluiten.

Bij ontstentenis van een positieve reactie vanwege de bedrijfsleiders besloot de EEG-overheid de markt volledig open te stellen. In België zouden de leveringen op de binnenlandse markt met 20 % zijn opgelopen tegenover 14 % in de andere EEG-landen, maar inzake de uitvoer (derde landen) zouden zij met 2 % zijn teruggelopen wegens de forse binnenlandse vraag welke bij voorrang werd voldaan; de daling was vooral sterk t.o.v. Latijns-Amerika, terwijl de «voorkeur» werd gegeven aan de meer traditionele markten (Verenigde Staten en USSR) (40).

In de sector van de non-ferrometalen liepen in 1988 de vraag en de productie op tot een uitzonderlijk hoog peil en dat niet alleen in België, maar ook in alle industrielanden. De noteringen waren in de jongste jaren tot ongelooflijke dieptepunten gezakt, doch in een internationaal klimaat van felle economische expansie klommen zij weer fors op.

De koperprijs steeg van 93,29 BEF/kg in januari 1988 naar 130,12 BEF in december. Aluminium steeg in dezelfde periode van 78,35 BEF/kg naar 92,48 BEF en zink van 30,43 BEF/kg naar 57,45 BEF en lood van 22,39 BEF/kg naar 26,60 BEF/kg, maar de zilverprijs zakte van 7 471,46 BEF/kg naar 7 234,52 BEF. In België nam de productie van ruw metaal met 7 % in volume toe en met 11 % voor het halfafgewerkte metaal. De uitvoer van ruwe produkten liep terug met een maandgemiddelde van 7,2 % voor koper, 8,2 % voor zink en 3,9 % voor lood. De uitvoer van afgewerkte produkten steeg met een maandgemiddelde van 3,7 % voor koper, 10 % voor aluminium en stagneerde nagenoeg voor lood, maar verminderde met 1,6 % voor zink (41).

De industrie van de scheikundige produkten komt op de vierde plaats qua uitvoer en op de derde qua invoer. Zij boekte een ruim overschot, maar dat verminderde in 1988 als gevolg van een felle toename van de invoer. De stijging was vooral aanzienlijk voor de petro- en carbochemie (+20,8 %), de farmaceutische produkten (+14,3 %) en de «andere scheikundige produkten» (+17,4 %). In deze drie subsectoren ontplooidde de uitvoer zich overigens veel sneller dan in de andere (respectievelijk +15,2 %, +11,2 % en +12,8 %).

De sector van de voedingsnijverheid neemt de vijfde plaats bij de invoer in. De handelsbalans verslechterde in 1988, want het overschot daalde met bijna 15 miljard wegens de stijging van de invoer. Deze beweging had betrekking op diverse subtakken: vlees (+12,4 %), melk (+14 %) en de «andere voedingsprodukten» (+11,4 %).

De energie viel onder de andere sectoren op door de neerwaartse richting op haar buitenlands handelsverkeer en meer bepaald van de invoer. Deze daling houdt sedert 1985 aan en daardoor zakte het aandeel van deze sector in de globale handel van 7,0 % naar 3,6 % bij de export en van 17,5 % naar 7,7 % bij de invoer (tussen 1985 en 1988). Door de sterke vermindering in waarde bij de aankopen liep het bedrag van de energiefaktuur uiteraard terug. In 1982 bedroeg het tekort van deze sector 344,2 miljard, steeg in 1985 naar 358,5 miljard, maar viel na de omgekeerde olieschok in 1985 terug naar 185,2 miljard, 171,4 miljard in 1987 en uiteindelijk tot 137,3 miljard in 1988.

In 1988 daalde de prijs van ruwe aardolie met 16,8 % en het indexcijferpeil liep terug van 165,1 naar 137,3 (42), hoewel het in 1987 enigszins was gestegen (met 2,4 % of 3,8 indexcijferpunten).

Bij de textiel- en kledingindustrie vertoonde de buitenlandse handel geen opvallende ontwikkeling. In 1988 kwam er nagenoeg geen verandering in het overschot, want de handelsstromen verliepen in waarde op nagenoeg dezelfde wijze. Volgens Febeltex (43) steunde de bedrijvigheid van de sector op de uitvoer: het uitvoervolume zou met 4 % zijn gestegen, terwijl de afzet op de binnenlandse markt met 3 % reëel zou zijn gedaald. Voorts onderstreept de textielfederatie een scherpere druk vanwege de invoer in reële termen (de stijging zou 6,5 % belopen). Zoals gewoonlijk was de ontwikkeling naargelang van de subsectoren vrij uiteenlopend. De meest dynamische subsector was die van de tapijten, met een toename van 11,0 % bij de uitvoer en van 18,3 % bij de invoer, dan volgden de breigoed-, brei- en haaksector met respectievelijk +9,08 en +8,4 %. Bij de spinnerijen en de weefsels was de aangroei veel bescheidener (respectievelijk +3,0 % en +0,3 %) en negatief bij de kledingartikelen (-9,1 % en -0,4 %).

Volgens Febeltex beliep de prijshausse bij de uitvoer gemiddeld 1 %. Volgens de bestemming kwam de EEG op kop, waarbij de drie BLEU-buurlanden 60 % van de afzet voor hun rekening nemen. De uitvoer naar Frankrijk steeg met 7 % en die naar West-Duitsland met 5 %, maar de export naar Nederland liep met 2 % terug. Daarentegen verbeterde de uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk met 21 % (44). Aan de kant van de invoer vertegenwoordigden de drie voornaamste handelspartners 58 % van de aankopen. In 1988 steeg de invoer uit Frankrijk met 4 %, die uit Duitsland met 4,5 % en vanuit Nederland was dat 8 %, maar het Verenigd Koninkrijk spande de kroon met 9 %. Tevens moet worden gewezen op een forse klim van de aankopen in de Verenigde Staten (+24 %), maar vooral in Australië (+68 %).

De laatste plaats in de volgorde van belangrijkheid bij in- en uitvoer werd ingenomen door de bos- en landbouw en visvangst. Het tekort is er traditioneel aan de hoge kant, nl. ruim 100 miljard en dat groeide in 1988 nog iets aan door een snellere stijging van de aankopen t.o.v. de afzet. Het meest getroffen daarbij waren de plantaardige produkten. Dat is te verklaren door de fel gestegen noteringen voor landbouwgrondstoffen, na de dalingen in 1987. De graanprijs liep met 36,9 % op (45), o.m. als gevolg van de droogte in de Verenigde Staten. De prijzen van de oliehoudende granen en de oliën klommen eveneens met 37 % en die van voedingsprodukten en suiker met 7 %.

C. GEOGRAFISCHE SPREIDING VAN DE BUITENLANDSE HANDEL

De verbetering van de globale handelsbalans van de BLEU was te danken aan een lichte aangroei van het overschot ten aanzien van de andere ontwikkelde landen en een vermindering van het tekort ten aanzien van de landen met staatshandel (zie tabel 26). Daarentegen liep het tekort ten aanzien van de ontwikkelingslanden op als gevolg van een aanzwellend deficit tegenover de olieproducerende landen en een inkrimping van het reeds zeer geringe overschot met de niet olieproducerende landen.

a. Europese Economische Gemeenschap

Ten aanzien van de EEG verslechterde de buitenlandse positie van de BLEU: het overschot daalde met ongeveer 10 miljard, vooral als gevolg van een forse toename van het tekort met Nederland en West-Duitsland en ondanks een groter overschot met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Tegenover NEDERLAND steeg het tekort met 38 miljard omdat de waarde van de invoer veel forser steeg dan die van de uitvoer. Bij de invoer nam de post van de industriebevoorrading het sterkst toe (+24 %), wegens de expansie van de binnenlandse produktie. Ook de aankopen van machines, investeringsgoederen en transportmaterieel liepen meer op dan gemiddeld (respectievelijk 17 % en 15 %). Aan uitvoerzijde liep de industriebevoorrading eveneens verder op dan het gemiddelde (bijna 15 %), maar transportmaterieel en consumptiegoederen deden het minder goed (respectievelijk -1,6 % en 0,9 %).

TABEL 26- Geografische opsplitsing van de buitenlandse handel van de BLEU

LAND OF REGIO	UITVOER			INVOER			Saldo in mrd. BEF	
	Waarde (mrd. BEF)	Verschil in % (a)	Relatief belang	Waarde (mrd. BEF)	Verschil in % (a)	Relatief belang	1987	1988
EUROPA	2 778,9	8,8	82,2	2 754,7	9,4	81,3	36,5	24,2
EEG (12)	2 509,5	9,0	74,2	2 475,7	10,1	73,1	54,1	33,8
- Nederland	496,6	6,6	14,7	602,1	12,9	17,8	- 67,4	- 105,5
- Frankrijk	675,4	6,6	20,0	522,0	7,0	15,4	146,1	153,4
- Duitsland	657,7	7,0	19,5	829,1	9,7	24,5	- 141,1	- 171,4
- Italië	210,4	6,5	6,2	144,55	9,1	4,3	65,1	65,9
- Ver. Koninkrijk	315,5	20,9	9,3	259,0	6,0	7,6	16,7	56,5
- Spanje	72,9	27,6	2,2	51,3	38,2	1,5	20,0	21,6
- Portugal	20,2	31,1	0,6	12,3	14,5	0,4	4,7	7,9
Oost-Europa	42,0	5,8	1,2	68,6	- 1,1	2,0	- 29,7	- 26,6
wo.: USSR	19,3	5,3	0,6	45,9	- 4,3	1,4	- 29,6	- 26,6
AMERIKA	212,1	4,0	6,3	226,6	2,2	6,7	- 17,8	- 14,5
waaronder								
Verenigde Staten	168,3	4,4	5,0	144,3	- 2,3	4,3	13,7	24,0
AFRIKA	85,0	5,8	2,5	138,9	13,8	4,1	- 41,8	- 53,9
AZIE	270,5	18,7	8,0	243,7	9,5	7,2	5,3	26,8
wo.: - Japan	39,8	25,8	1,2	77,0	- 7,2	2,3	- 51,3	- 37,2
- NILA (b)	57,2	23,6	1,7	41,9	18,0	1,2	10,8	15,3
INDUSTRIELANDEN	2 987,2	8,9	88,4	2 971,3	8,9	87,7	14,3	15,9
ONTWIKKELINGSLANDEN	315,5	11,2	9,3	335,2	14,8	9,9	- 8,2	- 19,7
waaronder								
Olieproducerende landen	234,9	9,8	6,9	255,6	12,5	7,5	- 13,3	- 20,7
LANDEN MET STAATSHANDEL	55,8	10,8	1,7	77,6	0,5	2,3	- 26,9	- 21,8
TOTAAL	3 381,1	9,1	100,0	3 386,5	8,9	100,0	- 10,0	- 5,4

Bron : MEZ, NIS, ADSD.

(a) Vergeleken met 1987.

(b) Zuid-Korea, Taiwan, Singapore, Hong-Kong, Macao.

Het tekort met WEST-DUITSLAND vergrootte met ruim 30 miljard, ook hier omdat de invoer veel meer toenam dan de uitvoer. De aankopen van industriebevoorrading maakten een sprong van ruim 70 % in waarde (+ 72,3 %) en ook de machines en investeringsgoederen boekten vooruitgang, hoewel in geringere mate (+ 12,0 %). Deze expansie hield verband met de investeringsboom in België en met de sterke positie die de Duitse Bondsrepubliek als producent en exporteur van investeringsgoederen bekleedt. Daarentegen daalden de aankopen van transportmaterieel aanzienlijk (-50 %). Daarbij kan worden aangestipt dat bij die post ook de afzet verminderde, hoewel minder sterk (-7 %). In dat verband bleek ook de afzet van bestelwagens te dalen, waarvan de eenheidswaarde boven die van de personenwagens uitreikt, wat een scherpere teruggang van de globale waarde van die post kan teweegbrengen. Dergelijke verschuivingen doen zich ook voor wanneer een dochtermaatschappij het voor het hoofdhuis geproduceerde model wijzigt: indien het nieuwe model goedkoper is, daalt de globale waarde van de afzet,

zelfs indien het aantal uitgevoerde wagens hetzelfde blijft. Ook de afzet van consumptiegoederen liep enigszins terug, maar die van industrieproducten ging fors vooruit (+ 19 %).

De positie tegenover FRANKRIJK verstevigt van jaar tot jaar: het overschot nam toe van 85,1 miljard in 1984 naar 101,7 miljard in 1985, 129,1 miljard in 1986, 146,1 miljard in 1987 en 153,4 miljard in 1988. In laatstgenoemd jaar was de stijging gewoon het gevolg van het verschil in omvang van in- en uitvoer; voor beide stromen was er geen groot verschil in groei en werd zelfs een iets grotere invoer opgetekend. Een ruim gedeelte van het surplus (92 miljard op 153,4 miljard) kwam voor rekening van de industriebevoorrading. Deze post stemt trouwens overeen met een zwak punt van de buitenlandse handel van Frankrijk. In 1988 sloot de Franse handelsbalans af met een negatief saldo van 5 450 miljoen FRF. De landbouwprodukten en de landbouw- en voedingsnijverheden realiseerden weliswaar een batig saldo, maar de handel in produkten van de verwerkende nijverheid vertoonde een tekort van 3 184 miljoen, waarvan 1 860 miljoen voor de intermediaire goederen (46). Ook de BLEU boekte een overschot op de handel met Frankrijk, met name inzake transportmaterieel (+ 21 miljard BEF) en consumptiegoederen (+ 17 miljard BEF), dankzij de duurzame produkten (+ 23 miljard BEF). Inzake de consumptiegoederen kende Frankrijk een tekort op zijn globale buitenlandse handel: 1 367 miljoen FRF voor huishouduitrusting en 2 261 miljoen FRF voor gewone consumptiegoederen.

De meest opvallende verandering in de handel met de Europese landen was deze in de handel met het VERENIGD KONINKRIJK, want tussen 1987 en 1988 verdrievoudigde het BLEU-overschot ruimschoots. Deze ontwikkeling strookt met de algemene verslechtering van de Britse handelsbalans, waarop het tekort tussen 1987 en 1988 ruim verdubbelde (42,5 miljard, tegen 20,9 miljard ECU) (47). Deze onevenwichtigheid houdt verband met de geringe stijging van de uitvoer en de grote voorwaartse sprong van de invoer als gevolg van de versnelde bedrijvigheid en het groter gezinsverbruik: zo vervalt de door de Minister van Financiën gewenste «zachte landing», waarbij beoogd werd de toename van het nationaal inkomen in 1988 tot 3,5 % te beperken. De BLEU-afzet groeide vooral aan bij de groepen «industriebevoorrading» (+ 22 %) en «vervoermaterieel» (+ 39 %), terwijl voor deze laatste post tegelijkertijd een forse daling van de aankopen opgetekend werd (-50 %).

Ondanks een grotere toename van de invoer tegenover de uitvoer en dankzij het hogere peil van deze laatstgenoemde bleef het BLEU-saldo met ITALIE stabiel. Zoals bij het handelsverkeer met de andere landen komen de aanzienlijkste stijgingen voor rekening van de industrieproducten, maar ook, bij de invoer, van de machines en investeringsgoederen.

Tenslotte dient te worden vermeld dat het verkeer met het IBERISCH SCHIEREILAND steeds sterker toenam, wat overigens voor de globale buitenlandse handel van deze streek gold (voor Spanje liep de totale invoer met 21 % op en de uitvoer met 16 %).

b. Overige industrielanden

De verbetering van het BLEU-saldo ten aanzien van de industrielanden was te danken aan de handel buiten de EEG en meer bepaald met de US en de Aziatische landen. T.o.v. de VERENIGDE STATEN steeg het overschot, dankzij een kleinere invoerwaarde tegelijk met een, zij het gematigde, stijging van de uitvoer. Deze bewegingen zijn te verklaren door de dollardepreciatie, dus in de onderstelling dat de geringere invoerkost en de waardeverhoging van de uitvoer niet gecompenseerd werden door omgekeerde reacties van de binnen- en buitenlandse vraag in volume. Bij de uitvoer was de toename hoger dan gemiddeld voor de industriebevoorrading, de machines en investeringsgoederen. Een sterke daling werd opgetekend voor de invoer van machines en investeringsgoederen en de consumptiegoederen, terwijl de invoer van voedingsprodukten met ruim 9 % steeg. Uit de US voerde België vooral vlees, graan en veevoeder in, waarvan de prijzen de weerslag vertonen van de grote droogte waarmee de Amerikaanse landbouw in 1988 had te kampen.

Tijdens de jaren '80 ging het tekort met JAPAN steeds meer aanzwellen (35 miljard in 1982, 40 miljard in 1983, 42 miljard in 1984, 45 miljard in 1985 en 56 miljard in 1986), maar begon in 1987 te krimpen: 51 miljard in 1987 en 37 miljard in 1988. De uitvoer in waarde nam fors toe en de invoer daalde: deze beide bewegingen weerspiegelen wellicht de reactie van de Belgische en de Japanse vraag op de opwaardering van de Yen (48). De buitenlandse handel met Japan is zeer geconcentreerd. De uitvoer bestaat voor 81 % uit industriebevoorrading (scheikundige produkten, mineraalprodukten) en ging met nagenoeg 30 % vooruit. De invoer strekt vooral over transportmaterieel (46 % in 1988) en machines en investeringsgoederen (30 %). De invoer van wagens vermindert met 23,5 % in waarde. Bij deze post valt op te merken dat ook voor de andere leveranciers (Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Italië) een daling waargenomen werd.

Daarentegen zit het handelsverkeer met de NIEUWE INDUSTRIELANDEN van Azië (NILA) : Zuid-Korea, Taiïwan, Hong Kong, Singapore, Macao) verder in de lift, zowel voor in- als uitvoer; deze ontwikkeling past in het kader van een gestage expansie van het globale handelsverkeer van de Aziatische «draken» of «tijgers» (gemiddeld +16 % in volume bij de uitvoer en +22 % bij de invoer, volgens de OESO) (49).

c. Rest van de wereld

De handel met de ONTWIKKELINGSLANDEN kende in 1988 een felle opleving, terwijl in 1987 de uitvoer was gedaald en de invoer licht gestegen. De aankopen groeiden sterker dan de afzet, waardoor het tekort met ruim 11 miljard opliep, op te splitsen in een groter tekort met de olieproducerende landen en een lager overschot met de niet-olieproducerende landen.

Het tekort met de LANDEN MET STAATSHANDEL verkleinde daarentegen, bij een vrijwel stagnerende invoer. Meer algemeen gezien valt op te merken dat de USSR en de Oosteuropese landen geen deel hadden in de uitvoerexpansie op wereldvlak. Overigens is de daling van de oliepijzen eveneens een factor die de waarde van de USSR-afzet heeft gedrukt. In het handelsverkeer van de BLEU staat de post brandstoffen en smeermiddelen in voor 40 % van de invoer uit de USSR en de waarde ervan daalde met 24,5 %.

D. BEOORDELING VAN DE EXTERNE PRESTATIES VAN DE BLEU EN COMPETITIVITEIT

Met de wet van 6 januari 1989 werd de beoordeling van de concurrentiële positie van België toevertrouwd aan de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven. Deze moet een jaarlijks rapport opmaken (tegen 31 maart) en een interim-rapport (tegen 30 september) ten behoeve van regering en parlement. Beide rapporten bevatten de recentste aanwijzingen voor de concurrentiële positie van België en een advies (zie verder).

Indien het concurrentievermogen wordt aangetast (wanneer de gebruikte criteria verslechteren), dient de regering een gemotiveerde verklaring aan de kamers voor te leggen. Na de stemming ervan kan de Ministerraad maatregelen nemen om de competitiviteit te herstellen. Er is ook een dringende procedure voorzien voor «uitzonderlijke gevallen», met name wanneer externe factoren het concurrentievermogen aantasten (bijvoorbeeld bij brutale wisselkoerswijzigingen).

Het concurrentievermogen wordt aan de hand van volgende criteria beoordeeld:

- het verloop van de uitvoerprestaties (marktaandeel);
- de ontwikkeling van de arbeidskost per tewerkgestelde in de private sector;
- het verloop van de financiële kosten;
- de ontwikkeling van de energiekosten en
- de ontwikkeling van structurele factoren.

Maatregelen die kunnen genomen worden bij aantasting van het concurrentievermogen, zijn:

- beperking van de nominale aangroei van de lonen evenals van de andere inkomensvormen;
- vastleggen van het kader waarbinnen loononderhandelingen moeten gebeuren gepaard gaand met gelijkaardige maatregelen voor andere inkomensvormen;
- maatregelen ter verlaging van de financiële kosten;
- het verminderen van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid in de sectoren onderhevig aan internationale concurrentie;
- verhoging van de belastingaftrek voor investeringen en uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.

In haar rapport van 24 maart 1989 meldt de Raad dat de concurrentiële positie van België verbeterde in 1988. Volgens de EEG (in januari 1989) was het verloop van het marktaandeel gunstig: het verlies van marktaandeel in 1987 (-2 %), ruimde de plaats voor een quasi-stabilisatie (-0,2 %) (tabel 27). De prestatie van de BLEU wordt vergeleken met de realisaties van vijf of zeven handelspartners. De «vijf» zijn lid van de EEG - Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk, Nederland, Verenigd Koninkrijk en Italië - terwijl bij de «zeven» ook de Verenigde Staten en Japan zijn opgenomen. Voor de «vijf» was het marktaandeelverlies in 1988 kleiner dan in 1987, maar toch nog beduidend groter dan voor de BLEU; hetzelfde besluit vloeit voort uit de vergelijking met de «zeven».

Voor 1989 zou een lichte verbetering optreden voor de BLEU, terwijl de concurrenten nog met marktaandeelverlies zouden te kampen hebben (volgens de EEG). Ook de OESO verwacht een minder groot marktaandeelverlies: voor de goederen van de verwerkende nijverheid zou de daling afnemen van -1,4 % in 1987 naar -0,6 % in 1988 en een stabilisatie in 1989.

TABEL 27- Schatting van de uitvoerprestaties

OMSCHRIJVING	Winst (+), verlies (-) van marktaandeel voor goederen in %, t/t-1.		
	1987	1988	1989
BLEU	- 2,0	- 0,2	0,2
Gemiddelde van de «vijf» concurrenten	- 3,5	- 2,7	- 0,6
Gemiddelde van de «zeven» concurrenten	- 2,5	- 1,6	- 0,3

Bron : EEG, januari 1989.

De arbeidskost wordt beoordeeld op basis van de loonkost per tewerkgestelde, per uur of per geproduceerde eenheid, in de verwerkende nijverheid of in de gehele economie en uitgedrukt in BEF. In 1988 verliep de arbeidskost zeer gunstig in de BLEU, vergeleken met het verloop bij de voornaamste concurrenten, want de loonkost steeg slechts matig en bovendien trager dan in de andere landen. De loonkost per tewerkgestelde in de verwerkende nijverheid, in BEF, steeg met 2,8 % voor de BLEU, tegenover 5,5 % voor de «vijf» en 6 % voor de «zeven» concurrenten. Ook in 1989 zou de groei gunstig blijven: 4,6 % voor de BLEU, 5,0 % voor de «vijf» en 6,1 % voor de «zeven». Ook het verloop van de loonkost per geproduceerde eenheid, in BEF, was gunstig: 0,3 % voor de BLEU tegenover 2,5 % voor de «vijf» en 2,9 % voor de «zeven». Het verschil tussen de BLEU en haar concurrenten zou verkleinen in 1989, maar nog steeds in het voordeel van de BLEU: 2,3 % tegenover 2,6 % voor de «vijf» en 3,6 % voor de «zeven».

Ook de OESO berekent indicatoren voor de concurrentiepositie. Het indexcijfer van de relatieve arbeidskost in de industrie, in gemeenschappelijke munt, daalde met 2 % in 1988: de arbeidskost ontwikkelde dus gunstig vergeleken met deze der handelspartners. De relatieve prijzen van de uitvoer van goederen van de verwerkende nijverheid stegen daarentegen, uitgedrukt in gemeenschappelijke munt, zeer sterk: +12 % in 1988 tegenover +1 % in 1987.

Inzake financiële kosten, blijkt dat de intrest op de Euro-BEF in 1988 onder de gemiddelde rente lag van de «vijf» of de «zeven» (6,75 % tegenover 6,84 % en 6,83 %). Het rendement op overheidsobligaties lag dicht in de buurt van dat bij de handelspartners (7,85 % tegenover respectievelijk 7,84 % en 7,78 %).

Voor de energiekost verschilde de situatie naargelang van het soort energie: de kosten lagen in de BLEU bijvoorbeeld lager voor zware stookolie, maar iets hoger voor aardgas.

Bij de structurele aspecten viel vooral de opmerkelijke stijging van de investeringen op, zowel in België (zie hoofdstuk 3.1.1.) als in het buitenland. Daarentegen lagen de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling lager dan bij de concurrenten, zowel voor de totale nominale uitgaven in % van het BBP als voor de overheidsfinanciering ervan in % van het BBP.

Over de kwalitatieve aspecten van het concurrentievermogen bestaan slechts weinig gegevens. De Centrale Raad weerhoudt hiervoor de classering opgesteld door het «World Economic Forum» (WEF). In 1987 nam België de vijfde plaats in, indien de rangschikking van het WEF wordt beperkt tot de acht landen die de Centrale Raad bestudeert, en de twaalfde plaats op de tweeëntwintig landen die het WEF weerhoudt.

Het besluit was dat de buitenlandse prestaties van de BLEU merklijk verbeterden in 1988, vooral inzake het overschot op de handelsbalans, de toename in volume van de uitvoer en de ontwikkeling van het marktaandeel.

Volgens de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven zijn hiervoor drie oorzaken aan te wijzen: de toename van de buitenlandse vraag naar goederen waarvoor België een comparatief voordeel heeft, een geleidelijk aan betere samenstelling van de «korf» der uitgevoerde producten en het gunstig verloop van de binnenlandse kosten vergeleken met deze der concurrenten.

E. DE BETALINGSBALANS VAN DE BLEU

a. Algemeen overzicht

De neiging tot verbetering van de betalingsbalans hield ook in 1988 aan, met een verruiming van het reeds in 1987 geboekte overschot (zie tabel 28). In het begin van de jaren '80 verslechterde de algemene balans van de BLEU aanzienlijk wegens het tekort op de post «lopende verrichtingen». In 1981 bedroeg het tekort 319 miljard BEF, hetgeen er de overheid toe aanzette in 1982 een devaluatie van de Belgische frank door te voeren, samen met maatregelen om de weerslag ervan op de prijzen en kosten te beperken. In 1982 kromp het tekort reeds en zakte tot 281 miljard en slonk nadien nog verder tot 153 miljard in 1983, 87 miljard in 1984, 40 miljard in 1985. In 1986 liep het weer iets op (van 40 naar 51 miljard) als gevolg van een verslechtering op de kapitaalbalans, vooral wegens de verrichtingen van bedrijven en particulieren (o.m. door aankopen van buitenlandse roerende waarden). In 1987 deed zich echter een ommekeer voor en werd een surplus van 90 miljard opgetekend dankzij een verbetering op de kapitaalbalans (vermindering van netto afvloeiing van particulier kapitaal).

De verbetering van het overschot in 1988 was toe te schrijven aan een toename van het surplus op de lopende verrichtingen, samen met het verschijnen van een overschot op de kapitaalbalans. Het verloop doorheen het jaar wijzigde evenwel sterk. In het eerste kwartaal bedroeg het saldo op de algemene balans +57,7 miljard BEF, maar werd nadien negatief: -48,4 miljard in het tweede kwartaal en -21,2 miljard in het derde. Tijdens het vierde kwartaal kwam er dan een opzienbarende kentering en sloeg het tekort om in een overschot van 166,4 miljard. Deze zeer sterke schommelingen waren het gevolg van kapitaalbewegingen van de particuliere sector (zie verder).

TABEL 28- Saldi van de algemene betalingsbalans op kasbasis

			In miljard BEF.
OMSCHRIJVING	1987	1988	1988/1987 (a)
1. Goederenverkeer	73,2	108,2	+ 35,0
2. Dienstenverkeer	74,1	65,1	- 9,0
3. Transferten	- 56,0	- 63,1	- 7,1
3.1. Particuliere	- 4,3	+ 5,2	+ 9,5
3.2. Overheid	- 5,7	- 68,3	- 16,6
TOTAAL LOPEND VERKEER (1 + 2 + 3)	91,3	110,2	+ 18,9
4. Kapitaalverkeer van de overheid	8,6	87,5	+ 78,9
5. Kapitaalverkeer van bedrijven en particulieren	- 11,0	- 34,6	- 23,6
TOTAAL KAPITAALVERKEER (4 + 5)	- 2,4	52,9	+ 55,3
6. Vergissingen en weglatingen	12,2	- 8,6	- 20,8
7. Tegenpost monetisatie/demonetisatie monetair goud	- 10,6	0,0	+ 10,6
TOTAAL (1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7)	90,5	154,5	+ 64,0

Bron : Nationale Bank van België.

(a) Verschil in miljard BEF.

b. Balans van de lopende verrichtingen

Het overschot op de lopende verrichtingen steeg in 1988 met 19 miljard dankzij het goederenverkeer, waarvan het overschot met 35 miljard opliep. Deze stijging is volledig toe te schrijven aan de eigenlijke in- en uitvoer, want de overschotten op loonwerk en arbitrageverrichtingen verminderden (respectievelijk met 10 miljard en nagenoeg 9 miljard) (zie tabel 29). Om te kunnen uitmaken in hoever dit gunstig verloop moet worden toegeschreven aan prijs- dan wel aan volumebewegingen wordt gewoonlijk gebruik gemaakt van de indexcijfers van de netto en de bruto ruilvoet. Omdat op het tijdstip waarop dit verslag werd uitgewerkt, het NIS deze indexcijfers nog niet had berekend, werd een beroep gedaan op de NBB-ramingen (zie punt A). Volgens deze instelling stegen de invoerprijzen enigszins sneller dan die bij de uitvoer (met 0,1 procentpunt), waardoor de ruilvoet zeer licht verslechterde. Daarentegen zou de uitvoer in volume iets vlugger zijn gestegen dan de invoer (met 0,3 procentpunt).

Het dienstenverkeer vertoonde een overschot, maar dit verminderde in 1988 met 9 miljard. Deze daling was niet te wijten aan de post «vracht en verzekeringen» voor het goederenvervoer, want het positief saldo ervan liep met 10,5 miljard op. Deze stijging kon evenwel de andere ontwikkelingen niet compenseren. Het saldo van de «andere vervoerskosten» verliep in omgekeerde richting en werd nagenoeg 2 miljard deficitair. Deze post behelst de verrichtingen in verband met de andere vervoerbedrijvigheid dan die voor de eigenlijke goederen: personenvervoer, huren van schepen en vliegtuigen, desbetreffende onderhouds- en herstelkosten, kosten voor douane, opslag, laden en lossen, overlading, dedouanering, haven- en sleepkosten.

De rubriek «reisverkeer» omvat de inkomsten en uitgaven voor toerisme: kosten voor reizen, verblijf, huren, studies, enz. Deze rubriek is traditioneel verlieslatend en er wordt een tendentiële stijging van de toerismebestedingen van de ingezetenen in het buitenland waargenomen, welke niet wordt goedge maakt door het verloop van de inkomsten in verband met het verblijf van niet-ingezetenen in de BLEU. In 1988 liep het tekort met 8 miljard op. Op internationaal vlak is het toerisme in volle expansie: volgens de OESO (50) zouden de grensoverschrijdingen in de lidstaten van de zone in 1988 met 6,4 % gestegen zijn, de overnachtingen met 3,5 % en de inkomsten in reële termen met 5,6 %. De inkomstenstijging was in Europa (+ 2 %) evenwel minder groot dan in Noord-Amerika (+ 15 %) en vooral Australië (+ 30 %). In dit laatstgenoemde land neemt het toerisme een zeer hoge

vlucht, o.m. dank zij de nieuwe luchtvaartverbindingen met Europa, Japan en Noord-Amerika en ook dankzij de dynamiek van de NILA.

Het saldo op de inkomens uit beleggingen en investeringen liep eveneens iets terug, want het overschot vermindert met 4 miljard. Volgens de NBB zouden er op het einde van 1988 uitzonderlijke hoge dividenden aan niet-ingezetenen zijn uitgekeerd. Aan te stippen valt dat deze rubriek niet de totale beschouwde inkomens bestrijkt. Aan de kant van de uitgaven wordt enkel het inkomensgedeelte geboekt dat niet opnieuw werd geïnvesteerd in de ondernemingen waar het vandaan komt en aan de kant van de inkomsten wordt alleen het gerepatrieerde inkomensgedeelte geboekt.

De «niet elders vermelde overheidstransacties» vormen een residurubriek waarin zijn ondergebracht: de betalingen aan het buitenland of aan internationale instellingen of ontvangsten uit het buitenland of van internationale instellingen van de openbare en Luxemburgse machten, evenals de betalingen van of aan buitenlandse regeringen of internationale instellingen. Het gaat in hoofdzaak om ontvangsten voor werkingskosten van de Europese instellingen en de NAVO. Het, positieve, saldo liep tijdens de jongste jaren fors op, maar bleef in 1988 nagenoeg stabiel.

Ook de «overige diensten» is een residurubriek waarin de transacties van de grensarbeiders van de «andere» transacties gescheiden worden. Deze laatstgenoemde post behelst: de ondernemingscontracten, filmrechten, auteurs-octrooien en -rechten, makelaarslonen, commissielonen en diverse handelskosten, verzekeringspremies en -vergoedingen, bankkosten en -commissies, diensten voor technische bijstand, enz. Het saldo van deze post is traditioneel negatief.

De transfers vormen eveneens een rubriek die steeds deficitair sluit, wegens de verrichtingen van de overheidssector; het tekort erop groeide in 1988 met nagenoeg 17 miljard aan. Volgens de NBB (51) is deze toename te wijten aan de nieuwe middelen die op het einde van het jaar ter beschikking van de Europese Gemeenschappen werden gesteld, tengevolge van een beslissing van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 24 juni 1988.

TABEL 29- Saldi van het goederen- en dienstenverkeer op kasbasis

		<i>In miljard BEF.</i>	
OMSCHRIJVING	1987	1988	
1. Goederenverkeer	+ 73,2	+ 108,2	
1.1 Uit- en invoer	- 19,3	+ 34,7	
1.2 Loonwerk	+ 63,4	+ 53,2	
1.3 Arbitrage	+ 29,1	+ 20,3	
2. Dienstenverkeer	+ 74,1	+ 65,1	
2.1 Vracht- en verzekeringskosten voor goederenvervoer	+ 33,2	+ 43,7	
2.2 Andere vervoerskosten	+ 1,1	- 1,9	
2.3 Reisverkeer	- 35,3	- 43,4	
2.4 Opbrengsten uit beleggingen en investeringen	+ 14,4	+ 10,0	
2.5 Niet elders vermelde overheidstransacties	+ 79,6	+ 80,4	
2.6 Overige			
2.6.1 Grensarbeiders	+ 3,2	+ 0,6	
2.6.2 Overige	- 22,1	- 24,3	
TOTAAL GOEDEREN EN DIENSTEN	+ 147,2	+ 173,3	

Bron : Nationale Bank van België.

c. Kapitaalbalans

De gezamenlijke kapitaalverrichtingen sloten in 1988 af met een overschot van ruim 50 miljard (tabel 30), tegen een klein tekort in 1987. Deze beweging vond haar oorzaak vooral in een forse stijging van de netto kapitaalaanvoer van de overheidssector als gevolg van een toename van de overheidsverbintenissen met iets meer dan 90 miljard.

In dat verband dient te worden gewezen op de aanzwelling van de overheidsschuld met 487,6 miljard of met 6,6 % in 1988, waarvan 446,2 miljard in BEF, maar ook 41,5 miljard in deviezen. Het deviezenaandeel in de totale schuld klom van 5,6 % naar 8,5 %. Er was een toename van de schuld in CHF (+ 45,5 miljard BEF), in USD (+ 55,5 miljard) en, hoewel minder, in JPY (+ 6,6 miljard), die niet werd gecompenseerd door een vermindering van de schuld in DEM (-47,4 miljard) en in NLG (-18,5 miljard) (52).

In 1988 verruimden de netto wisselreserves van de Nationale Bank met 25,2 miljard, tegen 80,7 miljard in 1987. De stijging vond haar oorzaak in de tegoeden in vreemde valuta's, met een aanzienlijke toename van het aandeel der «particulieren». Voor de privé-sector verslechterde het tekort op de kapitaalverrichtingen enigszins (met nagevoeg 24 miljard), maar met forse schommelingen doorheen het jaar.

TABEL 30- Saldi van het kapitaalverkeer

OMSCHRIJVING	In miljard BEF	
	1987	1988
1. Kapitaalverkeer van de overheid	+ 8,6	+ 87,5
1.1 Staat	+ 11,4	+ 88,7
1.11 Verplichtingen	+ 17,3	+ 92,3
1.12 Tegoeden	- 5,9	- 3,6
1.2 Andere overheid	- 2,8	- 1,2
2. Kapitaalverkeer bedrijven en particulieren	- 11,0	- 34,6
2.1 Handelskredieten (a)	-	-
2.2 Overige	- 11,0	- 34,6
2.2.1 Overheidsbedrijven	- 6,4	- 3,2
2.2.2 Financiële instellingen overheidssector	+ 8,1	+ 30,1
2.2.3 Particuliere sector	- 12,7	- 61,5
2.2.3.1 Belgisch-Luxemburgse investeringen en beleggingen in het buitenland	- 249,4	- 495,0
2.2.3.1.1 Effecten	- 140,7	- 373,7
2.2.3.1.2 Directe investeringen	- 100,1	- 130,1
2.2.3.1.3 Onroerende goederen	- 3,0	- 5,8
2.2.3.1.4 Overige	- 5,6	- 14,6
2.2.3.2 Buitenlandse investeringen en beleggingen in de BLEU	+ 236,7	+ 433,5
2.2.3.2.1 Effecten	+ 81,3	+ 288,1
2.2.3.2.2 Directe investeringen	+ 87,3	+ 183,6
2.2.3.2.3 Onroerende goederen	+ 0,2	+ 2,9
2.2.3.2.4 Overige	+ 67,9	- 41,0
TOTAAL KAPITAALVERKEER (1 + 2)	- 2,4	+ 52,9

Bron : Nationale Bank van België.

(a) Deze rubriek neemt enkel de niet bij de Belgische en Luxemburgse banken gemobiliseerde handelskredieten op. De kredieten die wel bij banken gemobiliseerd werden, zijn opgenomen in de rubrieken betreffende het totaal.

In het eerste kwartaal was er een netto aanvoer ten belope van 26,7 miljard (vooral dankzij de post «directe investeringen»: ongeveer + 60 miljard). In het tweede en derde kwartaal bedroeg de netto afvloeiing van particulier kapitaal 100 miljard, o.m. als gevolg van aanzienlijke aankopen van buitenlandse roerende waarden

door Belgische en Luxemburgse ingezetenen. In het vierde kwartaal kwam de netto aanvoer van particulier kapitaal op ruim 141 miljard, o.m. wegens de aankoop van Belgische en Luxemburgse roerende waarden door buitenlanders.

Op het einde van het jaar 1988 sloot de post «investeringen en beleggingen» af met een verzwaring van het tekort ten belope van iets minder dan 50 miljard. Bij de roerende waarden kan worden vastgesteld dat het saldo van -59,4 miljard in 1987 naar -85,6 miljard opklom in 1988. Er was een grotere aankoop van buitenlandse roerende waarden door ingezetenen (+ 233 miljard) en die was ruimer dan de aankoop van Belgische en Luxemburgse waarden door niet-ingezetenen (+ 207 miljard).

Volgens de NBB komt de vergroting van het tekort voort van obligatieverrichtingen. Voor de aandelen ziet het er naar uit dat de beurscrisis van oktober 1987 een voorzichtigheidsreactie heeft uitgelokt: de belangstelling van Belgische en Luxemburgse ingezetenen voor beleggingen in aandelen slonk in zekere mate.

Daarentegen was er een forse stijging van de aankoop vanwege ingezetenen van obligaties uitgedrukt in vreemde valuta's (zowel de rechtstreekse aankoop als die via instellingen voor collectieve beleggingen). In het begin van het jaar ging de voorkeur vooral uit naar het verwerven van obligaties in Deense kronen, daarna van obligaties in Amerikaanse en Canadese dollar. Het lijkt dat sedert verschillende jaren, de ingezetenen voornamelijk op zoek zijn naar beleggingen met het hoogste netto rendement en zij minder rekening houden met mogelijke wisselkoersrisico's. Hierbij moet evenwel rekening worden gehouden met het feit dat steeds meer verrichtingen via instellingen voor collectieve beleggingen gebeuren, waarbij de criteria inzake prijzen, beslissingen en informatie anders liggen dan bij de individuele belegger.

Op het gebied van de directe investeringen verliep het saldo van -12,8 miljard in 1987 naar + 53,4 miljard in 1988. Deze ommekeer gebeurde reeds in het begin van het jaar: in het eerste kwartaal bedroeg de aanvoer 95,4 miljard en de afvloeiing 35,8 miljard. De aanvoer houdt vooral verband met het gewijzigde aandeelhouderschap van de «Generale» en met buitenlandse investeringen in de inlandse banksector.

3.2. INDUSTRIELE PRODUKTIE

A. ALGEMEEN OVERZICHT

a. Productieverloop

Nadat in 1987 de groeivertraging die sinds 1985 het verloop van de industriële productie kenmerkte reeds in positieve zin geëvolueerd was, zette deze trend zich nog sterker door in 1988. De industriële productie-index groeide aan met 5,5 %. Het is van 1976 geleden dat nog een hoger groeipercantage werd opgetekend. Na de groeivertraging van de laatste jaren betekende 1988 dan ook een ommekeer. Verschillende factoren leidden tot deze toename: de bouwwoede, de investeringen, de consumptie, de economische ontwikkeling in onze buurlanden en de groei van de wereldhandel.

TABEL 31- Indexcijfers van de industriële productie per goederengroep en bedrijfstak

1980 = 100.

OMSCHRIJVING	Jaargemiddelden			1988: groei in % t.o.v.		
	1986	1987	1988	1974	1979	1987
Algemeen (excl. bouw)	104,6	107,2	113,0	17,1	11,6	5,5
Algemeen (incl. bouw)	91,1	92,8	99,0	- 2,8	- 1,0	6,7
Naar bestemming der goederen:						
- grondstoffen en halffabrikaten	101,3	104,3	111,8	16,0	10,2	7,2
- niet-duurzame consumptiegoederen	113,2	117,8	120,3	26,1	20,2	2,1
- duurzame consumptiegoederen	104,7	107,2	112,6	10,9	11,8	5,1
- investeringsgoederen (excl. bouw)	106,3	104,4	107,4	12,6	3,9	2,9
<i>Per bedrijfstak</i>						
Bouwnijverheid	54,5	53,5	60,3	- 55,2	- 36,7	12,7
Extractieve nijverheid:	75,3	64,7	56,3	- 58,6	- 44,8	- 13,1
- steenkoolmijnen	71,8	55,0	33,1	- 79,5	- 66,3	- 39,9
- groeven en graverijen	80,3	86,8	105,6	17,3	16,0	21,6
Fabrieksnijverheid:	105,5	108,6	114,8	20,1	13,1	5,7
- voeding- en dranknijverheid	118,8	122,2	124,9	36,6	27,0	2,2
- tabaknijverheid	98,1	94,7	93,9	- 9,1	- 20,5	- 0,8
- textielnijverheid	105,2	104,8	106,4	- 4,6	10,0	1,5
- confectie- en schoennijverheid	97,0	90,8	88,7	- 38,6	- 13,8	- 2,3
- houtnijverheid	99,6	109,9	122,0	33,5	30,9	11,0
- papier- en kartonnijverheid	114,8	125,8	124,8	38,3	37,1	9,8
- scheikundige en rubbernijverheid	119,8	129,5	140,3	51,8	32,9	8,4
Derivaten petroleum en kolen:	80,7	83,2	89,5	22,4	13,8	7,6
- petroleumraffinaderijen	72,7	74,5	79,5	- 15,6	- 23,1	6,6
- niet-metaalhoudende mineralen	72,3	79,4	88,1	- 9,1	- 12,0	10,9
- basis-metaalnijverheid	88,2	88,3	97,5	- 13,9	- 7,1	10,4
Metaalverwerkende nijverheid:	106,2	105,7	109,4	87,9	1,9	3,5
- werken uit metaal	94,7	96,5	97,6	21,5	- 3,9	1,1
- niet-electrische machines	104,3	104,8	109,7	20,2	6,5	4,7
- elektrische constructie	97,3	96,1	96,7	- 1,1	- 17,1	0,6
- transportmaterieel	129,1	128,1	136,0	52,8	36,7	6,2
Electriciteit	108,8	117,5	121,3	76,6	14,0	3,2

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS.

b. Industriële produktie per goederengroep

De grondstoffen en intermediaire goederen (+ 7,2 %) en de duurzame consumptiegoederen (+ 5,1 %) droegen het meest bij tot de groei van de industriële produktie in 1988. De investeringsgoederen (+ 2,9 %) deden dit in mindere mate, terwijl er van de niet-duurzame consumptiegoederen (+ 2,1 %) weinig of geen invloed uitging. De hausse van de investeringen in 1988 droeg enigszins bij tot de een toenemende produktie van investeringsgoederen. De grondstoffen en intermediaire goederen hebben het meest van de gestegen investeringen geprofiteerd, mede doordat 1988 zo'n goed bouwjaar was. Sectoren zoals de staalnijverheid en de metaalverwerking, die verband houden met de investeringen, en zoals de cement-, glas- en houtnijverheid, die te maken hebben met de bouw of uitrusting van woningen en niet-residentiële gebouwen, kenden immers forse produktiestijgingen. Het toegenomen privé-verbruik heeft zich voornamelijk gericht naar de duurzame consumptiegoederen (o.a. auto's) eerder dan naar de niet-duurzame (o.a. voedingsartikelen). Ten slotte kan de gestegen produktie niet los gezien worden van de eveneens gunstige ontwikkelingen in onze buurlanden en de groei van de wereldhandel.

c. Industriële produktie per bedrijfstak

ELECTRICITEIT

De elektriciteitsproduktie in 1988 lag 3,2 procent hoger dan in 1987. De produktie van kernenergie steeg met 2,8 %; daarmee bleef haar aandeel in de nationale energieproduktie (66,0 %) behouden. Steenkool (+ 5,2 %) heeft weer meer dan één vijfde (20,3 %) veroverd. Op de derde plaats met 8,4 % komt aardgas (+ 20,6 %), en eerst op de vierde stookolie met niet eens 3 procent meer (+ 24,3 %). Ten slotte komt 1,9 % van waterkracht (-20,7 %) en 0,9 % van stoomrecuperatie (+ 11,1 %). Het verbruik van electriciteit lag in 1988 3,9 % hoger dan in 1987; een identieke stijging werd gemiddeld voor de voorbije vijf jaar gerealiseerd, wat hoger ligt dan de 2,5 procent waarmee in het uitrustingsplan 1985-1995 rekening wordt gehouden. Het verbruik steeg het sterkst bij de industrie (6,0 %); een stijging die ondermeer te verklaren is door de toename van de economische activiteit. De dienstensector verbruikte 4,4 % meer. De huishoudsector was de uitzondering op de algemene regel: daar nam het verbruik slechts 0,4 % toe, waarschijnlijk ten gevolge van de zachte wintermaanden.

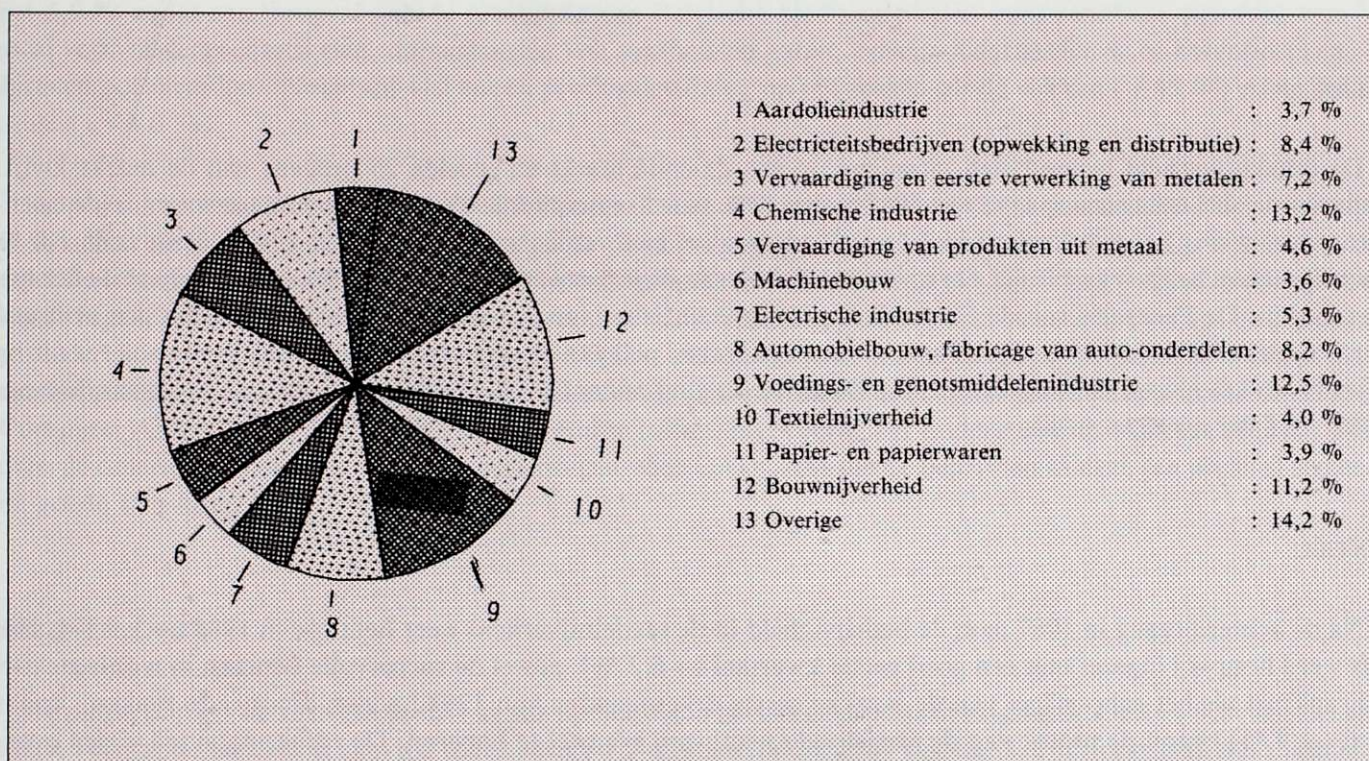
STEENKOOL

De produktie van steenkool daalde opnieuw in 1988 (-39,9 %). De oorzaak van deze achteruitgang ligt bij de verdere uitvoering van het herstructureringsplan van het Kempische steenkoolbekken. Einde maart 1988 werd namelijk de laatste zetel van de drie oostelijke zetels te Winterslag gesloten. Waterschei (11 september 1987) en Eisden (18 december 1987) waren reeds voorafgegaan. De produktie van de Kempense Steenkoolmijnen zou zich in de toekomst in de twee resterende mijnen te Beringen en te Zolder op ongeveer 2,3 miljoen ton per jaar situeren. De produktie van gerecupereerde steenkool uit terrils deed het evenwel beter en het aandeel ervan in de nationale steenkoolproduktie steeg van ongeveer 16 % in 1987 tot 26 % in 1988. Globaal steeg de binnenlandse vraag naar steenkool dankzij de industriële vraag die zeer goed was tengevolge van de gunstige conjunctuur van de siderurgie, de leveringen aan de electriciteitssector en de cementfabrieken. Het steenkoolverbruik der gezinnen nam daarentegen spectaculair af, mede als gevolg van de zachte winter.

Relatief belang van de industriële bedrijven in de totale activiteit

In 1988 realiseerden de industriële bedrijven samen een omzet van 5 643 miljard BEF of 43,4 % van de omzet van alle activiteiten in België. Van dat bedrag neemt de fabrieksnijverheid 75,7 % voor haar rekening. Bij de vervaardiging en eerste verwerking van metalen staat de siderurgie voor 2,9 % van de omzet in, de non-ferrometalen voor 2,3 %.

GRAFIEK- Procentueel aandeel van de bedrijfstakken in de totale omzet van de industriële bedrijven in 1988

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS; berekeningen ADSD.

Het aandeel van de industriële bedrijven in de omzet van alle activiteiten ging, vergeleken met 1987, evenwel achteruit. Toen bedroeg hun aandeel nog 50,8 %. In 1980 was dat 46,6 %. Binnen de industriële bedrijven heeft de fabrieksnijverheid haar positie t.o.v. 1987 verbeterd toen zij voor 74,9 % van de omzet instond. In 1980 bedroeg dit aandeel slechts 67,8 %. De vooruitgang van de fabrieksnijverheid is enerzijds te wijten aan de daling van de bijdrage (in 1980 7,3 % en in 1987 3,9 %) van de aardolieindustrie en de bouwnijverheid (in 1980 14,0 % en in 1987 10,6 %), alhoewel deze laatste in 1988 terug vooruitgaat t.o.v. 1987, Anderzijds speelt ook de gunstige conjunctuur in de automobielfnijverheid een rol waardoor de bijdrage (in 1980 5,1 % en in 1987 8,1 %) van deze laatste sector vergroot is.

VOEDING EN DRANK

De goede internationale conjunctuur heeft de voedings- en dranknijverheid toegelaten voor 1988 een positieve balans op te maken: de industriële productie steeg met 2,2 %. Sinds 1976 steeg de productie onafgebroken. De

omzet volgens de BTW-aangiften steeg in 1988 met 6,2 %. Het verloop is evenwel niet hetzelfde voor alle deelsectoren. Een aantal van hen kende een hogere omzet dan het gemiddelde: de deegwaren, de aardappelprodukten, het zetmeel en derivaten ervan, de industrie van visconserven, de industriële bakkerijen, de gebak- en de beschuitfabrieken, de plantaardige en dierlijke vettenindustrie, de chocolaterie en de confiserie. Andere sectoren kenden een lagere groei dan het gemiddelde: het gaat om de suiker-, de cider- en de fruitwijnindustrie. De enquêtes van de Nationale Bank van België wezen op een verbetering van het gebruik van de productiecapaciteit vanaf het tweede trimester van 1988. De gemiddelde benuttingsgraad nam voor de voedingsindustrie toe tot 78,4 %. Ten slotte wijzen we er nog op dat de uitvoer zeer belangrijk is voor de voedingsindustrie: 30 % van de omzet wordt op de buitenlandse markt gerealiseerd.

TABAK

De tabaknijverheid bevond zich jarenlang op een dalende markt en speelde 25 procent van de markt kwijt. Ondanks de anti-tabakscampagne van 1987 en het K.B. van 1 september 1987 op het verbod tot roken in de openbare gebouwen is het tabaksverbruik in ons land evenwel niet verder gedaald. In 1988 zou de Belg zelfs 1,8 % meer sigaretten hebben verbruikt. De constante daling van de jongste tien jaren werd aldus gestopt en zelfs lichtjes omgebogen. De Federatie van de Tabak-industrie spreekt liever van een status quo en beweert dat een normaal consumptiepatroon bereikt is. De terugkeer naar een stabiel peil van de consumptie van tabak komt ook tot uiting in het produktieniveau dat nog wel met 0,8 % achteruitging, maar in veel mindere mate dan de voorgaande jaren (1987: -3,5 %; 1986: -6,0 %).

TEXTIEL

Na de achteruitgang in 1987 nam de bedrijvigheid in de textielnijverheid weer licht toe in 1988 (+ 1,5 %). Het jaar werd hoopvol ingezet met een goed eerste kwartaal (+ 6,2 %): zowel de succesvolle beurzen in woningtextiel te Frankfurt als het echo-effect van de zwakke eerste drie maanden van 1987 hadden hiermee te maken. Vanaf april (-4,9 %) begon de motor van de textielondernemingen evenwel te haperen. De zomermaanden vielen eveneens tegen omdat de sector met als eindbestemming kleding de gevolgen onderging van het slechte zomerweer en het flauwe jaar in een aantal subsectoren zoals de jeans. Oktober was een tweede dieptepunt (-4,6 %) maar in november en december leek de activiteit terug langzaam toe te nemen zodat in het vierde kwartaal een groei van ongeveer 2 % kon worden opgetekend. De Belgische detailhandelaars beoordeelden hun verkopen immers vrij positief, maar door de opnieuw gestegen invoer van textielprodukten uit de lage loonlanden was het juist op de binnenlandse markt dat de Belgische producenten hun afzet zagen teruglopen. De lichte produktiestijging in 1988 is dan ook grotendeels te verklaren door de verbeterde uitvoer (80 % van de omzet wordt in het buitenland behaald). Het licht positief resultaat voor heel de sector kan evenwel de zeer uiteenlopende evolutie op het niveau van de onderafdelingen niet verbergen. In negatieve zin vielen vooral de katoennijverheid op, evenals de kamwolspinnery, het breigoed, de konfektie en de fluwelen meubelstoffen. Positief was de bedrijvigheid in de vlasnijverheid, de tapijtssector, de weverij uit scheikundige vezels en de platgeweven meubelstoffen.

KONFEKTIE EN SCHOEISEL

Opnieuw ging de produktie van konfektie en schoeiselartikelen in 1988 achteruit (-2,3 %). Hoewel de daling minder groot was dan in 1987 wijst deze toch op de moeilijkheden waarmee de ondernemingen in deze sector te kampen hadden om het hoofd te bieden aan de concurrentie van de Zuid-Oost-Aziatische landen. De producenten in dit gebied hebben namelijk het competitief voordeel van lage lonen en daarbovenop van een lage dollar,

wat niet alleen gevolgen heeft gehad op de afzetmogelijkheden van onze bedrijven op de Belgische markt maar ook op de buitenlandse. Bovendien hadden de konfektie en schoeiselnijverheid in 1988 geleden onder de ongunstige weersomstandigheden tijdens de winter en de zomer.

Uit de conjunctuurenquête van de Nationale Bank blijkt dat sinds de herfst van 1987 de kleinhandelsverkopen van textiel- en kledingprodukten een fundamenteel opwaartse trend vertonen. De verkopen van de Belgische kledingproducenten (evenals textielfabrikanten trouwens) op de binnenlandse markt verminderden evenwel, hetgeen betekent dat op het niveau van de kleinhandel meer ingevoerde produkten werden verkocht. Dit kwam trouwens tot uiting bij de invoer van konfektie die in 1988 steeg met 1,6 %. De uitvoer van konfektie daalde daarenboven met 5,9 % zodat een terugval van de produktie van Belgische kledingartikelen onafwendbaar was (dat was het geval voor ondergoedartikelen, dameskousen van synthetisch garen, bovengoedartikelen w.o. herenbroeken, T-shirts en polohemden). Nochtans viel er een produktiestijging op te tekenen bij de sokken (+ 45 %) en de pantykousen (+ 4,0 %).

De produktie van schoenen ging in 1988 met een kleine 3 % vooruit, terwijl deze van de pantoffels met bijna 16 % achteruit ging. Bij de schoenen kenden de damesschoenen evenwel een sterke daling (-13 %). Bovendien stond de schoeiselnijverheid voor een zichtbare wijziging in de samenstelling van het invoerpakket. Vroeger voerden de lage loonlanden vooral niet-lederen produkten uit. Vandaag gaan zij meer en meer over tot de produktie van lederen artikelen en begeven zich daarmee op het marktsegment van de Belgische schoenfabrikanten. Deze laatsten zitten evenwel niet stil en een kinderschoenenfabrikant heeft dan ook als eerste van de sector CAD/CAM (Computer Aided Design Computer Aided Manufacturing) ingevoerd. Ter ondersteuning van deze tendens organiseerde ook de overheid, via de RVA, opleidingen voor CAD/CAM die de bedrijven in deze (en andere) sectoren ten goede kan komen.

PAPIER EN KARTON

De pulp-, papier- en kartonindustrie kende opnieuw een gevoelige produktiestijging in 1988 (+ 9,8 %). De produktie van papier en karton nam toe tot ongeveer 1,2 miljoen ton (in 1987 was dat 1,1 miljoen ton). Voornamelijk de magazines, zowel glanzend als niet-glanzend papier gingen vooruit. De andere sectoren bleven relatief stabiel alhoewel de produktie van papier voor huishoudelijk en sanitair gebruik daalde (-13 %) omwille van de stopzetting van een papiermachine en zijn progressieve vervanging door een beter presterende, wat gunstige gevolgen zou moeten hebben in 1989. De papierpulp heeft eveneens zeer uitzonderlijke groeivoeten laten noteren: + 19 % t.o.v. 1987 en zelfs + 44,4 % t.o.v. 1986. Onze bedrijven zijn meer en meer gericht op de uitvoer als gevolg van de sterke buitenlandse concurrentie op de Belgische markt. De recyclage van oud papier steeg tot 732 000 ton in 1988 tegen 613 000 ton in 1987, waardoor de recuperatiegraad (percentage van oud gerecycleerd papier t.o.v. de geconsumeerde hoeveelheid papier en karton) op 36,6 % komt. Onze papierindustrie is evenwel structureel niet georganiseerd voor het incorporeren in het productieproces van gerecycleerd papier zodat dit voornamelijk uitgevoerd wordt naar Duitsland en Frankrijk.

De papier- en kartonverwerking kende met een produktie van 1,1 miljoen ton terug een belangrijke groei (+ 7 %) na de zwakke expansie in 1987, in de eerste plaats dankzij de herleving van de binnenlandse consumptie. Alle produkten deden aan de expansie mee behalve de schoolartikelen, bureau-artikelen en de correspondentie evenals de produktie voor huishoudelijk en hygiënisch gebruik die op hetzelfde niveau blijven. De verpakkingen in papier en karton zagen hun produktie heel sterk toenemen door de binnenlandse vraag en een belangrijke stijging van de uitvoer. Vanuit het oogpunt van de rendabiliteit was 1988 een vrij moeilijk jaar omwille van de aanzienlijke prijsstijging van de basisprodukten (ook in de rest van Europa) met als gevolg een noodzakelijke aanpassing van de verkoopprijzen en een gestegen concurrentie.

HOUTNIJVERHEID EN AANVERWANTE BEDRIJVEN

De produktie in de houtnijverheid en aanverwante bedrijven steeg sinds 1985. In 1988 werd opnieuw een hoger groeipercentage (+ 11 %) opgetekend dan het jaar daarvoor. De houtzagerijen kenden globaal genomen een zeer goed jaar. De afwezigheid van een aanhoudende vorst, de heropleving in de bouw, de sterke vraag naar dennehout en de activiteit op hoog niveau in de kisten en palettenfabrieken hebben de nationale produktie opgedreven naar een nieuw plafond: 725 000 m³. In 1981 produceerden de houtzagerijen samen slechts 300 000 m³. Daarenboven hebben ook de houtverwerking en de meubelindustrie een goed jaar achter de rug. De waarde van de gefactuurde verkopen kende voor elk der deelsectoren hoge groeipercentages: meubels + 10 %, zetels + 6,8 %, schrijnwerkerij + 7,4 %, kisten en tonnennijverheid + 25 % en geperste platen + 8,9 %.

De Belgische meubelindustrie is op dit ogenblik evenwel niet opgewassen tegen de invoer. De Duitse meubelindustrie bijvoorbeeld beschouwt België als een restmarkt en zet ongeveer 20 % van haar produktie in België af. Zij kunnen bijgevolg lagere prijzen aanrekenen en gemakkelijker exclusiviteit aan de handelsondernemingen aanbieden. De Belgische fabrikanten dienen daarentegen overal op hun thuismarkt aanwezig te zijn. Ten slotte leidt de ontwikkeling van nieuwe technieken en materialen tot een nijpend tekort aan geschoold personeel, waardoor de industrie een produktiviteitsachterstand dreigt op te lopen t.o.v. zijn naaste concurrenten.

SCHEIKUNDE EN RUBBER

De scheikunde en rubbernijverheid kent sinds 1984 een stijgende produktie. In 1988 bedroeg de groei 8,4 %. De hoge vlucht die de chemische industrie reeds jaren neemt wordt volledig bepaald door zijn uitvoermogelijkheden en competitiviteit. De complexe chemische produktie vereist namelijk vaak zulke enorme investeringen dat de Belgische markt altijd onvoldoende is om de rendabiliteit van de nieuwe produktie-eenheden te verzekeren. Bovendien hangt de sterke expansie in de chemie-sector in grote lijnen samen met de lage wereldprijzen voor aardolie die de belangrijkste grondstof van de chemische industrie is. De bezettingsgraad bedroeg in 1988 soms meer dan 80 % alhoewel in het derde kwartaal er een lichte daling was als gevolg van de inbedrijfstelling van een hele reeks nieuwe installaties. De succesformule in de chemie bestaat uit een gekombineerde fabrikage van bulkgoederen, als voornaamste activiteit, en fijnere produkten.

Op basis van de omzet kunnen de activiteiten van de chemische nijverheid als volgt ingedeeld worden: 39 % basischemie, 20 % diverse produkten voor landbouw en nijverheid, 10 % farmaceutische produkten, 10 % andere consumptieprodukten (o.m. onderhoud en foto-chemie), 6 % zepen, detergenten, cosmetica, 4 % verven, vernissen en drukinkten, 8 % kunststofverwerking en 3 % rubberverwerking. Alle sectoren hebben het in 1988 goed gedaan. Vooral de basischemie en de petrochemie hebben een uitstekend jaar achter de rug. Zowel de gestegen binnenlandse consumptie als de uitvoer hebben tot dit gunstig resultaat bijgedragen.

STAAL

De staalmarkt werd in 1988 aangezwengeld door zowel binnenlandse (de evolutie van de duurzame consumptiegoederen en investeringen) als buitenlandse factoren (de vraag naar staal in Europa en op de wereldmarkt was sedert het begin van 1988 tot in september-oktober zeer actief). Vele staalindustrieën, waaronder de Belgische, hebben daardoor hun produktiecapaciteiten bijna volledig en op een efficiënte wijze kunnen benutten. De produktie van de Belgische staalindustrie, die sinds 1987 een stijging vertoonde, heeft in oktober zeer lichtjes het miljoen ton overschreden: dat was niet meer gebeurd sinds 1984. Over het hele jaar genomen, liep zij op tot 11,24 miljoen ton, een toename van 13,7 %, meteen de grootste groei binnen de Europese Gemeenschap en de tweede beste prestatie ter wereld. België behield daardoor zijn plaats als zeventiende belangrijkste staalnatie in de wereld.

TABEL 32: Staalproductie van afgewerkte en eindprodukten

Groeipercentages en evolutie van het relatief aandeel.

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1			Relatief aandeel		
	1986	1987	1988 (a)	1979	1987	1988 (a)
Afgewerkte produkten:	- 8,9	0,8	16,0	100,0	100,0	100,0
- Staafstaal	- 15,2	- 32,1	18,9	10,9	3,1	3,1
- Profielstaal	- 14,4	- 3,5	11,2	10,9	3,5	3,4
- Walsdraad	- 15,2	- 10,1	- 8,0	7,7	4,9	3,9
- Dikke platen	- 14,5	0,0	19,0	16,7	19,1	19,6
- Middeldikke platen	- 23,2	2,6	31,7	9,7	8,9	10,1
- Fijne en zware plaat	0,3	4,7	14,7	42,9	57,6	57,0
- Bandstaal en band voor pijpen	14,3	12,5	- 36,1	0,3	1,5	0,8
- Rond en vierk. staafmateriaal voor buizen	- 53,7	- 2,1	70,3	0,6	1,5	2,2
Eindprodukten:	- 9,4	- 4,5	- 8,5	100,0	100,0	100,0
- Stalen buizen	- 50,5	- 63,7	- 9,7	19,2	4,1	4,0
- Gegalvaniseerde, verlode en vertinde platen	0,7	2,6	- 8,4	80,8	95,9	96,0

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS; berekeningen ADSD.

(a) Voorlopige cijfers.

De produktietoename dient evenwel gerelativeerd: de resultaten van 1987 werden beïnvloed door belangrijke stakingen. In feite haalde de Belgische produktie in 1988 niet haar peil van 1984 en blijft zo'n 10 % beneden het cijfer van 1981. Zoals in 1987 zijn zowel de leveringen van warmgewalste als van koudgewalste produkten toegenomen. Voor de lange produkten werd de teruggang gestopt. Het herstel liet wel op zich wachten tot het tweede of derde kwartaal van 1988. De stalen liggers volgden nadien de ontwikkeling van de vlakke produkten die meer dan 85 % van de totale produktie vertegenwoordigen. Voor andere lange produkten zoals walsdraad, kwam het herstel daarentegen trager en blijft het langzamer verlopen.

NON-FERROMETALEN

De gunstige internationale omgeving heeft de non-ferrometaalnijverheid toegelaten haar produktieniveau in 1988 met 9,9 % op te trekken. In het verleden werd nog nooit zo'n groeipercentage opgetekend. In 1988 werd meer dan 1 miljoen ton ruwe metalen (een jaargroei van 7 %) en 0,75 miljoen ton halffabrikaten (een jaargroei van 11 %) geproduceerd. De produktie van ruw koper (+7 %) overschreed opnieuw het plafond van 500 000 ton dat tien jaar eerder reeds bereikt werd. Maar ook als halfafgewerkt produkt lag niet-gelegeerd koper samen met aluminium goed in de markt (respectievelijk +9 % en +11 %). Vooral het gelegeerd koper met zijn uiteenlopende toepassingsmogelijkheden behoorde tot de koplopers (+10 %). Bij de ruwe produkten zijn zeker lood (+17 %), tin (+33 %) en cadmium (+38 %) vermeldenswaard. De herneming van de bouw en voor het cadmium van de nucleaire industrie hebben hun gebruik aangewakkerd. Daarnaast weze nog opgemerkt dat al deze traditionele metalen eveneens gebruikt worden voor de fabrikage van andere speciale of kostbare metalen, die vaak verkocht worden aan de spitsindustrieën.

METAALVERWERKING

De metaalverwerkende sector heeft eveneens een goed jaar achter de rug. De produktie steeg in alle deelsectoren. Het volume van de bestellingen nam globaal met 8 % toe. Vooral de bestellingen uit het buitenland groeiden fors aan. Opvallend in de uitvoerstructuur is het stimulerend effect dat uitgaat van de Europese Gemeenschap.

Zo is sinds de toetreding van Spanje en Portugal de uitvoer naar het Iberisch schiereiland verdrievoudigd. Daarnaast trekken ook de gegevens over de automobielenbouw de aandacht. In 1988 is de recordproductie van 1987 nog eens met 3 % overtroffen als gevolg van de zeer grote vraag naar personenwagens, niet alleen in België maar over heel de EEG.

Sectorieel lieten de ondernemingen van de metaalverwerking volgende resultaten noteren. Bij de eerste verwerking was er niet alleen een toename in de activiteit van de draadtrekkerijen, maar ook van het profielijzer, van de hoogovensgieterijen en de walsen. Alle subsectoren van de gieterijen kenden evenwel problemen met hun rendabiliteit. De hausse van de staalprijs kon namelijk moeilijk doorberekend worden in de verkoopprijzen.

De sector van de lichte metaalproducten kende een lichte groei voor de zware en lichte metalen verpakkingen en een belangrijke groei voor de huishoudartikelen. De toename in de sector der uitrustingen voor de bouw was verbonden aan de stijgende activiteit in de bouwsector. De centrale verwarming in het bijzonder realiseerde goede resultaten. In de verwerking van plastics werd de groei verder gezet, maar midden 1988 werd een stagnatie van de uitbreiding van de capaciteit gesignaleerd. Ook hier was er een aan rendabiliteitsverlies als gevolg van de stijgende prijzen van de basisproducten.

TABEL 33- Metaalverwerkende sector

OMSCHRIJVING	Procentuele wijziging in productie en relatief aandeel volgens omzet			
	Wijziging in %, t/t-1			Relatief aandeel
	1986	1987	1988 (a)	
Metaalverwerkende nijverheid:	0,8	- 0,5	3,5	100,0
- Niet-mechanische producten	- 4,4	1,8	1,1	19,6
- Machinebouw	- 4,1	0,4	4,7	15,1
- Machines voor bureau en informatieverwerking	- 11,0	- 54,0	- 5,2	1,4
- Electrotechnische industrie	3,1	- 1,2	0,6	22,6
- Automobielenbouw	10,0	8,4	2,9	34,9
- Overige transportmiddelen industrie	9,1	5,0	11,4	4,3
- Fijnmechanische en optische industrie	- 4,1	0,4	4,7	2,1

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS; berekeningen ADSD.

(a) Voorlopige cijfers.

Bij de zware metaalproducten namen, dankzij de uitvoer, de bestellingen en leveringen toe. Bij de scheepsbouw blijft vooral de toekomst van de reparatie van maritieme en riviervaartuigen onzeker. De fabricage van spoorwagematerieel bleef geconfronteerd met minieme bestellingen zodat de tewerkstelling met ongeveer 1/5 daalde.

Ten slotte behaalden bepaalde subsectoren van de mechanische constructie, de wapen- en luchtvaartindustrie eveneens mooie resultaten: de drijfkrachtmachines, het materieel voor openbare werken, de algemene mechaniek en specifieke uitrustingen, het textielmaterieel (op bepaalde ogenblikken zelfs op het maximum van zijn productiecapaciteit), de landbouwmachines (positieve gevolgen van de Europese landbouwpolitiek op de landbouwinvesteringen) en de luchtvaartconstructie. De elektrische constructie ten slotte ondervond een belangrijke herneming van de bestellingen voor elektrische uitrustingen en voor telecommunicatie. Vooral in de elektrische apparaten en het elektronisch materieel bestemd voor het grote publiek was de conjunctuur gunstig o.a. als gevolg van het succesvolle jaar in de bouw.

d. Regionaal produktieverloop

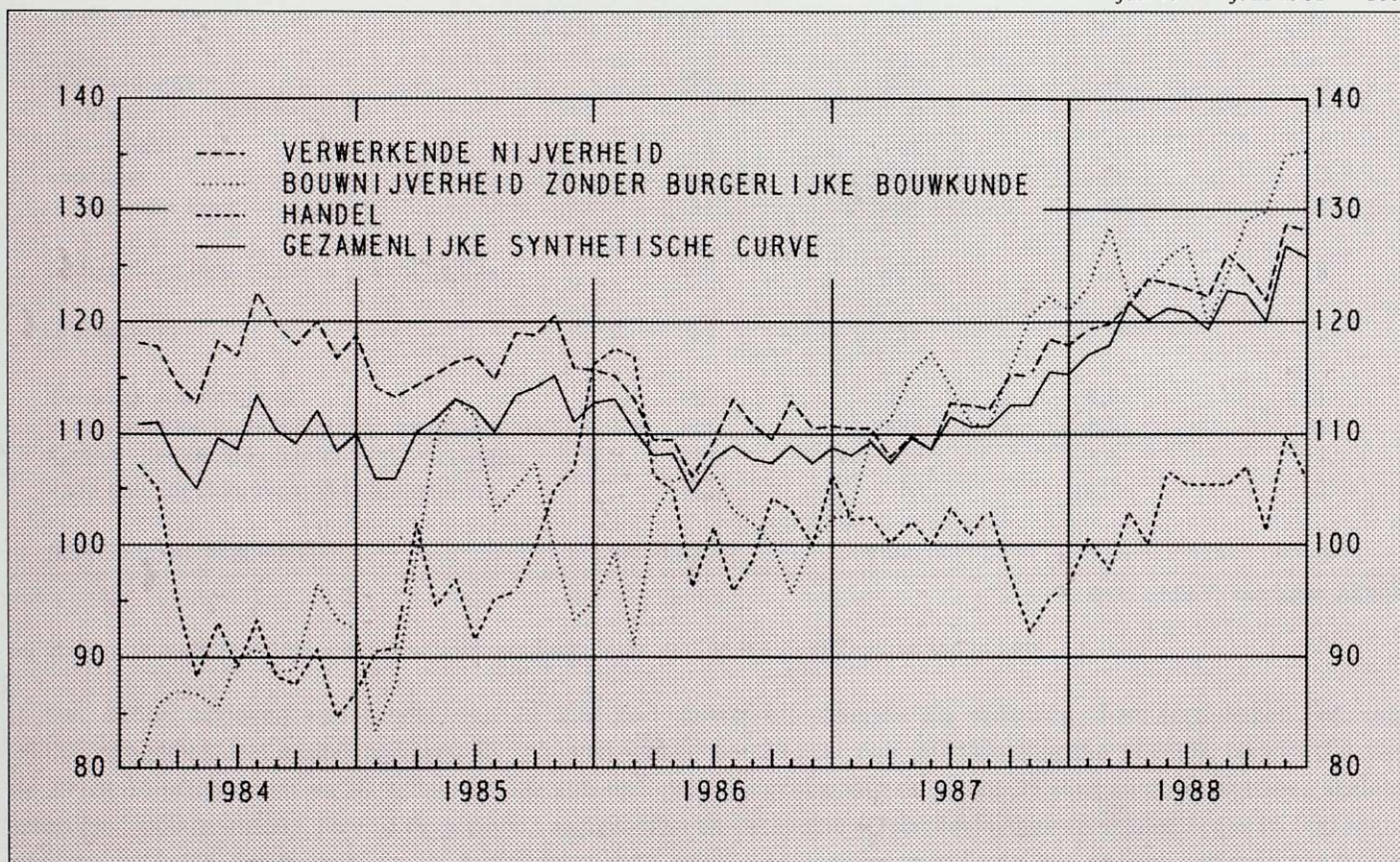
Na in 1987 reeds een grotere groei dan in Vlaanderen vertoond te hebben, deed Wallonië dat in 1988 over: 4,8 % in Vlaanderen en 5,2 % in Wallonië. Brussel presteerde in 1988 zeer sterk (+ 8,9 %) na de lichte achteruitgang in 1987. Wanneer alleen de fabrieksnijverheid in aanmerking genomen wordt vertonen Vlaanderen en Wallonië dezelfde groei (Vlaanderen + 5,6 %, Wallonië + 5,5 %, Brussel + 7,6 %).

In Vlaanderen scoorden opvallend goed: de papier- en kartonnijverheid (+ 40,2 %), de lederindustrie (+ 16,0 %), de basismetaalnijverheid (+ 11,9 %), de elektrische machines (+ 4,8 %). Van de grote sectoren kan evenwel alleen de chemische en rubbernijverheid een positieve balans voorleggen: + 7,0 %. De overigen deden het minder goed: de metaalverwerkende nijverheid slechts + 1,9 %, de textielnijverheid -2,0 %, de voeding- en dranknijverheid -3,3 %.

In die sectoren waar Vlaanderen het minder goed deed in 1988, deed Wallonië het in het algemeen beter: metaalverwerkende nijverheid + 2,9 %, voedings- en dranknijverheid + 22,6 %, textielnijverheid + 9,9 %. Bovendien sprongen nog een aantal andere sectoren ertussen uit: kleding en schoeisel (+ 17,1 %), de houtnijverheid (+ 32,5 %), leder (+ 17,7 %) en de basismetaalnijverheid (+ 14,1 %). De papier- en kartonnijverheid (-19,8 %) en de elektrische machines (-21,7 %) kenden evenwel een tegenvallend 1988.

GRAFIEK 5- Synthetische conjunctuurindicator Nationale Bank van België.

juli 1974 - juni 1981 = 100.

Bron: NBB.

B. CONJUNCTUURINDICATOR

De synthetische conjunctuurindicator van de Nationale Bank wordt verondersteld een zeker voorspellend karakter te hebben en 3 à 5 maanden op de industriële produktie-index voorop te lopen. De stijgende trend sinds de tweede helft van 1987 werd bijna onafgebroken doorgezet. Alleen in juli en oktober viel de index ietwat terug zodat men voor de tweede helft van 1988 van een zaagtandbeweging op zeer hoog niveau kon spreken. De gemiddelde waarde van de synthetische conjunctuurindicator van de Nationale Bank lag 9,4 % hoger dan het jaar voordien.

De stijging van de indicator voor de verwerkende nijverheid was, in tegenstelling met 1987, hoger dan het gemiddelde van de synthetische conjunctuurindicator (+9,9 %). De groei was afkomstig van de vooruitzichten inzake de vraag (+9,8 %) en meer in het bijzonder van de beoordeling van de orderposities (binnenlandse en buitenlandse elk +21,8 %) evenals de bestellingen (binnenlandse +8,1 %, buitenlandse +4,2 %). De hoge industriële activiteit kwam ook tot uiting in de vooruitzichten inzake het produktietempo (+5,7 %), de benutting van het produktievermogen (een lichte stijging tot 79,1 %) en de tewerkstelling (+7,7 %).

3.3. SOCIALE ASPECTEN VAN DE ECONOMIE

3.3.1. TEWERKSTELLING

A. DE BEROEPSBEVOLKING

Op basis van de nieuwe vooruitzichten voor de beroepsbevolking per leeftijdsgroep, die het NIS voor de periode 1988-2040 schatte, bedroeg de actieve bevolking 6 361 000 personen op 30 juni 1988 (cijfer verkregen door het gemiddelde te maken van de actieve bevolking op 1 januari 1988 en 1989), waarvan 3 015 000 vrouwen tussen 15 en 60 jaar en 3 346 000 mannen van 15 tot 64 jaar. Vergeleken met 30 juni 1987 beliep de toename 3 000 personen, waarvan 2 000 mannen en 1 000 vrouwen.

TABEL 34- Samenstelling van de beroepsbevolking

OMSCHRIJVING	1987	1988	In duizendtallen, per 30 juni.	
			1988/1987 in %	1988/1987 in 1 000
Totale binnenlandse tewerkstelling	3 711	3 760	1,3	49
Bezoldigde binnenlandse tewerkstelling	3 046	3 087	1,3	41
Particuliere sector	2 071	2 112	2,0	41
- primaire	13	14	7,7	1
- secundaire	919	912	- 0,8	- 7
- tertiaire	1 139	1 186	4,1	47
Overheidssector	975	975	0	0
- primaire	0	0	0	0
- secundaire	11	11	0	0
- tertiaire	964	964	0	0
. waarvan leger	91	91	0	0
Zelfstandige binnenlandse tewerkstelling	665	673	1,2	8
Grensarbeid	39	37	- 5,1	- 2
Volledige werkloosheid	466	425	- 8,8	- 41
Volledig uitkeringsgerechtigde werkloosheid(a)	424	386	- 8,9	- 38
Andere niet-tewerkgestelde ingeschrevenen	30	29	- 3,3	- 1
Vrije niet ingeschreven werkzoekenden	12	10	- 16,7	- 2
BEROEPSBEVOLKING	4 217	4 222	0,1	5

Bron : MAT, ramingen ADSD.

(a) Zonder de oudere werklozen die geen werkzoekenden meer zijn: 65 801 in 1987 en 70 660 in 1988.

Het aantal actieven van jonger dan 25 jaar zou, zowel bij mannen als vrouwen, fors teruglopen, nl. met 24 000 eenheden, het aantal mannen en vrouwen van 25 tot 29 jaar zou iets vooruitgaan (4 000), terwijl dat van de 30 tot 34-jarigen met ca 10 000 eenheden zou oplopen. De groep van de 35 tot 39-jarigen zou nagenoeg stabiliseren (+ 1 000 mannen), terwijl de grootste aangroei in de categorie 40 tot 44-jarigen te vinden is (+ 16 000 mannen en + 15 000 vrouwen). In de leeftijdsgroepen van + 44 jaar verminderde het aantal actieven, met een piekbeweging bij de 45 tot 49-jarigen. In alle groepen was de achteruitgang sterker bij de vrouwen dan bij de mannen.

Voor de activiteitsgraad wordt als hypothese aangenomen dat ze licht verminderde bij de mannen (-0,3 % tegen -0,7 % in 1987) en dat de toename vertraagde bij de vrouwen (+0,3 % tegen +0,7 %). Uit het verloop van de bevolking en de activiteitsgraad blijkt dat de daling van de mannelijke beroepsbevolking geringer zou zijn dan in 1987 (4 000 tegen 13 000), terwijl de stijging van de vrouwelijke beroepsbevolking op 10 000 eenheden zou komen, tegen 18 000 een jaar voordien. De vertraging van de aangroei van het aantal werkende vrouwen zou verband houden met de vermindering van het aanbod aan arbeidskracht evenals van de activiteitsgraad van jonge vrouwen. Een gelijkaardige beweging zou zijn waargenomen bij de jonge mannen, maar zij zou gepaard gegaan zijn met een daling van de activiteitsgraad en van het arbeidskracht-aanbod van mannen van meer dan 50 jaar. In de andere leeftijdsgroepen, zowel mannen als vrouwen, werd ofwel het verloop van het arbeidskracht-aanbod getemperd door een dalende activiteitsgraad, ofwel verliepen aanbod en activiteitsgraad tesamen opwaarts. Globaal genomen zou de totale beroepsbevolking (zonder de oudere werklozen) 4 822 000 eenheden bedragen hebben, of 5 000 meer dan in juni 1987.

B. TEWERKSTELLING

De cijfers in tabel 34 zijn ramingen van de ADSD, die voornamelijk op (voorlopige) niet geregionaliseerde gegevens van de RSZ steunen. Deze gegevens werden verbeterd met het sedert einde 1987 in de RSZ-cijfers opgenomen aantal personen die minder dan twee uren werken. Dit aantal werd op 31 maart 1988 door de RSZ op ongeveer 52 450 personen in de privé sector, en op 2 940 in de overheidssector geschat. Het is vermeldenswaard dat het overgrote aantal banen van minder dan twee uren in de tertiaire sector te vinden waren (84 %) en, binnen die sector, voor ruim de helft in de handel en voor één vierde in de andere dienstverlening.

Volgens de ramingen van de ADSD werd het jaar 1988 gekenmerkt door een stijgende tewerkstelling, nl. met 49 000 eenheden, tegen 17 000 een jaar voordien, waaraan het herstel van de economische conjunctuur, uitvoerig beschreven in de hoofdstukken die gewijd zijn aan de economische grootheden zoals de industriële produktie, de investeringen, de buitenlandse handel en de gezinsconsumptie, stellig niet vreemd was. De toenemende tewerkstelling ging evenwel gepaard met een reeds in voorgaande jaarrapporten vermelde kwaliteitswijziging onder de vorm van een veel groter aantal «a-typische» banen, zoals deeltijdse en tijdelijke tewerkstelling. Het economisch herstel werd hiervoor behandeld, zodat dit hoofdstuk enkel de beschrijving van het tewerkstellingsverloop bevat. De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt zullen ook worden bekeken onder de loep van een andere indicator, nl. die van de ontvangen en de onbezet gebleven werkaanbiedingen. In de analyse over de a-typische banen zal tenslotte dieper worden ingegaan op de deeltijdse en tijdelijke tewerkstelling.

a. De bewegingen binnen de tewerkstelling

De aangroei van de binnenlandse tewerkstelling steunde hoofdzakelijk op de loontrekkenden en daarbinnen uitsluitend op de privé sector. De toename van de loontrekkenden in de particuliere sector heeft immers betrekking op 41 000 eenheden, de personeelsbezetting in de overheidssector stabiliseerde, terwijl het aantal zelfstandigen met 8 000 toenam.

Deze bewegingen verliepen verschillend naargelang van de economische bedrijfssectoren. In de primaire privé sector zou de trage aanwas doorgegaan zijn met enkele honderdtallen bijkomende werknemers.

In de secundaire sector zou de bezetting andermaal zijn teruggelopen met ongeveer 7 000 eenheden, dus een veel geringer aantal dan in het voorgaande jaar (-18 000), hetgeen een bevestiging is van de vertraging in het banenverlies dat zich sedert het begin van de jaren '80 voordeed en in 1987 werd onderbroken. Eén bedrijfstak stak

evenwel boven de andere uit qua mindere tewerkstelling, nl. de tak «energie en water» (-8 000), waar het verlies hoofdzakelijk aan de mijnsluitingen was toe te schrijven. In de metaalverwerking gingen ongeveer 3 000 banen verloren als gevolg van een aanzienlijke daling in de elektrische constructie en de wapens en munitie, terwijl een banenaanwinst werd vastgesteld in de automobielsector, de fietsen en aanverwante bedrijvigheden, en ook, maar wel in geringere mate, in de metalen toebehoren voor de bouwnijverheid, de diverse machineconstructie, de hef-, laad-, los- en weegtoestellen. In de overige verwerkende nijverheid zou de teruggang 2 000 eenheden bedragen, in de winning en eerste verwerking van niet-energiehoudende mineralen plus de scheikundige nijverheid stabiliseerde de tewerkstelling, wellicht dankzij het gunstige verloop in de scheikunde, terwijl in de bouwnijverheid nagenoeg 5 000 betrekkingen bijkwamen.

De voornaamste bijdrage tot de aanzienlijke aangroei in de tertiaire sector (+ 47 000) kwam voor rekening van de kredietinstellingen, de verzekeringen, de dienstverlening aan bedrijven, waar het aantal banen met ongeveer 20 000 steeg, gelijk verdeeld over mannen en vrouwen en wellicht vooral te situeren in de dienstverlening aan bedrijven, meer bepaald de uitzendkantoren. De toename was eveneens belangrijk in de «overige dienstverlening», maar dan wel uitsluitend voor de vrouwen (+ 12 000), terwijl het aantal mannelijke werknemers licht afnam, en in de handel (+ 10 000), waar de bijkomende tewerkstelling van vrouwen nagenoeg het dubbel beliep van die der mannen.

In de overheidssector zou de tewerkstelling gestabiliseerd zijn: de geringere tewerkstelling van vastbenoemden en tijdelijken van het openbaar ambt werd gecompenseerd door een lichte vooruitgang van het aantal tewerkgestelden in het kader van het programma tot opslorping van de werkloosheid, namelijk door een toename van het aantal gesubsidieerde contractuelen en jongerenstages terwijl in de andere statuten van dit programma minder tewerkgestelden waren.

b. Werkaanbiedingen: indicator van spanningen op de arbeidsmarkt

Wanneer de arbeidsmarkt in gunstige zin ontwikkelt, kunnen daar spanningen optreden. Zo beklagden de bouwnijverheid en de metaalverwerkende sector zich over een schaarste aan geschoolde arbeidskracht. Zonder dat hieruit kan afgeleid worden of er in deze sectoren werkelijk problemen bestaan, gezien er geen informatie voorhanden is over de werkaanbiedingen per bedrijfstak of scholing, wordt een afdeling van dit hoofdstuk aan het onderzoek naar het verloop van de werkaanbiedingen gewijd. Het aantal vrije banen wordt door de RVA bekendgemaakt op basis van de wettelijke verplichting die aan de ondernemingen met meer dan 20 werknemers opgelegd wordt om werkaanbiedingen aan de lokale plaatsingsdienst mee te delen.

De toepassing van de wet is evenwel moeilijk. De aan de plaatsingsdiensten gemelde aanbiedingen hebben ofwel betrekking op de vervanging van werknemers die een bedrijf verlaten of die er een nieuwe post toegewezen kregen, ofwel op de aanwerving van nieuwe werknemers die de bestaande personeelsbezetting vergroten, maar sommige werkgevers hebben vrije banen die ze niet kunnen of willen opvullen, ofwel worden de betrekkingen pas aangeboden wanneer bepaalde ervoor in aanmerking komende personen kunnen aangeworven worden. Het blijkt dat het percentage gemelde werkaanbiedingen groter is in de overheidssector dan in de privé sector.

De RVA publiceert drie indicatoren inzake werkaanbiedingen, die de weg van de aanbieding volgen vanaf het tijdstip waarop zij aan het plaatsingskantoor wordt gemeld. De tijdens de maand ontvangen aanbiedingen behelzen het totaal van de nieuwe, tijdens die maand ontvangen aanbiedingen; zij omvatten niet de reeds vroeger bekendgemaakte aanbiedingen waarop niet werd ingegaan. De in de loop van de maand effectief opgevulde betrekkingen weerspiegelen de resultaten die door de plaatsingsdiensten werden bekomen bij hun bemiddeling tussen werkgevers en werknemers. De plaatsingen hebben niet noodzakelijk betrekking op werklozen, want de kantoren verlenen hun diensten aan iedereen die een betrekking zoekt. De aanbiedingen waarop op het einde van de maand

niet werd ingegaan omvatten al de gemelde en tijdens de maand opgetekende of uit de voorgaande periode overgedragen aanbiedingen, die niet opgenomen of geannuleerd werden en waarvoor verder kandidaten gezocht worden.

Van deze drie indicatoren is de «aanbiedingen ontvangen tijdens de lopende maand» de beste maatstaf van de vraag naar arbeidskracht op een gegeven tijdstip, terwijl de op het einde van de maand niet opgenomen aanbiedingen de beste waardeschaal zijn voor de niet beantwoorde arbeidsvraag. Of er in 1988 spanningen op de arbeidsmarkt waren, zal aan de hand van deze beide indicatoren worden nagegaan. Daar de officiële cijfers voor de werkaanbiedingen echter slechts zeer gedeeltelijk de arbeidsmarkt bestrijken is geen van deze beide indicatoren volstrekt betrouwbaar. Een enquête in het Vlaams landsgedeelte toont aan dat in 1985 (laatste jaar waarover cijfers beschikbaar zijn) 26,7 % van de ondernemingen een beroep op RVA-bemiddeling deden (53). In een studie over de streek van Bergen en La Louvière voor de periode 1976-1979 wordt het RVA-aandeel in de arbeidsbemiddeling op 12 % geraamd (54), maar wellicht evolueerde de toestand sindsdien in de richting van een groter aandeel.

De op de arbeidsmarkt heersende toestand beïnvloedt waarschijnlijk de verhouding tussen gemelde aanbiedingen en werkelijk beschikbare banen, maar deze invloed kan vele wegen uit. Wanneer de arbeidsmarkt redelijk krap is, is er meer neiging om de aanbiedingen aan de officiële plaatsingsdiensten te melden dan wanneer de markt ruimer is: de werkgevers zijn dan verplicht alle mogelijkheden aan te boren om personeel te vinden. Maar een streven naar doeltreffendheid kan de werkgevers er ook toe aansporen andere, geschikter geachte, wervingsmethodes te gebruiken dan het beroep op officiële diensten. Op een ruime arbeidsmarkt zijn de werkgevers minder geneigd vacatures te melden en doen zij liever een beroep op hun eigen wervingsreserve om personeel aan te werven.

De klemtoon wordt meer bepaald gelegd op de werkaanbiedingen per beroep waarvoor de RVA maandstatistieken publiceert. Hierin wordt geen onderscheid gemaakt tussen deeltijdse en voltijdse banen, of tussen onbeperkte of tijdelijke duur der jobs. Het totaal aantal in 1988 ontvangen werkaanbiedingen nam toe met 18 % t.o.v. 1987, of met 29 713 eenheden. Dat is een aanzienlijke vooruitgang die wijst op een gunstig verloop van de tewerkstelling en wellicht tevens op een grotere spanning op die markt.

De RVA maakt een onderscheid tussen gewone aanbiedingen en aanbiedingen met betrekking tot sommige maatregelen inzake tewerkstellingsbeleid (aanbiedingen voor een baan in het bijzonder tijdelijk kader, het derde arbeidscircuit, de stage van de jongeren, tewerkgestelde werkloze, werkloze in KMO-project, gesubsidieerde contractuelen, interdepartementaal begrotingsfonds, ter vervanging van een loopbaanonderbreking, ter vervanging van een pré- of brugpensioen). Zoals in de voorgaande jaren waren er in 1988 meer gewone aanbiedingen (136 559) dan in het kader van het tewerkstellingsbeleid (55 489), al vertegenwoordigden deze toch een behoorlijk percentage van de totale aanbiedingen: 29 %. De aangroei in deze beide categorieën aanbiedingen was respectievelijk 17 607 en 20 054.

De ontvangen aanbiedingen verliepen in stijgende lijn voor al de beroepen, behalve voor de kunstenaars, landbouwers, vissers, scheikundewerkers, tabakarbeiders, arbeiders «niet elders vermeld», gewone handlangers en andere in dienstverlening gespecialiseerde werknemers. Afgezien van de kunstenaars en de vissers verminderde de ratio van de opgenomen werkaanbiedingen (procentgewijze verhouding tussen de opgenomen of geannuleerde werkaanbiedingen van het hele jaar en de ontvangen aanbiedingen van het jaar). Deze daling was duidelijk voor de tabakarbeiders (-17,5 procentpunten), iets minder voor de scheikundewerkers (-7,2 punten), beliep 4 punten voor de arbeiders «niet elders vermeld» en voor de «andere, in dienstverlening gespecialiseerde» werknemers en bedroeg slechts 0,8 procentpunt voor de gewone handlangers.

De inkrimping van het aantal binnengekomen werkaanbiedingen ging waarschijnlijk gepaard met een gemakkelijk ingaan op aanbiedingen voor kunstenaars en vooral voor vissers (waarvoor de opnemingsratio met 8 procentpunten opliep t.o.v. 1987). Op grond van deze zeer gedeeltelijke indicator, nl. de ratio volgens welke de

aanbiedingen werden opgenomen (en die niet al de werkgeversaanbiedingen behelst en geen tijdsdimensie vertoont omdat hij geen enkele aanwijzing verstrekt over het tijdsverloop tussen aanbieding en tewerkstelling) zag het er evenwel naar uit dat zich wervingsmoeilijkheden voordoen in de tabaknijverheid, de scheikunde, sommige dienstverleningen en voor de arbeiders «niet elders vermeld», hoewel de werkaanbiedingen er minder talrijk waren. Voor tabak, scheikunde en «andere produktie-arbeiders» bleek door het kleine aantal werklozen in die beroepen, vergeleken met andere werklozen die representatief zijn voor andere beroepen, dat de hypothese van spanning op de arbeidsmarkt opging, maar door de omvang van het aantal werklozen die bij de «andere in de dienstverlening gespecialiseerde» werknemers gerangschikt zijn (gemiddeld ruim 38 000 in 1988), leek dit niet het geval te zijn voor deze groep, omdat dat zou doen onderstellen dat het uit deze werlozen bestaande arbeidskrachtpotentieel niet aan de marktvereisten beantwoord (de geringe teruggang van de werkloosheid bij deze groep tussen 1987 en 1988 versterkt evenwel deze indruk).

De totale werkaanbiedingen namen sterk toe voor de bedienden (+ 11 213), maar dat houdt verband met de globalisatie van deze groep. Het blijkt tevens dat het aandeel werkaanbiedingen in het kader van het tewerkstellingsbeleid daarin ook groter was dan bij de andere beroepscategorieën (gemiddeld 43 % over het gehele jaar, tegen 29 % voor alle beroepen samen). Het aanbod steeg ook behoorlijk voor koks, kamermeisjes, kelners en dienststers en het gaat daarbij voornamelijk om gewone aanbiedingen. Ook voor de werknemers in de sector vervoer en verkeer was er een aanzienlijke stijging t.o.v. 1987, nl. 3 296 aanbiedingen waarvan een vrij ruim gedeelte in het kader van het tewerkstellingsbeleid (47 %).

Zeldzaam waren ook de gevallen waarin de toename van ontvangen werkaanbiedingen samenviel met een hogere graad van voldoening van het aanbod (6 gevallen op 23). Dat was wel het geval voor de jacht- en bosopzichters, waarvoor het aantal aanbiedingen verdubbelde en de opnemingsratio met 11 procentpunten steeg, maar ook voor de ontginning van steengroeven (het aanbod steeg met 50 %), leersnijders, monteurs, bontbewerkers, zettters en typografen, en de aardewerkbewerkers, ovenbedieners, glasblazers (toename van de aanbiedingen met ruim 60 %), maar in deze laatstgenoemde gevallen steeg de opnemingsratio slechts 2 procentpunten. Op een gedeelte van deze werkaanbiedingen werd waarschijnlijk ingegaan door werkzoekenden uit deze beroepen, want in deze categorieën daalde het aantal werklozen met 6 à 10 %. De mijnwerkers vormen een apart geval, rekening houdend met het feit dat dit vak thans toekomstloos is (opnemingsratio van 100 % maar toename van de werkloosheid met 38,5 % sedert 1987).

Voor de bedienden en de stucadoor-dakwerkers stabiliseerde de opnemingsratio, maar overal elders daalt deze ratio. De vermindering schommelt tussen 0,2 en 4,6 procentpunt en was uitermate aanzienlijk (4,6 punten) voor de koks, kamermeisjes, kelners en dienststers, hoewel het aantal tot deze beroepen behorende werklozen tussen 1987 en 1988 met slechts 1,7 % verminderde; zij bedroeg 3,7 punten voor de inpakkers en ermee gelijkgestelden, terwijl de werkloosheid in deze groepen nagenoeg stabiliseerde. Wellicht wijst dat op een hiaat tussen de scholingsgraad van de werklozen en die welke door de ondernemingen wordt gevraagd. De opnemingsratio voor arbeiders van de vervoer- en verkeersector, ovenbedieners, walsers, draadtrekkers en vormers, mecaniciens, werktuigkundigen, loodgieters en lassers zakte met iets meer dan drie procentpunten, maar het aantal werklozen nam duidelijk af wat doet onderstellen dat althans op een gedeelte van de aanbiedingen door werklozen uit die groepen werd ingegaan. De opnemingsratio voor andere beroepscategorieën liep slechts licht terug en uit de overeenkomstige daling van de werkloosheid kan worden afgeleid dat indien er al een spanning was, deze toch gering was. Zo liep voor een categorie van beroepen in verband met de bouwnijverheid, metselaars, vloerleggers, en plafonneerders, de opnemingsratio licht terug (-2,3 procentpunten), maar dat neemt niet weg dat het aantal werklozen van die groepen tussen 1987 en 1988 met ruim 10 % verminderde.

c. Deeltijdse en tijdelijke tewerkstelling

De beschrijving van de toestand inzake deeltijdse en tijdelijke tewerkstelling steunt op de resultaten van de NIS-enquête naar de arbeidskracht van 1988, het enige materiaal voor 1988 dat op het tijdstip waarop dit hoofdstuk werd geschreven, ter beschikking was. Er moge worden op gewezen dat deze resultaten op een enquête steunen en als dusdanig met omzichtigheid moeten bekeken worden, rekening houdend met de eraan verbonden vergisingsmarge. Bovendien schommelt de steekproef behoorlijk van het ene jaar op het andere en daarom zijn jaarsgewijze vergelijkingen af te raden. Daarbij komt nog dat de enquête 1987 geen volledige waarborg inzake representativiteit biedt, omdat het verloop van de tewerkstelling van vrouwen net andersom is dan die welke aan de hand van de reeds beschikbare statistieken van het administratieve type vastgesteld werd. Bijkomende informatie over de tijdelijke tewerkstelling komt uit de statistieken over het aantal bezoldigde werkuren van de T-dienstagentschappen van de RVA met betrekking tot het interim-personeel.

Volgens de resultaten van de enquête voor 1988 waren 9,8 % van al de banen deeltijds. 20 % van de jonger dan 20-jarigen, 11 % van de 20 tot 34 jarigen en 10 % van de 35 tot 39 jarigen werkten deeltijds; in de groepen met hogere leeftijd lag het percentage tussen 7 à 8 %. Deeltijdse arbeid was vooral voor vrouwen weggelegd: 87 % van de deeltijdse banen ging naar vrouwen, het percentage deeltijds werkende vrouwen binnen de totale tewerkstelling van vrouwen beliep 23 % en was steeds gelijk aan of overschreed 20 % in de diverse leeftijdsgroepen, terwijl het aantal deeltijds werkende mannen globaal 2 % van de totale tewerkstelling van mannen uitmaakte en, afgezien van de jonger dan 20-jarigen (16 %), zeer gering was.

De verklaring voor de deeltijdse tewerkstelling is voornamelijk bij twee factoren te vinden: gezinsredenen en het feit dat geen voltijdse betrekking kan worden gevonden en elk van beide factoren neemt 33 % van de uitleg voor zijn rekening. Het gewicht van de ingeroepen reden voor de deeltijdse job schommelt naargelang van de leeftijdsgroepen en ook van het geslacht. Voor de groep van de minder dan 20-jarigen is het volgen van een opleiding of onderwijs een belangrijke factor bij de deeltijdse tewerkstelling want hij wordt door 38 % aangehaald. Deze factor speelt omzeggens niet meer bij de oudere leeftijdsgroepen. Bij de 24 tot 29-jarigen geldt als hoofdreden voor het deeltijdse werk, dat men geen voltijdse baan vond. Deze reden geldt voor 63 % van de 20 tot 24-jarigen, voor 40 % bij de jonger dan 20-jarigen, voor 44 % bij de 25 tot 29 jarigen. Vanaf 25 jaar zijn het vooral familiale redenen die het deeltijds werken veroorzaken: 29 % bij de 25 tot 29 jarigen, 45 % bij de 30 tot 34-jarigen, 48 % bij de groep van 35 tot 39 jaar, 41 % bij de 40 tot 44-jarigen en 40 % voor de 45 tot 49-jarigen. Elders ligt het percentage minder hoog. De overwegende aanwezigheid van vrouwen komt steeds tot uiting ongeacht de ingeroepen reden, behalve de opleiding die voor het merendeel door mannen van minder dan 20 jaar wordt aangehaald (trouwens door 73 % van de gezamenlijke ondervraagden). Onder de personen die geen voltijdse betrekkingen vonden, vormden de mannen nochtans een niet te verwaarlozen groep, nl. ruim 15 %.

Volgens dezelfde enquête was 5,4 % van de loontrekkende tewerkstelling van tijdelijke aard. 33 % van de jonger dan 20-jarigen die in 1988 werkten, 14 % van de personen tussen 20 en 24 jaar en 8 % van die van 25 tot 29 jaar hadden een tijdelijke betrekking. Bij de groepen van een hogere leeftijd beliep het aantal veel minder dan 5 %, behalve in die van 30 tot 34 jaar, waar het iets boven 4 % lag. 59 % van de banen met beperkte tijdsduur werden door vrouwen ingenomen. Voor alle loontrekkenden tesamen was de verhouding 3,5 % voor mannen en 8,5 % voor vrouwen. De verhouding nam af van 30 % der tewerkstelling voor mannen van -20 jaar, over 12 % voor de 20 tot 24-jarigen en 5 % voor de 25 tot 29-jarigen en daalde nog verder bij de oudere leeftijdsgroepen. 38 % van de banen voor vrouwen van -20 jaar was tijdelijk, bij de 20- tot 24-jarigen was dat 17 %, en bij de vrouwen van 25 tot 29 jaar 12 %; 7 % van de vrouwen van 30 tot 34 jaar werden tijdelijk tewerkgesteld, in de hogere leeftijdsgroepen bedroeg het aandeel minder dan 5 %.

Globaal gezien zijn er drie verklaringen voor tijdelijke tewerkstelling: de aanwerving in het kader van het programma tot opslorping van de werkloosheid (38 %), het niet-vinden van een baan van onbeperkte duur (28 %),

het volgen van een opleiding (24 %), maar het belang van deze factoren schommelt naargelang leeftijd en geslacht. Het volgen van een opleiding was de hoofdverklaring voor de tijdelijke tewerkstelling van de jonger dan 20-jarigen (68 %) en dat is vooral het geval bij de mannen (83 % van de tijdelijk tewerkgestelden van deze leeftijdsgroep). Deze factor was eveneens, alhoewel veel minder, aanwezig bij de oudere leeftijdsgroepen, waarbij hij meer voor mannen dan voor vrouwen geldt. Voor de meer dan 20-jarigen school de hoofdverklaring van de tijdelijke tewerkstelling in de aanwerving in het kader van het programma tot opslorping van de werkloosheid: 36 % voor de groep van 20 tot 24 jaar, 48 % voor die van 25 tot 29 jaar, 37 % voor de 30 tot 34-jarigen, 45 % voor de groep tussen 35 tot 39 jaar. Hier ging het grotendeels om vrouwen en minder om mannen. De frequentie van de factor «moeilijkheid een vaste baan te vinden» stijgt met het ouder worden en verloopt van 12 % voor de minder dan 20-jarigen naar 36 % voor de groep van 40 tot 44 jaar; ook hier ging het meestal om vrouwen.

Van 1987 tot 1988 steeg het aantal bezoldigde uren van de RVA-interimkantoren met 19,4 %. Deze uren beliepen in totaal 10 346 474 in 1988, tegen 8 668 150 in 1987. Rekening houdend met de beperkte draagwijdte van deze bron, blijkt dat de interim-arbeid voor 59 % aan het Vlaamse landsgedeelte was toe te schrijven en daar ook het sterkst toenam (22 %, tegen 18 % voor Wallonië en 7 % voor Brussel). Deze uren werden meer door mannen gepresteerd (ongeveer 2/3 van het totaal) dan door vrouwen en meer door arbeiders dan door bedienden (4/5 van het totaal). Het is echter vrij waarschijnlijk dat deze kenmerken specifiek zijn voor de personen die een beroep op de RVA-interimkantoren doen en misschien zijn zij niet representatief voor het geheel der tijdelijke tewerkgestelden.

3.3.2. WERKLOOSHEID

Het jaar 1988 werd gekenmerkt door een aanzienlijke daling van de werkloosheid: t.o.v. 1987 verminderde het aantal werkzoekenden met gemiddeld 8,5 %. Procentueel verliep de werkloosheid bij de mannen gunstiger dan bij de vrouwen: respectievelijk -10,8 % en -6,9 %. In absolute cijfers was de omvang van die daling evenwel vrij gelijkaardig: gemiddeld over het jaar -19 341 mannen en -17 508 vrouwen, maar het vertrekpunt was wel zeer verschillend: gemiddeld 179 856 mannelijke en 254 857 vrouwelijke werklozen in 1987.

Bij het nagaan van de verklarende factoren voor de daling van het aantal werkzoekenden, opgesplitst volgens geslacht, ontstaat toch de indruk dat het verloop bij de mannen gunstiger was dan bij de vrouwen. Bij de verklaring van de gedaalde werkloosheid onder de vrouwen, moet voor een derde rekening worden gehouden met de toegekende vrijstelling van stempelcontrole wegens familiale, sociale en opleidingsredenen. Het aantal vrouwen aan wie deze vrijstelling werd verleend steeg met 5 857. Naast dit soort vrijstelling is er ook nog die om opleidingsredenen, waarvan het aantal echter veel geringer was en van december 1987 tot december 1988 met ca 200 eenheden opliep. Al deze vrijstellingen geven aanleiding tot uitschrijving uit de werkloosheid, zonder dat, als tegenhanger, een baan wordt ingenomen. Het gunstige profiel van de neerwaartse tendens moet echter ook nog aan de hand van een andere factor gerelativeerd worden: de toenemende omvang van het aantal werklozen die deeltijds aan de slag gaan om aan de werkloosheid te ontkomen (+22 393). Gezien hierdoor 19 850 vrouwen uit de volledige vergoedingsgerechtigde werkloosheid uitgeschreven werden kan vooral de dalende tendens van de werkloosheid onder de vrouwen in twijfel worden getrokken en, ipso facto, ook de verbetering van de tewerkstelling voor vrouwen, meer bepaald de mogelijkheid dat zij andere banen kunnen krijgen dan deeltijdse. Het verloop van de werkloosheid onder de mannen lijkt veel duidelijker met de economische conjunctuur verband te houden. Het is wel vrij verschillend naargelang de oudere, van stempelcontrole vrijgestelde werklozen al (UVW) dan niet (UVW-WZ) worden meegerekend. Het verschil is voor de vrouwen minder opvallend, omdat er onder de oudere van stempelcontrole vrijgestelde werklozen, minder vrouwen dan mannen zijn.

Daarbij kan nog worden beklemtoond dat de vrijstellingen wegens familiale, sociale of opleidingsredenen en voor de oudere werklozen enkel voor de statistiek van de werkloosheid belang hebben, want het recht op de werkloosheidsuitkeringen blijft behouden en blijft dus de overheidsuitgaven beïnvloeden.

Uit de opsplitsing van het aantal werklozen naar de oorsprong van de werkloosheid (de beëindiging van arbeidsprestaties of van studies), blijkt dat de daling beide categorieën ten goede kwam: -26 639 voor de werklozen die op basis van werkprestaties werden ingeschreven (13 777 mannen en 12 862 vrouwen) en -5 275 voor de werklozen die na voltooide studies werden opgenomen (2 835 mannen en 2 440 vrouwen). Voor de eerste groep hield de verbetering grotendeels verband met de betere economische toestand terwijl dat in de tweede groep (schoolverlaters) wellicht in ruime mate te danken was aan de diverse factoren die in het onderzoek over de werkloosheid van de jonger dan 25-jarigen worden genoemd (zie verder).

Zowel in absolute termen als relatief gezien daalde de werkloosheid het meest in het Vlaamse landsgedeelte. In absolute cijfers viel de werkloosheid onder de vrouwen er forser terug dan bij de mannen. In dat gewest werd ook het grootste aantal vrijstellingen van stempelcontrole aan vrouwen verleend: 4 690 (tegen 5 857 voor het gezamenlijke land) en werd ook het grootste aantal werkloze vrouwen geteld die een deeltijdse baan aannamen om aan de werkloosheid te ontkomen: 12 314 op een totaal van 19 580 voor het gehele land. In de loop van 1988 haalde Wallonië de beide andere regio's inzake de daling in. Te Brussel vertraagde het dalingstempo sterk (in 1987 beliep het 7,0 %).

De werkloosheid, ongeacht de tijdsduur ervan, liep terug, maar toch komen aanzienlijke verschillen aan het licht: bij de vrouwen die minder dan een jaar werkloos waren, was de teruggang zeer gering (zij komt trouwens neer op een stabilisatie) vergeleken met de mannen in dezelfde situatie (-13,2 %) en met de vrouwen die al langer werkloos waren: -8,5 % bij een tijdsduur van 1 à 2 jaar, -9,9 % bij een tijdsduur van meer dan 2 jaar. Bij de laatstgenoemde groep ging bij de vermindering ongetwijfeld een grote invloed uit van

TABEL 35- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen in 1988

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1	
	UVW	UVW-WZ
Totaal	- 6,4	- 8,5
- mannen	- 7,5	- 10,8
- vrouwen	- 5,5	- 6,9

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 36- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen

Volgens de inschrijvingsbasis in 1988, wijziging in %, t/t-1.

OMSCHRIJVING	UVW	UVW-WZ
Ingeschreven op basis van arbeidsprestaties	- 6,0	- 8,4
- mannen	- 6,8	- 10,3
- vrouwen	- 5,4	- 7,0
Ingeschreven op basis van studies	- 10,0	
- mannen	- 14,7	
- vrouwen	- 9,1/7	

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 37- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen per gewest in 1988

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1	
	UVW	UVW-WZ
Vlaanderen	- 8,7	- 11,6
- mannen	- 9,4	- 14,4
- vrouwen	- 8,3	- 10,0
Wallonië	- 4,2	- 5,6
- mannen	- 6,1	- 8,4
- vrouwen	- 2,4	- 3,3
Brussel	- 2,4	- 4,1
- mannen	- 4,2	- 6,5
- vrouwen	- 0,4	- 1,7

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 38- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen volgens de duur in 1988

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1	
	UVW	UVW-WZ
Minder dan een jaar	- 6,6	
- mannen	- 13,2	
- vrouwen	- 0,2	
van 1 tot 2 jaar	- 9,4	
- mannen	- 10,5	
- vrouwen	- 8,5	
meer dan 2 jaar	- 5,5	- 9,4
- mannen	- 3,2	- 8,6
- vrouwen	- 7,4	- 9,9

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

de voormelde vrijstelling van stempelcontrole en voornamelijk die ten gunste van oudere werklozen. Het verloop van de werkloosheid onder de mannen opgesplitst volgens tijdsduur stemt beter overeen met de idee van een gunstig werkloosheidsverloop als gevolg van een betere economische conjunctuur. Ondanks het feit dat het aantal langdurige werklozen in absolute cijfers flink slonk, neemt dat toch niet weg dat deze categorie nog steeds nagenoeg 50 % van de gezamenlijke werkzoekenden vormt.

De daling van de jeugdwerkloosheid overschreed die van alle andere groepen werklozen. Naast de gunstige rol van de verbeterde economische toestand houdt dat verloop ook verband met de verlenging van de schoolplicht, de gezamenlijke programma's ten gunste van de jeugdtewerkstelling en ook met de demografische evolutie. Over de jonge schoolverlaters die op zoek naar een baan zijn, kunnen volgende vaststellingen gemaakt worden: tijdens de periode van juli tot september 1988 (die overeenstemt met de maanden tijdens welke de jongeren zich als werkzoekenden na voltooiing van hun studiën kunnen laten inschrijven) was het gemiddeld aantal jongeren in wacht-tijd enigszins lager: 55 876, tegen 57 257, of 1 381 minder dan in 1987. Het ziet ernaar uit dat van die periode tot december ongeveer eenzelfde aantal als in 1987 een baan vond (tenzij zij de moed erbij verloren): 9 903 in 1988, 9 883 in 1987, hetgeen neerkomt op een relatieve verbetering van hun inschakeling op de arbeidsmarkt, althans wat de hoeveelheid betreft (zie hoofdstuk tewerkstelling hiervoor betreffende de kwaliteit van de bekomen betrekkingen: van beperkte of tijdelijke duur, deeltijds of voltijds, blz 76-77).

Volgens de NIS-ramingen van de bevolking per leeftijdsgroep slonk het totale aantal jongeren met een leeftijd tussen 14 jaar en 25 jaar van 1987 tot 1988 met nagenoeg 15 000 eenheden. Het spreekt vanzelf dat ook deze ontwikkeling het profiel van de jeugdwerkloosheid beïnvloedde (-21 549 van 1987 tot 1988).

Het aantal begunstigden met een jongerenstage in het kader van het programma tot opslorping van de werkloosheid liep van 1987 tot 1988 enigszins terug (34 950, tegen 35 088 een jaar voordien), maar wellicht deden nog andere maatregelen hun uitwerking gelden: bijvoorbeeld, het K.B. 498 van 16 december 1986 waardoor vooral de aanwerving van jonge werkzoekenden werd in de hand gewerkt via een verlaging van de werkgeversbijdrage, het K.B. 499 van 31 december 1986 waarbij het aanleren van een vak wordt bevorderd voor jongeren in moeilijke situaties en aan de verenigingen die hen tewerkstellen vrijstelling van de RSZ-werkgeversbijdrage wordt verleend, het K.B. 495 van 31 december 1986 waarbij de ondernemingen worden aangezet jonge werkzoekenden aan het werk te zetten en deze tegelijkertijd ook op te leiden, en aan die bedrijven een verlaging van de RSZ-werkgeversbijdrage wordt toegekend, evenals andere maatregelen welke weliswaar niet uitsluitend op de jongeren waren gericht maar hun toch ook ten goede konden komen.

Enkel in de tak «energie en water» liep het aantal werklozen fors op wat verband houdt met de sluiting van sommige mijnzetels. In de andere bedrijfstakken

TABEL 39- Volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, jonger dan 25 jaar, in 1988

Wijziging in %, t/t-1.	
OMSCHRIJVING	UVW
Totaal	- 18,3
- mannen	- 22,0
- vrouwen	- 16,0

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 40- Werkzoekenden per bedrijfstak in 1988

Wijziging in %, t/t-1.	
BEDRIJFSTAKKEN	UVW-WZ
Landbouw, bosbouw, visserij	- 6,5
Energie en water	34,0
Winning van niet-energiehoudende delfstoffen, chemische nijverheid	- 8,7
Metaalindustrie	- 9,5
Andere verwerkende nijverheid	- 10,4
Bouwnijverheid	- 13,1
Handel, horeca	- 4,6
Banken en verzekeringen	- 4,1
Vervoer en verkeer	- 7,6
Dienstverlening	- 9,0
Vaag omschreven bedrijvigheden	- 9,0

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 41- Werkzoekenden per beroep in 1988:
Arbeiders

Wijziging in %, t/t-1 (gemiddelde over 10 maanden).

BEROEPEN	UVW-WZ
Artiesten	- 1,2
Landbouwers	- 0,5
Jagers, bosarbeiders	- 8,6
Vissers	- 6,3
Mijnwerkers	+ 81,7
Groevenarbeiders	- 10,4
Werknemers van het vervoer en van de televerbindingen	- 6,6
Spinners, wevers, breiders	- 11,3
Kleermakers, snijders, bontwerkers	- 7,3
Ledersnijders, snijders, marokijnwerk- arbeiders	- 6,6
Bedieners van metaalovens, walsers, draadtrekkers, vormers	- 4,9
Mecaniciens, gereedschapmakers, loodgieters, lassers	- 10,3
Electriciens	- 6,0
Diamantbewerkers	- 4,2
Timmerlieden, schrijnwerkers, meubelmakers	- 17,4
Schilders, behangers	- 6,2
Metsers, vloerleggers, plafonneerders	- 10,1
Letterzetters, drukkers	- 7,3
Pottenbakkers, ovenbedieners, glasvormers	- 10,0
Molenaars, bakkers, brouwers	- 8,5
Arbeiders van de scheikundige bedrijven	- 5,6
Tabakbewerkers	- 5,6
Ambachtslieden en arbeiders niet elders vermeld	- 9,8
Inpakkers en soortgelijke arbeiders	- 0,7
Machinist: stationnaire en graafmachines, hijswerktuigen	- 8,0
Havenarbeiders en warenbehandelaars	- 1,6
Handlangers	- 22,1
Koks, kamermeisjes, zaalkelners, serveerders	- 1,7
Andere gespecialiseerde arbeiders in de diensten	- 0,3

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

daalde de werkloosheid, relatief gezien zelfs bijzonder sterk in de bouwnijverheid, gevolgd door de andere verwerkende nijverheid, de metaalindustrie, de dienstverlening en de vaag omschreven bedrijvigheden. De daling was minder groot in de bedrijfstakken «handel, horeca» en «banken en verzekeringen».

Uit het onderzoek van het werkloosheidsverloop per beroep blijkt de bevestiging van de resultaten per bedrijfstak: bij de beroepen aanleunend bij de bouwnijverheid en met bepaalde werkzaamheden in de

TABEL 42- Werkzoekenden per beroep in 1988:
Bedienden

Wijziging in % t/t-1 (gemiddelde over 10 maanden).

BEROEPEN	UVW-WZ
Architecten, landmeters	- 27,3
Burgerlijk ingenieurs	0
Technisch en industrieel ingenieurs	- 10,0
Specialisten natuurwetenschappen, scheikunde	- 2,4
Andere specialisten natuurwetenschappen	- 6,0
Verzorgingspersoneel	- 17,4
Onderwijzend personeel	- 28,2
Juristen	- 3,4
Tekenaars en industriële technici	- 15,9
Boekhouders	- 3,3
Sociaal werkers	- 20,0
Bibliothecarissen en archivarissen	- 16,4
Economisten, actuarissen, statistici	- 3,7
Sociologen, psychologen, vertalers	- 10,9
Directeurs en hoger administratieve kaders	- 0,7
Directiesecretarissen	- 14,2
Kantoorbedienden	- 7,5
Verkopers	- 2,2
Opvoeders	- 7,5

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

TABEL 43- Werkzoekenden volgens verrichtte studies
in 1988

Wijziging in %, t/t-1 (gemiddelde over 10 maanden).

OPLEIDING	UVW-WZ
Lager onderwijs	- 8,4
Secundair onderwijs	- 7,9
- lager secundair onderwijs	- 7,7
. algemeen	- 4,0
. technisch en kunstonderwijs	- 14,1
. beroepsonderwijs	- 6,9
- hoger secundair onderwijs	- 8,3
. algemeen	- 7,4
. technisch en kunstonderwijs	- 9,8
. beroepsonderwijs	- 7,5
- aanvullend beroepsonderwijs	- 29,9
- onderwijs sociale bevordering	
. lager technisch en kunstonderwijs	- 7,1
. lager beroepsonderwijs	- 1,9
. hoger technisch en kunstonderwijs	+ 5,4
. hoger beroepsonderwijs	+ 8,7
Hoger onderwijs	- 15,7
- hoger onderwijs eerste graad kort type	- 18,5
- hoger onderwijs tweede graad	- 4,2
- hoger onderwijs derde graad lang type	- 10,3
- Universiteiten	- 10,5
Voltooide leertijd	- 7,8
Andere studies	+ 3,7

Bron : RVA, berekeningen ADSD.

overige verwerkende nijverheid bleek een zeer duidelijke tendens naar werkloosheidsdaling. Alleen inzake de mijnwerkers werd een veel hogere werkloosheid vastgesteld. Enkel indien de vermindering bij de gewone handlangers (-6 704) zou worden gecompenseerd door een stijgend aantal vrijstellingen van stempelcontroles aan deze categorie werknemers, zou dat erop wijzen dat de verbetering van de arbeidsmarkt ook de ongeschoolden ten goede kwam. Bij het onderwijzend personeel kromp het aantal werklozen fel in. Dat was ook het geval, hoewel in mindere mate, voor het verzorgingspersoneel en de sociale helpers. De verklaring van dit verloop schuilt wellicht in de hoofdzakelijke deeltijdse tewerkstelling in deze beroepen.

Overeenkomstig de hypothese dat de potentiële wederinschakeling samenhangt met het scholingspeil zou de grootste daling zich moeten voordoen bij de werkzoekenden met het hoogste scholingsniveau. Uit het onderzoek van de tabel betreffende de spreiding van de werkzoekenden volgens het niveau van het laatst verworven diploma, blijkt evenwel dat deze hypothese niet helemaal opgaat.

In absolute cijfers en als gemiddelde over 10 maanden liep het aantal werkzoekenden die al dan niet het lager onderwijs doorliepen van 1987 tot 1988 immers fel terug: -15 693, waarvan 6 308 vrouwen en 9 385 mannen. Deze beweging was vrij analoog met die voor de gezamenlijke werkzoekenden met een diploma van secundair onderwijs: -15 082, waarvan -8 072 vrouwen en -7 010 mannen. Het gros van deze daling was te zoeken bij de beroepsopleiding (4 420 met lager secundair en 2 218 met hoger secundair) en bij de technische en kunstopleiding (3 140 lager niveau, 2 486 hoger niveau).

Het aantal werkzoekenden met een diploma hoger onderwijs daalde met 4 552 personen (waarvan 3 252 vrouwen). Het grootste gedeelte van de daling kwam voor rekening van het hoger onderwijs van het korte type (-3 657). De invloed van de vrijstelling van stempelcontrole wegens familiale, sociale en opleidingsredenen kwam vooral tot uiting in het verloop van het aantal werkzoekenden met hoogstens lager onderwijs, evenals bij de houders van een diploma secundair onderwijs. Dat verklaart meer bepaald een groot aandeel van de inkrimping bij de houders van een diploma van het lager en hoger beroepsonderwijs en van het technisch en kunstonderwijs. Deze vragen tot vrijstelling wijzen wellicht op een bepaalde ontmoediging bij de vrouwelijke langdurig werklozen.

In 1988 liep de deeltijdse werkloosheid terug, gemiddeld over 10 maanden en om louter economische redenen met 6 090 personen (op basis van de door de werkgevers ingediende formulieren). Aan de hand van de financiële gegevens nam de gezamenlijke deeltijdse werkloosheid (economische redenen, slecht weer en andere redenen) af met 15 450 eenheden. In sommige bedrijfstakken zoals de metaalnijverheid, was de daling van de deeltijdse werkloosheid, samen met de aanwerving van tijdelijke werknemers, een van de eerste tekenen van een betere tewerkstelling.

De omschakeling der contracten van de tewerkgestelde werklozen, de werknemers van het bijzonder tijdelijk kader en van het derde arbeidscircuit in contracten van gesubsidieerde contractuele personeelsleden werd in 1987 voor het eerst toegepast en heeft nog steeds uitwerking in 1988: vermindering van het aantal aanwervingen op basis van de drie eerstgenoemde maatregelen, stijging van het aantal gesubsidieerde contractuele personeelsleden. Het hybride totaal (gezien het bestaat uit voltijds/deeltijds en componenten betreffende verschillende periodes) van de diverse categorieën van de begunstigden inzake een programma tot opslorping van de werkloosheid daalde licht. De aanwervingen voor een voltijdse baan (exclusief die in verband met de gesubsidieerde contractuele personeelsleden voor welke een onderscheid tussen voltijds en deeltijds niet meer mogelijk is) liepen vrij fors terug, terwijl de aanwervingen voor deeltijdse betrekkingen stegen.

Inzake de andere maatregelen tot wedertewerkstelling kan worden vermeld dat bij de aanwerving van bijzondere tijdelijke kaders in de KMO (art. 123) een daling met ongeveer 60 eenheden werd opgetekend, terwijl het aantal begunstigden van het «plan plus een» (tijdelijke verlaging van de werkgeversbijdrage bij de aanwerving

van een eerste werknemer) met 979 eenheden steeg en ook het aantal ontvangers van een werklozenlening met 1 051 eenheden toenam.

TABEL 44- Personen opgenomen in de maatregelen tot opslorping van de werkloosheid (jaargemiddelde)

OMSCHRIJVING	1984	1985	1986	1987	1988
Tewerkgestelde werklozen	28 174	31 329	37 449	19 234	13 473
- voltijds	27 794	29 899	35 231	18 260	12 636
- deeltijds	380	1 430	2 218	974	837
Bijzonder tijdelijk kader	14 142	16 108	13 386	6 038	5 557
- voltijds	12 970	13 954	10 350	3 866	3 100
- deeltijds	1 172	2 154	3 036	2 172	2 457
Derde arbeidscircuit	19 526	26 543	34 079	21 621	20 112
- voltijds	18 291	23 614	28 520	17 283	14 960
- deeltijds	1 235	2 929	5 559	4 338	5 152
Interdepartementaal begrotingsfonds	791	1 390	1 557	2 057	2 361
Stage der jongeren	39 980	38 581	38 227	35 088	34 950
- particuliere sector	29 040	27 113	26 319	24 261	23 894
. voltijds (a)	21 138	22 005	22 808	21 262	20 817
. deeltijds (a)	7 902	5 108	3 511	2 999	2 936
- overheidssector	10 940	11 468	11 908	10 827	11 056
. voltijds (a)	6 214	962	2 394	2 871	2 555
. deeltijds (a)	4 726	10 506	9 514	7 956	8 579
Gesubsidieerde contractuele personeelsleden (b)	-	-	-	35 764	38 943
TOTAAL (c)	102 613	113 951	124 698	116 857	115 395

Bron : RVA, RSZ, berekeningen ADSD.

- (a) Daar de uitsplitsing voltijds/deeltijds slechts voor elf maanden van 1988 ter beschikking is, gemiddelde over deze periode.
 (b) Van 1988 af worden de gesubsidieerde contractuele personeelsleden niet meer door de RVA geteld. De cijferbron is de RSZ die driemaandelijkse overzichten publiceert, waarin geen onderscheid tussen voltijds en deeltijds wordt gemaakt.
 (c) Deeltijds en voltijds door elkaar; inclusief gemiddelde over zes maanden van de gesubsidieerde contractuele personeelsleden.

3.3.3. LOONVERLOOP

Zoals volgens de inhoud van het interprofessioneel akkoord 1987-1988 kon worden verwacht (55) strekte het leeuwenaandeel van de in het vooruitzicht gestelde loonsverhogingen zich uit over het jaar 1988 en meer bepaald de tweede helft ervan. Bijgevolg stegen de lonen sterker dan in 1987, hoewel de stijging nog steeds gematigd kan genoemd worden, zowel in vergelijking met andere landen als op nationaal vlak.

Volgens de OESO-ramingen (56) lag in België de stijging van de bezoldiging per werknemer op een lager peil dan het gemiddelde van de OESO-landen, maar ook lager dan bij verscheidene van zijn voornaamste handelspartners. Indien de produktiviteitsaanwinst in aanmerking wordt genomen, via de kost per eenheid/produkt van de arbeidskracht, en zij was in tal van landen aanzienlijk, dan valt de positie van België nadelig uit, o.m. ten aanzien van de Bondsrepubliek en Nederland, maar over het algemeen kon België zijn voordeel handhaven t.o.v. de andere landen en van de gezamenlijke OESO. Dit verloop is uiteraard afhankelijk van het produktiviteitsverloop dat, volgens de OESO, in België trager steeg, zowel vergeleken met het verleden als met andere landen.

Op nationaal vlak wordt de matiging beoordeeld volgens de loonstijging, zowel reëel als nominaal. Tabel 46 toont het verloop van de diverse loonindicatoren, evenals van het indexcijfer der consumptieprijzen. De beoordeling van het loonverloop zoals het in deze onderscheiden indicatoren opgevat is, blijft in tweeërlei opzichten beperkt. Aan de ene kant neemt een gedeelte van de bezoldiging steeds meer wisselende vormen aan (maaltijdcheques, cultuurcheques, verrassingcheques, diverse premies, deelname in de winst), die wellicht veel sneller stegen dan het «normale» loon. Gezien al deze loonbestanddelen niet in deze indicatoren in aanmerking worden genomen, weerspiegelen deze laatste in feite een onderschatting van de loonsverhoging. Aan de andere kant is het met deze indicatoren weergegeven loonverloop dat van de normale banen in tegenstelling met de atypische tewerkstelling, zoals deeltijds werk, uitzendwerk, seizoenjobs, enz. Uiteraard oefent de ontwikkeling van de atypische tewerkstelling een beperkende invloed uit op het verloop van de gezamenlijke lonen wat niet blijkt uit een analyse van de indicatoren.

TABEL 45- Bezoldigingen en loonkost in 1988

LANDEN	Wijziging in %, t/t-1.	
	Bezoldiging per werknemer	Eenheidskost arbeidskracht
België	3,3	0,8
Duitse Bondsrepubliek	3,8	0,3
Frankrijk	4,5	1,3
Italië	6,8	3,8
Nederland	1,8	- 0,3
Verenigd Koninkrijk	7,8	5,8
Verenigde Staten	6,0	4,3
Japan	3,3	- 0,8
TOTAAL OESO	5,8	3,3

Bron : OESO 1988.

TABEL 46- Loon- en inflatieverloop

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1.					
	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Indexcijfer consumptieprijzen	7,7	6,3	4,9	1,3	1,6	1,3
Bruto uurloon volwassen mannelijke arbeiders nijverheid	5,2	4,7	2,9	1,7	1,4	2,0
Gemiddeld bruto uurloon in de nijverheid	3,9	4,8	4,1	2,5	1,9	0,6
Conventioneel uurloon bedienden	5,5	4,6	2,7	1,1	0,8	1,9
Conventioneel uurloon arbeiders	5,8	5,2	2,9	1,5	0,8	2,1
Uurloonkost nijverheid	6,4	8,5	6,2	1,8	3,1	1,5
Kost per eenheid/produkt (a)	1,3	4,6	2,6	- 2,6	- 1,9	- 4,8

Bron : NBB, IRES, MAT, MEZ: NIS en ADSD.

(a) Slechts drie kwartalen van 1988.

De stijging, vastgesteld in 1988, was weliswaar gematigd, maar lag toch hoger dan in 1987, zowel voor het bruto uurloon der mannelijke volwassen industrie-arbeiders als voor de conventionele lonen. Rekening houdend met het geringe inflatiepeil, deed zich een lichte reële verhoging van de lonen voor. Het gemiddeld bruto-uurloon in de nijverheid, opgesteld door de NBB, kende evenwel een zeer zwak verloop, dat slechts kan verbazen in het licht van de gekende kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. Dat heeft dan weer invloed op het verloop van de twee soorten loonkosten die het IRES aan de hand van voormelde gegevens berekent. In de kost per eenheid-produkt lag de gehanteerde produktiviteitswinst heel wat hoger dan die, weerhouden door de OESO bij de vaststelling van de eenheidskost van de arbeidskracht in België.

Het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling verrichtte een analyse van de invloed van de verschillende componenten op dit verloop en daaruit bleek, in de beide laatste kwartalen van 1988, dat de voornaamste invloed uitging van de prijzen terwijl in de beide eerste kwartalen de conventionele loontoename, een belangrijke rol speelde. Over

het gehele jaar kan de 1,9 % loonsverhoging voor de bedienden worden uitgesplitst in iets meer dan 1 % voor het prijsverloop en iets minder dan 1 % voor de stijging van de conventionele lonen, bij de arbeiderslonen was de toename met 2,1 % voor 0,9 % aan de indexeringsinvloed, voor 0,8 % aan de conventionele loontoename, en voor 0,4 % aan de vermindering van de wekelijkse werktijd toe te schrijven. Deze laatste factor, waarvan de invloed stellig niet te onderschatten is, werd niet in aanmerking genomen in het verloop van de bediendenlonen, daar de arbeidstijd van deze groep werknemers op maandbasis vastgesteld wordt. Bij de arbeiders is dat slechts ten dele het geval, omdat daar steeds weer nieuwe vormen van werktijdaanpassingen worden toegepast (die trouwens ook de bedienden beogen, vooral in de tertiaire sector), zonder dat het mogelijk is deze in de statistiek in te passen.

TABEL 47- Conventionele lonen van arbeiders en bedienden volgens bedrijfstak

OMSCHRIJVING	Wijziging in %, t/t-1.	
	ARBEIDERS	BEDIENDEN
Land- en bosbouw, visserij	1,7	1,3
Energie en water	0,5	1,1
Winning en verwerking niet-energiehoudende delfstoffen, chemie	1,6	5,2
Metaalverwerkende nijverheid	5,5	3,5
Andere verwerkende nijverheid	1,9	2,2
Bouwsector	1,0	1,3
Handel, horeca, herstellingen	2,9	1,4
Vervoer en verkeer	2,2	1,3
Kredietinstellingen, verzekeringen, dienstverlening aan bedrijven	1,6	1,9
Andere diensten	1,7	0,8

Bron : MAT, berekeningen ADSD.

Deze cijfers worden berekend op een zeer globaal vlak en verbergen zo een uiteenlopend verloop naargelang van de bedrijfstakken; deze diversiteit kan worden bestudeerd aan de hand van de gegevens van het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling, welke bovendien het voordeel bieden alle sectoren van de economie, van de primaire tot de tertiaire, te omvatten. De conventionele lonen voor bedienden stegen het sterkst in de sector van de winning en verwerking van niet-energiehoudende delfstoffen, de chemische nijverheid en de metaalverwerking. Dit hield het gehele jaar aan. Bij de arbeiderslonen stegen de lonen het sterkst in de metaalverwerkende nijverheid en de tak «handel, horeca en herstellingen».

3.4. FINANCIËLE FACTOREN

3.4.1. OVERHEIDSFINANCIËN

A. FINANCIËRINGSBEHOEFTE VAN DE GLOBALE OVERHEID

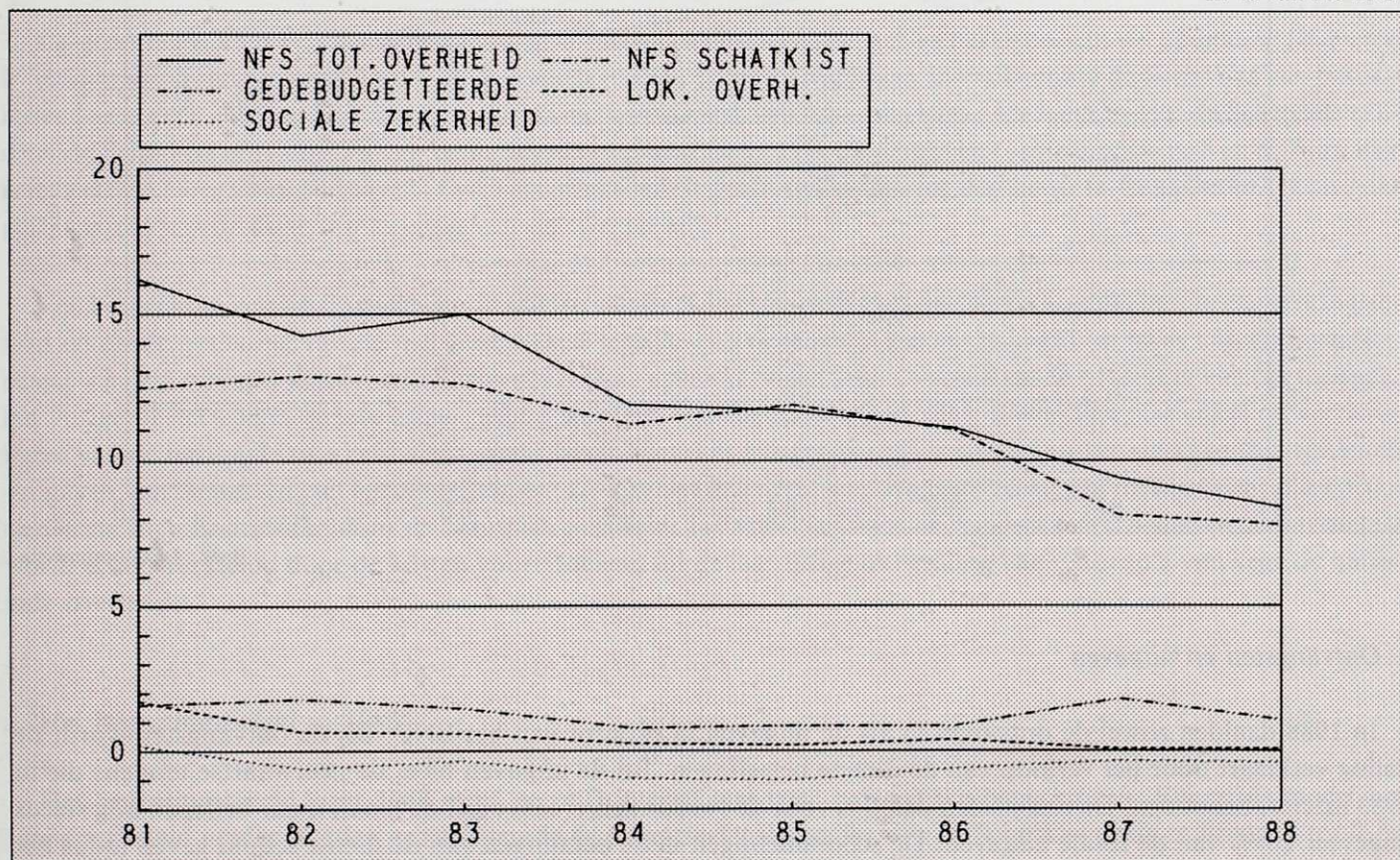
a. Situering

De huidige toestand van de openbare financiën verduidelijken kan aan de hand van het verloop van de financieringsbehoefte van de verschillende overheidsniveau's, waaruit een eerste reeks aanwijzingen blijken.

De tekorten van de totale overheid en haar subsectoren daalden sinds 1982, in procent van het BNP, gestaag. Deze tendens zette zich ook in 1988 door, hoewel de spreiding ervan over de verschillende overheidsniveau's niet in dezelfde mate plaatsvond. In 1988 zijn het vooral de behoeften voortvloeiend uit debudgettering en vooruitfinancieringen (regularisatieleningen) die afnamen en in mindere mate de schatkistbehoefte. Voor de sociale zekerheidssector werd een lichte verbetering van het overschot opgemerkt. Het globaal financieringstekort, geraamd op 467 miljard, werd meer nog dan in 1987 gefinancierd door nieuwe lange termijn verplichtingen in vreemde valuta's en door nieuwe verplichtingen in Belgische frank voor meer dan één jaar.

GRAFIEK 6- Totaal overheidstekort en zijn componenten

In % van het BNP.

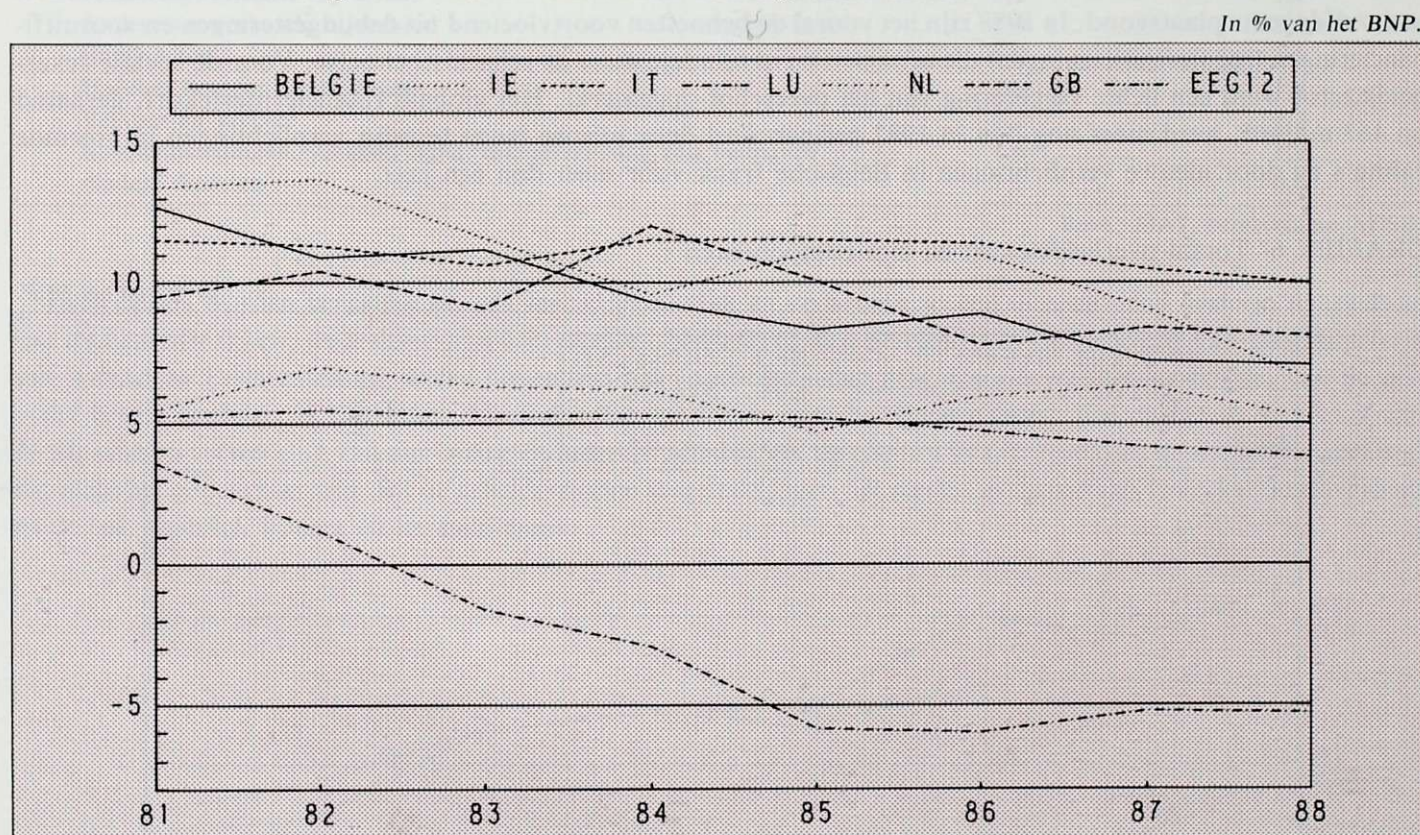
Bron: Ministerie van Financiën.

b. Internationale vergelijking

Een vergelijking van de financieringssaldi van de EEG-landen toont aan dat alhoewel de Belgische financieringsbehoefte nog steeds ver boven het EEG-gemiddelde lag, de inkrimping van het tekort, in de periode 1981-1988, in geen enkel ander EEG-land - op Denemarken na - zo duidelijk was.

Niettegenstaande de daling van het nominale begrotingstekort, nam de openbare schuld in procent van het BBP gestadig toe, ook in 1988. In 1981 lag dit percentage op 87,7 %. In 1988 oversteeg het 127 %, hetzij meer dan tweemaal het EEG-gemiddelde. Tijdens dezelfde periode steeg het aandeel van de rentelasten in het BBP van 7,9 % tot 10,5 % en bereikte hierdoor ook ruimschoots het dubbele van het EEG-gemiddelde. In procent van de overheidsuitgaven liepen de rentelasten op van 13,7 naar 20 %. Ook hiervoor spande België, samen met Ierland, de kroon: het EEG-gemiddelde voor rentelasten bedraagt 10,2 % in 1988. Kortom, binnen de EEG-landen behoort België samen met Italië, Griekenland, Ierland, Portugal en Nederland tot de groep landen waar het niveau van het begrotingstekort en/of het tempo waarin de schuld ten opzichte van het BBP stijgt prioritaire aandacht blijft opeisen, alhoewel deze financiële grootheden reeds meer in evenwicht werden gebracht.

GRAFIEK 7- Financieringstekort van de overheid in sommige EEG-landen

Bron: EEG-commissie.

c. Ontvangsten en uitgaven

In 1988 daalden zowel de ontvangsten als de uitgaven in procent van het BNP. Bij de ontvangsten wordt de daling verklaart door het verloop van de directe belastingen. Bij de uitgaven bleef de neerwaartse tendens die in 1983 inzette, behouden. De rentelasten daalden voor de tweede achtereenvolgende maal, maar beliepen nog steeds ongeveer 20 % van de totale uitgaven. De schommelingen in de betalingen van de dienst schuld geven aldus het belang weer van de inspanning tot beperking van

de openbare uitgaven. De budgettaire ruimte wordt immers krapper bij stijgende rentelasten. Het schuldbeheer haalde het voorbije jaar voornamelijk voordeel uit de gemiddelde verlaging van het rentepeil in België, de wijziging in de structuur van de deviezenschuld en door de renteverlaging in het buitenland. Deze ontwikkelingen compenseerden de structurele weerslag van het sneeuwbaaleffect - de explosieve evolutie van de automatische toename van de schuld door de intresten die erop verschuldigd zijn - en ondersteunden de doelstellingen van het begrotingsbeleid.

TABEL 48- Ontvangsten en uitgaven van de globale overheid

In % van het BNP.				
OMSCHRIJVING	1985	1986	1987	1988 (a)
ONTVANGSTEN	49,1	47,9	48,0	47,0
wo. - directe belastingen	19,2	18,7	18,4	17,8
- indirecte belastingen	12,4	12,0	12,5	12,4
- sociale zekerheid	15,3	15,3	15,5	15,2
UITGAVEN	58,2	57,1	55,4	54,1
wo. - rentelasten	10,7	11,2	10,6	10,3
- bruto kapitaalvorming	2,5	2,2	2,0	1,9
NETTO FINANCIERINGSBEHOEFTE	- 11,7	- 11,1	- 9,4	- 8,4

Bron : NBB.

(a) Raming.

B. DE FINANCIERINGSBEHOEFTE VAN DE SCHATKIST

De grootte die meestal wordt gehanteerd als waardemeter voor het wel en wee van de openbare financiën is het netto te financieren saldo van de Schatkist (NFS). Dit NFS duidt aan in welke mate de Schatkist een beroep moet doen op de geld- en kapitaalmarkt voor de financiering van haar uitgaven. Als bankier van de Staat centraliseert de Schatkist ontvangsten van de nationale overheid en van de Gewesten en Gemeenschappen en dekt zij alle noodzakelijke begrotingsuitgaven. Een begrotingsdeficit geeft aanleiding tot een netto te financieren tekort, dat gefinancierd wordt door een stijging van de rijksschuld.

Een bespreking van de financieringsbehoefte van de Schatkist richt zich dus op de analyse van het begrotingstekort en op de ontleding van de niet-budgettaire schatkistverrichtingen, beiden bepaald op basis van de kasuitkeringen verricht tussen 1 januari en 31 december. Deze kasuitkeringen kunnen zowel op de begroting van het lopende, het vorige of het volgende jaar aangerekend worden. Het thesaurietekort geeft bovendien niet enkel de verrichtingen van de nationale overheid weer, maar bevat eveneens het verstoord evenwicht tussen de kasontvangsten en -uitgaven van Gewesten en Gemeenschappen; zij kunnen dus, in afwachting van een eigen thesaurie, hun tekorten renteloos laten financieren door de nationale overheid. Dit voordeel voor de regionale overheden inzake rentelast wordt echter verkleind door de kosten voortvloeiend uit de laattijdige uitbetaling van *ristorno's* vanwege de nationale overheid.

a. Het begrotingsbeleid in 1988

Het begrotingsbeleid voor 1988 werd geconfronteerd met twee belangrijke beperkingen. Enerzijds moest het saneringsbeleid verder worden gezet teneinde de financieringsbehoefte van de Schatkist terug te brengen tot 7 % van het BNP in 1989, anderzijds zetten de internationale vooruitzichten niet aan tot een te restrictief beleid. De

doelstelling voor 1988 was: het NFS beperken tot -405 miljard, hetzij 7,4 % van het BNP. De tendens tot verlaging van het relatief aandeel van de fiscale ontvangsten in het BNP, die in 1986 inzette, werd in 1988 in het fiscaal beleid opgenomen. De stijging van het geheel van de uitgaven, exclusief rentelasten, mocht niet hoger liggen dan het inflatiepercentage.

Wegens de regeringscrisis van eind 1987 werd een en ander verstoord. De gezondmaking van de openbare financiën werd erg bemoeilijkt. De rijksmiddelenbegroting voor het begrotingsjaar 1988 werd pas in de lente van 1988 definitief opgesteld en in de zomer goedgekeurd. Om politieke redenen beschikte de Regering niet over genoeg tijd om maatregelen te nemen met een voldoende weerslag in 1988 om het hoofd te bieden aan de bijkomende uitgaven vastgesteld tijdens de eerste begrotingscontrole in maart en de tweede controle in juni. Het bijstellen van de begroting 1988 was onvermijdelijk. In begrotingstermen werd een tekort voorzien van 458,5 miljard, 8,3 % van het BNP i.p.v. 7,4 %. Eind december 1988 overtroffen de realisaties de verwachtingen. Het totale NFS bedroeg «slechts» -433,9 miljard, hetzij 7,8 % van het BNP.

TABEL 49- Financieringsbehoeften van de schatkist

OMSCHRIJVING	In miljarden frank.			
	1985	1986	1987	1988
1. Ontvangsten	1 391,1	1 408,1	1 452,8	1 505,5
- Lopende ontvangsten	1 386,4	1 404,1	1 448,4	1 500,0
. Fiscale	1 313,5	1 343,2	1 391,1	1 450,4
. Niet-fiscale	72,9	60,9	57,4	49,6
- Kapitaalontvangsten	4,9	4,2	4,4	5,5
. Fiscale	2,4	2,5	3,5	4,1
. Niet-fiscale	2,5	1,7	0,9	1,4
2. Uitgaven	1 882,2	1 956,2	1 911,2	1 901,6
- Lopende uitgaven	1 702,9	1 759,6	1 740,6	1 749,2
- Kapitaaluitgaven	179,3	196,6	170,4	152,4
3. Saldo begrotingsverrichtingen	- 490,9	- 547,9	- 458,2	- 396,1
4. Saldo schatkistverrichtingen	- 61,2	- 4,3	+ 6,9	- 20,3
5. NFS Nationaal (2 + 3)	- 552,0	- 552,2	- 451,2	- 416,4
6. NFS Gewesten en Gemeenschappen	- 19,1	- 3,3	+ 20,8	- 17,5
7. TOTAAL NFS (5 + 6)	- 571,1	- 555,5	- 430,5	- 433,9
8. TOTAAL NFS IN % VAN HET BNP	11,9 %	11 %	8,1 %	7,8 %

Bron : Ministerie van Financiën.

b. De ontvangsten van de schatkist

De totale nationale kasontvangsten, d.i. de fiscale en de niet-fiscale ontvangsten van de Schatkist aanrekenbaar op de rijksmiddelenbegroting, bedroegen 1 505,5 miljard in 1988, 3,6 % meer dan in 1987.

De ontvangsten geïnd door de BTW-administratie en door de administratie der douane en accijnzen, en bestemd voor de Europese Gemeenschappen bedroegen 64,2 miljard, 13 % meer dan in 1987. Ze omvatten de invoer-

rechten die bijna volledig (met uitzondering van de EGKS-invoerrechten) afgedragen worden als eigen ontvangsten aan de EEG en de BTW-afstand, sinds 1979, van een bedrag dat overeenkomt met 1,4 % van de BTW-grondslag.

De ontvangsten toegewezen aan het Compensatiefonds voor de vermindering van de bijdragen van de Maatschappelijke Zekerheid bedroegen 14,1 miljard in 1988, tegen 13,4 miljard in 1987 (+ 5,5 %). Ze waren afkomstig van afhoudingen op accijnzen, verbruikstaks, BTW- en zegelrechten.

De ontvangsten door de Schatkist voorbehouden om overgedragen te worden aan de Gewesten en Gemeenschappen beliepen 11,4 miljard tegen 11,1 miljard in 1987. Dit zijn ontvangsten afkomstig van de openingsbelasting op slijterijen van gegiste of geestrijke dranken, van de belasting op automatische ontspanningstoestellen, van het kijk- en luistergeld, van de registratierechten op de overdracht van onroerende goederen en van de successierechten.

De totale kasontvangsten beliepen eind december 1 614,6 miljard, 57,2 miljard (3,7 %) meer dan in 1987 (zie tabel 50). De stijging van de totale ontvangsten was vooral te verklaren door de verhoogde BTW-opbrengst (+ 27,5 miljard), de grotere ontvangsten van registratierechten (+ 4,4 miljard), bedrijfsvoorheffing (+ 14,6 miljard), voorafbetalingen (+ 8,2 miljard) en invoerrechten (+ 4,3 miljard).

TABEL 50- Totale ontvangsten van de schatkist

RUBRIEKEN	In miljarden frank.				
	1986	1987	1988	% verloop t/t-1	
				1987	1988
<i>Fiscale ontvangsten</i>	1 429,6	1 489,1	1 553,2	+ 4,2	+ 4,3
Directe belastingen	874,6	895,0	919,2	+ 2,3	+ 2,7
waaronder:					
- verkeersbelastingen	20,8	21,8	22,2	+ 4,8	+ 1,8
- roerende voorheffing	134,2	140,4	143,8	+ 4,6	+ 2,4
- voorafbetalingen	179,6	185,2	193,4	+ 3,1	+ 4,4
- bedrijfsvoorheffing	534,6	539,6	554,2	+ 0,9	+ 2,7
Invoerrechten	21,6	23,3	27,6	+ 7,9	+ 18,5
Accijnzen	109,8	113,7	116,1	+ 3,6	+ 2,1
BTW	376,1	401,7	429,1	+ 6,8	+ 6,8
Registratie en diversen	34,3	40,8	45,7	+ 19,0	+ 12,0
Successierechten	13,2	14,6	15,5	+ 10,6	+ 6,2
<i>Niet-fiscale ontvangsten</i>	7,0	68,5	61,4	- 2,1	- 10,4
TOTALE SCHATKISTONTVANGSTEN	1 499,6	1 557,4	1 614,6	+ 3,9	+ 3,7
Idem in % van het BNP	28,3	29,4	29,0		

Bron : Ministerie van Financiën.

In verhouding tot het BNP namen de fiscale ontvangsten af van 28,1 % in 1987 tot 27,9 % in 1988. Het verloop was toe te schrijven aan de vermindering van het aandeel in het BNP van de directe belastingen, vooral van de bedrijfsvoorheffing wegens de verlichting van de fiscale druk op de inkomens van de particulieren en de vennootschappen. Het aandeel van de indirecte belastingen nam vorig jaar toe, vooral wegens de toename van de BTW-opbrengst en van de registratierechten. De levendige activiteit in de vastgoedsector, de verhoogde investeringen in de woningbouw (bouw, verbouwing en renovatie) en de opleving van het particulier verbruik van duurzame goederen was hier beslist niet vreemd aan.

c. De uitgaven van de schatkist

Tijdens het jaar 1988 verrichtte de Schatkist voor een bedrag van 1 901,6 miljard uitgaven voor de nationale overheid gespreid over 1 749,2 miljard lopende en 152,4 miljard kapitaaluitgaven (tabel 51). In tegenstelling tot de kapitaaluitgaven die net als in 1987 werden ingekrompen, vertoonden sommige uitgaven op de lopende verrichtingen een lichte toename. In totaal overtroffen de lopende uitgaven de realisaties van 1987 met 8,6 miljard (+ 0,5 %). De uitschieters waren de inkomensoverdrachten naar andere sectoren (+ 39,2 miljard) vooral naar Volksgezondheid (+ 19 miljard), Sociale Voorzorg (+ 3,1 miljard) en PTT (+ 2,1 miljard) en de overdrachten binnen de overheidssector (+ 10,1 miljard), met in het bijzonder Sociale Voorzorg (+ 23,1 miljard). De uitgaven voor intrestlasten en kosten op de rijksschuld stegen met 6,7 miljard. Het nationale uitgavenpeil lag in totaal echter 0,5 % (9,6 miljard) lager dan in 1987.

TABEL 51- Nationale kasuitgaven van de schatkist

UITGAVENRUBRIEKEN	In miljarden frank.				
	1986	1987	1988	% verloop t/t-1	
				1987	1988
LOPENDE UITGAVEN	1 759,6	1 740,6	1 749,2	- 1,1	+ 0,5
Staatsschuld	418,5	388,4	395,1	- 7,2	+ 1,7
Pensioenen	176,4	186,6	189,9	+ 5,6	+ 1,8
Lonen en sociale lasten	193,9	192,1	188,7	- 0,9	- 1,8
Goederen en diensten	50,7	53,5	53,0	+ 5,5	- 0,9
Duurzaam milit. materieel	22,9	24,5	19,1	+ 6,7	- 22,0
Rente + verliezen	21,7	18,0	19,3	- 17,1	+ 7,2
Inkomensoverdrachten aan andere sectoren	94,1	98,9	138,1	+ 5,1	+ 39,6
Inkomensoverdrachten binnen de sector overheid	594,4	579,5	589,6	- 2,5	+ 1,7
Diversen	58,4	35,2	41,3	- 39,7	+ 17,3
Begrotingsfondsen	128,5	163,9	115,2	+ 27,5	- 29,7
KAPITAALUITGAVEN	196,6	170,4	152,4	- 13,3	- 10,6
Inkomensoverdrachten aan andere sectoren	10,7	13,9	12,3	+ 29,9	- 11,5
Inkomensoverdrachten binnen de sector overheid	90,8	81,8	66,1	- 9,9	- 19,2
Investerings	23,9	21,1	18,7	- 11,7	- 11,4
Kredietverleningen	32,9	25,1	23,0	- 23,7	- 8,4
Diversen	6,5	6,9	6,2	+ 6,2	- 10,1
Begrotingsfondsen	31,8	21,7	26,1	- 31,8	+ 20,3
TOTAAL	1 956,2	1 911,2	1 901,6	- 2,3	- 0,5

Bron : Ministerie van Financiën.

Onderverdeeld naar grote categorieën blijven de inkomensoverdrachten binnen de overheidssector de grootste groep uitgaven (31 %) gevolgd door de uitgaven voor intrestlasten en kosten van de rijksschuld (20,8 %), de uitgaven voor pensioenen (10 %), voor sociale lasten (9,9 %) en de kapitaaluitgaven (8 %).

Het aandeel t.o.v. het BNP van de totale kasuitgaven verricht door de Schatkist (aan te rekenen op de rijksmiddelenbegroting) nam af van 36,1 % in 1987 tot 34,1 % in 1988. Zowel het aandeel van de lopende uitgaven als van de kapitaaluitgaven verminderde (resp. met 1,5 % en 0,5 %). De opvallendste vermindering werd opgetekend

voor de uitgaven voor pensioenen, lonen en sociale lasten en voor de aankoop van niet-duurzame goederen en diensten (-0,5 %). Net zoals tijdens de vorige jaren nam het aandeel (t.o.v. het BNP) van de rentelasten af (tabel 52). Deze evolutie houdt verband met de gemiddelde verlaging van de rente op lange en korte termijn in België en met het gevoerde schuldbeheer. De verplichtingen in dollars, met een hoge rentebetaling werden vervangen door schulden met een lagere rente. Onder andere hierdoor kon een lager gemiddeld rentetarief worden verwezenlijkt.

Inzake kapitaaluitgaven valt onmiddellijk een duidelijke neerwaartse trend op. Zij is het gevolg van de opeenvolgende verlagingen van de investeringsprogramma's tijdens de jongste jaren o.a. in de sector van het sociale huisvestingsbeleid. Ook de hulp aan de nationale sectoren werd verminderd.

TABEL 52- Intrestlasten van de Rijksschuld

Op kasbasis, in miljarden frank.							
JAAR	Rijksschuld (a)		Intrest- lasten (lopende uitgaven)	Gemiddeld rentetarief (b)	Stijgings- ritme intrest- lasten %	Aandeel intrestlast	
	Einde jaar	t/t-1 in %				in % lopende uitgaven	in % van het BNP
1985	4815,5	+ 15,4	388,2	8,1	-	22,8	8,1
1986	5333,5	+ 10,8	418,5	7,8	+ 7,8	23,8	8,3
1987	5791,0	+ 8,6	388,4	6,7	- 7,2	22,3	7,3
1988	6278,6	+ 8,4	395,1	6,3	+ 1,7	22,6	7,1

Bron : Ministerie van Financiën; berekeningen ADSD.

(a) Verrichtingen IMF niet inbegrepen.

(b) Lopende uitgaven rentelasten gedeeld door uitstaande Rijksschuld.

d. Het netto te financieren saldo

In de analyse van de openbare financën neemt het netto te financieren saldo een sleutelpositie in. Het NFS is de waardemeter die de feitelijke toestand weergeeft van de Schatkist. Het NFS bevat twee componenten: het nationaal NFS, dat haar oorsprong vindt in de afwikkeling van de nationale begrotingsverrichtingen en de verrichtingen gedaan buiten de begroting om, en het NFS van de Gewesten en Gemeenschappen, zijnde het resultaat van de kasverrichtingen van de Gewesten en Gemeenschappen. Het totaal van beide componenten geeft het totale NFS dat na vier correcties overeenstemt met de wijziging van de rijksschuld tijdens een bepaalde periode (zie punt e. verderop).

Het nationaal netto te financieren saldo vindt voor het grootste deel haar oorsprong in het begrotingsresultaat, voortvloeiend uit de kasontvangsten en -uitgaven op de rijksmiddelenbegroting (zie ook tabel 49). De schatkistverrichtingen vloeien niet voort uit de uitvoering van de begroting maar beïnvloeden mee het thesaurietekort (tabel 53). De derdengelden betreffen de saldi van de verrichtingen uitgevoerd voor de Kas van weduwen en wezen, de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, de Europese Gemeenschappen en het Europees Oriëntatie en Garantie-fonds voor de Landbouw en de saldi van de verrichtingen in verband met de gewaarborgde leningen, de rekenplichtigen van de Post, de fondsen van de fiscale besturen en de delging van de schulden van de intercommunalen. De uitgifteverschillen houden verband met de uitgifte boven of onder pari van leningen. De delgingsverschillen geven het verschil aan tussen de nominale waarden en het werkelijk betaald bedrag bij terugkoop op de beurs van obligaties.

Het netto te financieren saldo van de Gewesten en Gemeenschappen is het resultaat van de lopende en kapitaaluitgaven van de Gewesten en Gemeenschappen die rechtspersoonlijkheid genieten. Het NFS van Gewesten en

Gemeenschappen vloeit dus voort uit de verrichtingen op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap, het Waalse Gewest, de Franse Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap. Ingevolge het ontbreken van de rechtspersoonlijkheid voor het Brusselse Gewest worden de uitgaven voor dit Gewest evenals deze van haar fondsen door de Thesaurie boekhoudkundig verwerkt in de nationale sector.

Een vergelijking van het te financieren saldo van de regionale overheden over de jongste jaren heen is niet opportuun. Wegens de laattijdige betalingen door de centrale overheid van de werkingsmiddelen is de financiële middelenstroom en dus ook het netto tekort van de regionale overheden kunstmatig verstoord. Het overschot van 20,8 miljard voor 1987 bijvoorbeeld, is toe te schrijven aan een inhaalbeweging tijdens dat jaar van de kasbetalingen aan de Gewesten van *ristorno's*, die betrekking hadden op vorige jaren.

Een overzicht volgens Gewesten en Gemeenschappen laat toe het NFS voor 1988 weer te geven in haar samenstellende delen (tabel 55). Een overzicht van de NFS over de periode 1983-1988 geeft een idee van het gecumuleerde tekort dat de Gewesten en Gemeenschappen in een periode van zes jaar opbouwden en renteloos financierden via de Schatkist (tabel 56).

e. Het verloop van de Rijksschuld

Het verloop van de rijksschuld geeft het netto resultaat weer van de leningen die rechtstreeks of onrechtstreeks door de Schatkist op de financiële markten worden geplaatst. De jaarlijkse nominale stijging van de rijksschuld stemt in principe overeen met de financieringsbehoeften van de Schatkist. In de praktijk moet rekening worden gehouden met enkele correcties in verband met de wisselkoersschommelingen, de verrichtingen met het IMF, de uitgaven van Schatkistbons in het raam van de regularisatie-operatie betreffende de rente van sommige staatsleningen en de verplichtingen voortvloeiend uit de overname van de schulden (o.a. staatsschulden, wet van 5 maart 1984 betreffende de saldi en de lasten van het verleden van de Gemeenschappen en Gewesten).

In tegenstelling tot de vorige jaren, gekenmerkt door een vermindering van de totale schuldstijging,

TABEL 53- Het nationaal netto te financieren saldo

<i>In miljarden frank.</i>			
OMSCHRIJVING	1986	1987	1988
Begrotingsresultaat	- 547,9	- 458,2	- 396,1
Schatkistverrichtingen	- 4,3	+ 6,9	- 20,3
wo. - derdengelden	+ 4,4	+ 13,1	- 8,0
- kasverrichtingen	+ 5,5	+ 15,9	+ 11,0
- uitgifteverschillen	- 8,4	- 9,9	- 11,3
- delgingsverschillen	- 3,7	- 11,5	- 11,9
NATIONAAL NFS	- 555,2	- 451,2	- 416,0
- in % van het globaal NFS	99,2	104,8	95,9

Bron : Ministerie van Financiën.

TABEL 54- Het netto te financieren saldo van de Gewesten en Gemeenschappen in 1988

<i>In miljarden frank.</i>			
KASVERRICHTINGEN	Lopende	Kapitaal	Totaal
Ontvangsten	88,6	44,5	133,2
Uitgaven	112,8	37,9	150,7
Saldi	- 34,2	+ 16,6	- 17,5

Bron : Ministerie van Financiën.

TABEL 55- Verdeling van het NFS per Gewesten en Gemeenschappen

<i>In miljarden frank.</i>			
OMSCHRIJVING	Ontvangsten	Uitgaven	Saldi
Vlaamse Gemeenschap	74,6	82,8	- 8,1
Waals Gewest	25,0	28,6	- 3,6
Franse Gemeenschap	32,8	38,3	- 5,6
Duitse Gemeenschap	0,8	1,0	- 0,2
TOTAAL	133,2	150,7	- 17,5

Bron : Ministerie van Financiën.

TABEL 56- Gecumuleerd NFS van de Gewesten en gemeenschappen

<i>In miljarden frank.</i>		
JAAR	NFS	Gecumuleerd
1983	- 10,3	- 10,3
1984	- 2,8	- 13,0
1985	- 19,1	- 32,1
1986	- 3,9	- 35,4
1987	+ 20,8	- 14,7
1988	- 17,5	- 32,2

Bron : Ministerie van Financiën.

TABEL 57- Het thesaurietekort en de financiering ervan

In miljarden frank.

SCHULDRUBRIEKEN	1985	1986	1987	1988
Netto te financieren saldo	- 571,1	- 555,5	- 430,5	- 433,9
Nominale schuldvariatie	+ 649,7	+ 503,7	+ 454,2	+ 489,8
Werkelijke schuldvariatie (a)	+ 641,1	+ 517,5	+ 457,4	+ 487,6
- Schuld in BEF	+ 669,1	+ 487,4	+ 431,9	+ 446,2
. geconsolideerde	+ 562,3	+ 241,9	+ 345,4	+ 443,2
. vlottende (a)	+ 106,8	+ 245,5	+ 86,5	+ 3,0
- Schuld in deviezen	- 28,0	+ 30,1	+ 25,6	+ 41,5
. geconsolideerde	- 65,3	- 69,6	- 7,7	+ 44,5
. vlottende	+ 37,3	- 99,7	+ 33,3	- 3,0
TOTALE GECONSOLIDEERDE SCHULD	+ 497,0	+ 172,3	+ 337,7	+ 487,7
TOTALE VLOTTENDE SCHULD	+ 144,1	+ 345,2	+ 119,8	0,0

Bron : Ministerie van Financiën.

(a) Exclusief de verrichtingen met het IMF. De Schatkistpositie wordt niet beïnvloed door de verrichtingen met het Internationaal Muntfonds. Het is de NBB die BEF ontvangt of ter beschikking stelt in uitvoering van het akkoord met het IMF.

nam de schuld in 1988 opnieuw krachtiger toe. De rijksschuld steeg 6,6 % sneller dan in 1987, namelijk met 487,7 miljard gespreid over 446,2 miljard schuld in BEF en 41,5 miljard in deviezen. Opvallend is dat deze schuldstijging helemaal verklaard wordt door de netto stijging van de schuld op lange termijn. Zowel de geconsolideerde schuld in BEF als deze in deviezen nam fors toe. Bovendien is het aandeel van de deviezenschuld in de totale schuld opgeklommen van 5,6 % tot 8,5 %. Wat de vlottende schuld betreft valt op te merken dat de bewegingen van de verplichtingen op halflange en korte termijn zowel in BEF als in deviezen elkaars tegengestelden waren, en dit zowel naar looptijd als naar munt. De netto beweging is hierdoor quasi nul.

Er werden voor 674,3 miljard langlopende leningen in Belgische frank geplaatst op de volgende manier:

- lening 8 % 1988-1996 Belgische Staat (140,0 miljard),
- lening 7,75 % 1988-1996 Wegenfonds (90,0 miljard),
- lening 7,75 % 1988-1996 Belgische Staat (106,8 miljard),
- lening 7,75 % 1988-1996 Belgische Staat (2de) (117,8 miljard),
- lening 8 % 1988-1995 Hulpfonds Gemeenten (77,5 miljard),
- schatkistbons (35,2 miljard),
- lening 7,75 % 1988-1995 Belgische Staat (107,0 miljard).

Na aftrek van de terugbetalingen buiten begroting en de contractuele terugbetalingen ten bedrage van 231,1 miljard bedroeg de netto stijging van de geconsolideerde schuld in BEF 443,2 miljard.

De uitgften en de aflossingen van de vlottende schuld in BEF waren in 1988 nagenoeg even groot. De netto toename van de schuld bedroeg slechts 3 miljard. De schuld op halflange termijn werd afgelost voor 28,6 miljard, terwijl de verplichtingen op korte termijn toenamen met 31,6 miljard. Opmerkelijk hierbij is de forse toename met 79,8 miljard van de portefeuille schatkistcertificaten in handen van de banken en de spaarbanken. De parastatale instellingen en het Rentenfonds krompen hun bezit aan certificaten in (resp. met 31,5 en 15,7 miljard). Men zou kunnen stellen dat de banken en spaarbanken meer nog dan tijdens de vorige jaren optraden als financiers van de Schatkist, vooral op korte termijn.

De leningen op lange termijn geplaatst in vreemde munt brachten netto 44,5 miljard op. Van de uitgifteopbrengst van 144,6 miljard werd 100 miljard benut voor aflossingen. De opbrengst van de uitgften op korte termijn werd integraal benut voor aflossingen. Bovendien werd een deel van de schuld op korte termijn omgezet naar schuld op halflange termijn. De netto wijziging van de vlottende deviezenschuld bedroeg uiteindelijk -3 miljard.

TABEL 58- Verloop van de schuld in deviezen

In miljarden frank, 1988.

SCHULDRUBRIEKEN	CHF	DEM	JPY	NLG	USD	TOTAAL
Geconsolideerde	+ 3,3	+ 16,9	+ 8,3	- 13,9	+ 30,0	+ 44,5
Vlottende	+ 42,2	- 64,3	- 1,7	- 4,6	+ 25,5	- 3,0
- Halflange	+ 13,8	+ 4,4	-	+ 2,1	-	+ 20,3
- Korte	+ 28,4	- 68,7	- 1,7	- 6,7	+ 25,5	- 23,3
TOTAAL	+ 45,5	- 47,4	+ 6,6	- 18,5	+ 55,5	+ 41,5

Bron : Ministerie van Financiën.

De Schatkist deed bij haar schuldbeheer op korte termijn een beroep op leningen in CHF en USD. Voor het schuldbeheer op lange termijn werden vooral verbintenissen in USD en DEM aangewend. De financieringen in NLG, zowel op lange als korte termijn, werden verder verminderd, wat niet het geval was voor de financiering op halflange termijn.

f. De toestand van de Rijksschuld

De uitstaande werkelijke schuld (57) bedroeg per 31 december 1988 6 278,6 miljard, hetzij 5 191,2 miljard schuld in BEF en 1 087,4 miljard in vreemde munt. Met deze schuld, per inwoner meer dan 635 000 frank, scoren de Belgen hoog. De vergelijking met het aandeel van de schuld in het BNP van de overige EEG-landen liegt er niet om: het Europees gemiddelde ligt op 60,1 %. België zit tweemaal zo hoog, net iets meer dan Ierland en 50 % hoger dan Nederland. Nochtans zijn de soepelheid waarmee steeds weer de openbare uitgaven in Belgische frank worden geplaatst, de terugkeer van kapitaal en de voorwaarden voor financiering in vreemde munten duidelijk aanwijzingen van het vertrouwen dat de Belgische Staat nationaal en internationaal geniet.

TABEL 59- Toestand van de Rijksschuld (a)

In miljarden frank.

SCHULDRUBRIEKEN	1984	1985	1986	1987	1988
Schuld in BEF	3 156,1	3 825,2	4 313,1	4 745,1	5 191,2
- geconsolideerde	1 971,0	2 533,3	2 775,2	3 120,5	3 563,7
- vlottende (a)	1 185,1	1 291,9	1 537,9	1 624,6	1 627,5
Schuld in deviezen	1 018,3	990,3	1 020,4	1 045,9	1 087,4
- geconsolideerde	639,3	574,0	504,5	496,8	541,4
- vlottende	379,0	416,3	515,9	549,1	546,0
Totale geconsolideerde	2 610,3	3 070,3	3 279,7	3 617,3	4 105,1
Totale vlottende	1 564,1	1 708,2	2 053,8	2 173,7	2 173,5
TOTALE SCHULD (a)	4 174,4	4 815,5	5 333,5	5 791,0	6 278,6
- in % van het BNP	92,9	100,4	105,2	109,4	112,7
SCHULD PER INWONER (in BEF)	423 466	488 442	540 660	586 430	635 807

Bron : Ministerie van Financiën.

(a) Exclusief IMF certificaten.

Het traditioneel onderscheid tussen de geconsolideerde en de vlottende schuld toont aan dat de schuld, die loopt op lange termijn en voor meer dan 90 % een schuld met een vaste rentevoet is, sinds 1981 steeds meer dan 60 %

van de schuld uitmaakte (58). In 1988 klom het aandeel zelfs op tot 65 %. In de verwachting dat de lange termijn-rente opnieuw zou stijgen, had de Schatkist er belang bij de vervallen schuld integraal en zo snel mogelijk te vervangen door nieuwe langlopende uitgaven. De vlottende schuld omvat de schuld op zeer korte en korte termijn met een looptijd van maximaal één jaar en de schuld op halflange termijn, met maximale looptijd vijf jaar. De schuld op korte termijn heeft veranderlijke rentevoeten en verhoogt de gevoeligheid van de uitgaven voor rentelasten en beïnvloedt dus, ingrijpend en snel, het netto te financieren saldo.

Een andere klassieke indeling van de schuld is deze in BEF en in deviezen, nl. de opsplitsing volgens effectief gebruikte munt. Sedert 1984 werd de expansie van de schuld in deviezen omgebogen. Het aandeel van de schuld in vreemde munt in de totale uitstaande schuld is verminderd van 24,4 % in 1984 tot 18,0 % in 1987 en 17,3 % in 1988, ondanks de toename in absolute termen sinds 1987. De schuld in deviezen blijft niettemin omvangrijk en introduceert de schommelingen der wisselkoersen in het schuldbeheer. Tot op heden hadden die geen al te grote invloed omdat vervallen schulden in vreemde munt op zo'n gunstig mogelijke manier werden vervangen door nieuwe ontleningen in deviezen.

TABEL 60- Toestand eind 1988 van de schuld in deviezen

						<i>In miljarden frank.</i>
SCHULDRUBRIEKEN	CHF	DEM	JPY	NLG	USD	TOTAAL
Geconsolideerde	156,7	167,9	98,5	24,2	94,1	541,4
Vlottende	179,5	248,4	7,7	65,1	45,4	546,1
Halflange termijn	13,8	5,2	-	2,1	-	21,1
Korte termijn	165,7	243,2	7,7	63,0	45,4	525,0
TOTAAL	336,2	416,3	106,2	89,3	139,5	1 087,5

Bron : Ministerie van Financiën.

De schuld in deviezen bestaat voor ongeveer de helft uit lange termijnschuld. De andere helft is nagenoeg allemaal schuld op korte termijn. De leningen in DEM en CHF vormen samen meer dan 69 % van de deviezenschuld. De leningen in USD, JPY en NLG zijn goed voor resp. 13 %, 10 % en 8 %.

C. EVALUATIE

Het begrotingsbeleid in 1988 was minder restrictief dan gepland werd. Toch werden de sombere vooruitzichten over de omvang en het verloop van het netto te financieren saldo die in de loop van het jaar werden verspreid, niet volledig bewaarheid. De belastingopbrengsten, vooral de indirecte belastingen, brachten onder impuls van de economische opleving, meer op dan verwacht. In procent van het BNP zakte het NFS tot 7,4 % terwijl in de loop van 1988 gevreesd werd voor een verhouding van 8,3 %.

Voor de financiering van haar behoeften deed de Schatkist voor het overgrote deel een beroep op de binnenlandse kapitaalmarkt, zonder echter de buitenlandse markten te veronachtzamen. Voor de leningen in vreemde munt op lange termijn waren vooral de USD en DEM bij de Schatkist in trek.

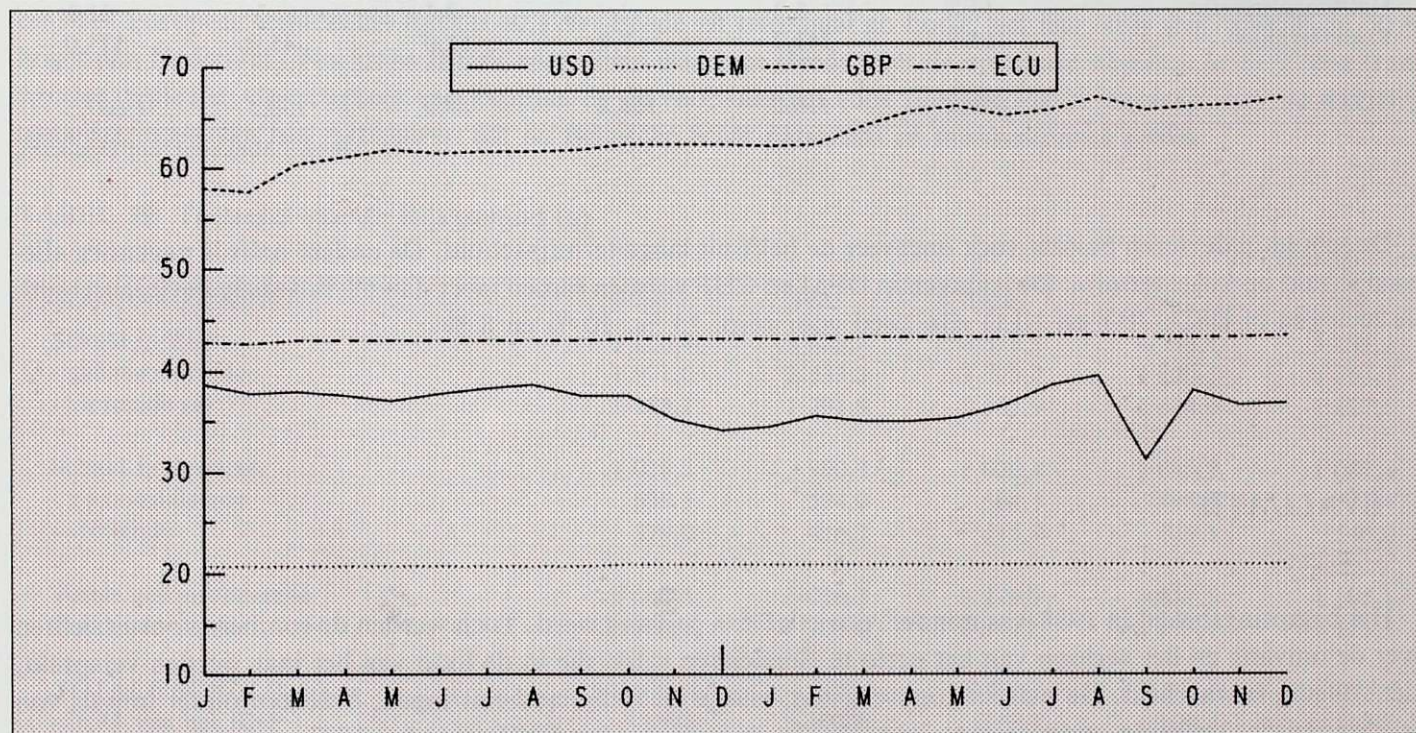
3.4.2. MONETAIRE FACTOREN

A. DE WISSELMARKT: EEN STABIELE BEF ONDERAAN HET EMS

De grote westerse landen die in het Louvre akkoord van februari 1987 overeen kwamen wisselkoersstabiliteit na te streven, slaagden in dat jaar maar ten dele in hun opzet. Grote schommelingen in het dollarverloop beïnvloedden tevens de verhoudingen binnen het EMS. Pas toen begin 1988 de centrale banken massaal dollars aankochten op de wisselmarkten werd de dalende koers van de dollar, de laagste sinds 1982, omgebogen. Van januari tot juni werd de dollar meegevoerd in een opwaartse klim. Uit vrees voor aanwakkerende inflatie kwamen de centrale banken opnieuw tussen op de wisselmarkten, ditmaal om de dollarklim af te remmen. Begin juni werden de basisrentetarieven verhoogd. Begin oktober 1988 schommelde de dollar weer op het peil van het derde kwartaal van 1987. Met een tegenwaarde van 39 BEF lag hij hiermee 12 % hoger dan het minimum bereikt in januari 1988.

Afspraken inzake interventies en rentebeleid tussen de partners van het Europees Monetair Stelsel zorgden ervoor dat binnen het EMS rust heerste. De Belgische frank kende weinig problemen en bleef stabiel onderaan het EMS schommelen. Enkel in juli, toen de zwakkere EMS-munten onder lichte druk kwamen naar aanleiding van de verkoop door de Deutsche Bundesbank van dollars tegen Duitse Marken, evolueerde de Belgische frank iets minder gunstig. Toch had hij geen noemenswaardige steuninterventies nodig op de wisselmarkt.

GRAFIEK 8- Officiële wisselkoersen te Brussel

Bron: NBB.

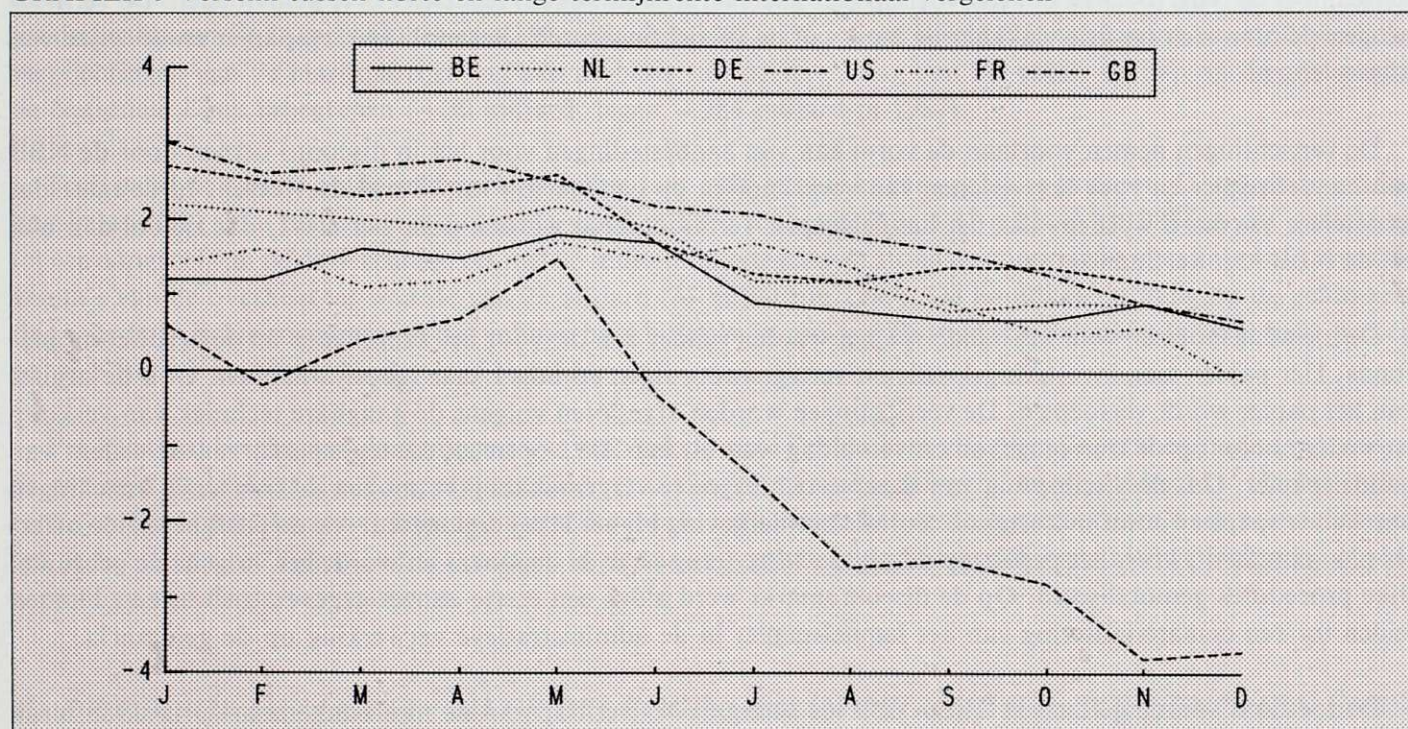
De stabiliteit van de BEF is evenwel geen afspiegeling van de verrichtingen van de BLEU met het buitenland. De spanningen op de valutamarkt, veroorzaakt door de afwisselende periodes van netto-aanbod en netto-vraag naar deviezen, voortvloeiend uit het verloop van de betalingsbalans, zijn veeleer terug te vinden in de wijzigingen van de nationale deviezenreserves en in het kapitaalverkeer in vreemde valuta's van de overheid.

B. DE GELDMARKT : DE KORTE TERMIJNRENTE IN OPMARS; DE SCHATKISTCERTIFICATEN IN TREK

Net als in de meeste industrielanden is het monetair beleid in België zich nog meer gaan toespitsen op het bespe-
len van de rentetarieven. Hiermee bleef België trouwens in lijn de doelstellingen vastgelegd in overleg met de EMS-
partners in 1987. De doeltreffendheid van het rentebeleid in België berust echter niet zozeer op de totale omvang
van de verrichtingen op de geldmarkt, dan wel op het bestaan van een deelmarkt voor schatkistcertificaten. De
doorlopende uitgaven van schatkistcertificaten op de geldmarkt en de grote omvang van de portefeuille schatkist-
certificaten van de financiële instellingen drukten de certificaten in een bevoorrechte positie, enerzijds als liquid,
veilig en steeds beschikbaar beleggingsinstrument en anderzijds als beheersinstrument van de liquiditeiten en kasmid-
delen van de financiële instellingen. De tarieven voor schatkistcertificaten waren op de geldmarkt bijgevolg een
richtinggevende korte termijnrente.

Gelet op de relatieve stroefheid van de langlopende rentetarieven hebben manipulaties van de rentevariabelen
op korte en lange termijn soms tot gevolg dat de rendementscurven veelvuldig en bruusk kunnen gewijzigd wor-
den. Voor België geldt nochtans dat het verschil tussen de kort- en langlopende rente over het algemeen minder
groot is dan in het buitenland. De korte termijnrente kan bovendien soepel worden aangepast en maakt het moge-
lijk efficiënt in te werken op het kapitaalverkeer, in zoverre wisselkoerswijzigingen de gedragingen niet verstoren.
De rente op lange termijn is minder flexibel en beïnvloedt minder ingrijpend het langlopend kapitaalverkeer. Een
verhoging van de lange termijnrente verzwaart bovendien de rentelasten van de vrij grote overheidsschuld op lange
termijn.

GRAFIEK 9-Verskil tussen korte en lange termijnrente internationaal vergeleken

Bron: EEG.

Het treffendste kenmerk van de Belgische geldmarkt in 1988 was dan ook het uitblijven van abrupte wijzig-
ingen van de rentevoeten. Tijdens het eerste halfjaar volgden de rentetarieven de dalende tendens die zich sinds
1981 aftekende. Tijdens het tweede halfjaar deden zich grosso modo twee perioden van rentestijging voor, telkens
gevolgd door een periode van rentedaling. Globaal genomen over het jaar stegen de basisrentevoeten slechts wei-
nig.

Dit

verloop stond in schril contrast met de beweging op de internationale markten waar het rentepeil op het einde van het jaar vaak een flink stuk hoger lag dan in het begin. Over het algemeen werd het renteverskil tussen de Belgische en de buitenlandse tarieven verminderd.

Het renteverloop op de Belgische geldmarkt kan het best worden geschetst aan de hand van de toonaangevende marktrente: de rentevoet voor de schatkistcertificaten op drie maanden. Deze daalde van 6,35 % in januari tot 6,10 % in maart, het laagste niveau sinds 1979, om vervolgens in juli en augustus op te klimmen tot 7,10 en 7,5 %. Vanaf augustus begon een dalende beweging, die slechts onderbroken werd met een opstoot tot 7,65 % in december, gevolgd door een daling tot 7,5 % in dezelfde maand.

De officiële tarieven van de NBB ondersteunden de beschreven rentebeweging. Er tekende zich eerst een daling af in maart, vervolgens een opwaartse beweging in juli en augustus gevolgd door een baisse in november. In december was er opnieuw een hausse. De officiële discontovoet bevond zich bovendien het hele jaar door steeds boven de rentevoet op driemaandscertificaten. Daar het renteoordeel bij het gebruik van het handelspapier niet lonend was, liepen het beroep bij de NBB en de aankopen van het Herdiscontering en Waarborginstituut (HWI) snel terug. De vrij regelmatige spreiding van de verrichtingen over het hele jaar was dan ook het kenmerk van de secundaire discontomarkt voor handelspapier.

In het kader van haar rentebeleid en met aandacht voor de structurele organisatie van de geldmarkt, kondigde de NBB in december een nieuw disconto- en voorschottensysteem aan: een systeem van toewijzing bij tenderinschrijving. Dit systeem is een aanvulling van het bestaande systeem van de kredietverlening van de NBB aan de financiële instellingen die bij haar over een herdiscontoplafoond of een voorschottenquota beschikken. Het nieuwe stelsel moet de NBB toelaten de rentevoet op zeer korte termijn (2 weken) rechtstreeks te beïnvloeden. De vernieuwingen richtten zich op drie vlakken: de aard van de verrichtingen zelf, het mobiliseringspapier en de wijze van afgifte ervan.

De verrichtingen nemen voortaan de vorm aan van aanbestedingen voor het in disconto nemen door de NBB van handelspapier en voor het verlenen van voorschotten op pandgeving van overheidseffecten. In de mate dat er offertes aanvaard worden, kan het handelspapier verdisconteerd worden door het HWI, dat zich al dan niet bij de NBB kan herfinancieren.

De toelatingsnormen voor het handelspapier worden ruimer dan die voor het aanrekenen op de herdiscontoplafoonds. Het papier mag investeringskredieten vertegenwoordigen en nog 1 jaar looptijd hebben. Ook de afgifte van het papier wordt versoepeld. De verrichtingen worden afgesloten volgens de gangbare techniek van verkoop en wederinkoop op de overeengekomen vervaldag waarbij het HWI optreedt als tegenpartij van de cedent van handelspapier. Om de afwikkeling van deze verrichtingen te vergemakkelijken mogen de financiële instellingen hun handelspapier vooraf in kosteloze centrale bewaargeving bij het HWI deponeren. Als de NBB bepaalde offertes niet aanvaardt, keert het papier op de geijkte wijze terug naar de deponent en wordt het volgens de gebruikelijke procedures gemobiliseerd. Op de discontomarkt werd aldus een eerste aanzet gegeven tot wat zou kunnen leiden tot een dematerialisering van het handelspapier in de administratieve verwerking op de geldmarkt.

De toestand van de geldmarkt kwam ook tot uiting in het verloop van de interbankenmarkt. In 1988 bleek meer dan ooit dat de interbankenrente op 1, 2 en 3 maand zich afstemde op de richtinggevende rentevoet voor driemaandscertificaten. Het viel niet alleen op dat het verschil tussen de tarieven op beide deelmarkten steeds kleiner werd, maar ook dat het renteverloop op de interbankenmarkt, onder de impuls van de rente op schatkistcertificaten en in haar navolging, opwaarts of neerwaarts gedrukt werd.

Uit de vergelijking van jaar tot jaar van de relatieve belangrijkheid van de diverse deelmarkten in de totale geldmarkt op basis van hun omvang blijkt dat de ontwikkelingen die sedert geruime tijd vastgesteld werden,

verder doorzetten: de markt voor certificaten bleef veruit de belangrijkste, gevolgd door de interbankenmarkt; de discontomarkt en de daggeldmarkt boetten beide verder aan belang in.

Het was kenmerkend voor 1988 dat de aangroei van de kortlopende financiële activa van de particulieren en de vennootschappen 33 % onder het peil bleef van de aangroei in 1987. De particulieren en vennootschappen kozen bovendien duidelijk niet meer voor deposito's op termijn in BEF. Het absolute volume van deze termijndeposito's daalde zelfs met 14 miljard, tegenover een aangroei met 101 miljard in 1987. Enkel de direct opvraagbare deposito's namen meer toe dan in 1987. De beleggingen in kasbons kenden, vergeleken met het jaar voordien, ongeveer hetzelfde succes. Alhoewel de inlagen op de gewone boekjes 17 % van hun aangroei inboetten, bleven zij niettemin het belangrijkste element in de totale vorming van de kortlopende financiële activa van particulieren en vennootschappen in 1988. De beleggingen in vreemde valuta waren tijdens de eerste tien maanden van het jaar de favorieten van de particulieren en vennootschappen. Tijdens de laatste twee maanden van het jaar werd deze voorkeur teruggeschroefd. Met een aangroei van 39 miljard over het jaar bleven zij tamelijk ver onder de 54 miljard van 1987. Bij de vorming van de financiële activa van de particulieren speelden de beleggingsfondsen en -maatschappijen een toenemende rol (zie kaderstuk, blz.100).

Het verminderd aantrekken van middelen op korte termijn bij de particulieren en vennootschappen had mede tot gevolg dat het netto-aanbod van de financiële instellingen op de geldmarkt kleiner werd dan in 1987 ondanks de toegenomen nieuwe verplichtingen van de financiële instellingen aan het buitenland en hun vermindering van de kortlopende overheidsfinanciering. Het volume van de interbankenleningen, de leningen van de daggeldmarkt en de mobiliserings van handelspapier werd ingekrompen (-2,2 miljard, tegen +136 miljard in 1988). De toename van de verplichtingen van de marktpartijen (de Nationale Bank niet inbegrepen) op de geldmarkt was enkel terug te vinden in de uitgaven van schatkistcertificaten met een looptijd van ten hoogste één jaar en van rentenfondscertificaten (+54 miljard, tegen +198 miljard in 1987). De zojuist beschreven vertraging van de onderlinge verplichtingen van de marktpartijen lag aan de basis van de vertraging van het totale beroep op de geldmarkt, de Nationale Bank inbegrepen (+30 miljard, tegen +284 miljard in 1987).

Toch werd de ruimte op de geldmarkt over het jaar 1988 slechts in geringe mate krappere. De autonome betalingsbalans (59) sloot het jaar met een saldo van 3 miljard (uitzonderlijk +47 miljard in 1987) en gaf aanleiding tot een aangroei van de deviezenreserves met 25 miljard. Hiertegenover stond de contante kapitaalimport in vreemde valuta's van de overheid ter waarde van 22 miljard (35 miljard in 1987). De liquiditeitsinbreng op de geldmarkt financierde de lichte toename van het volume bankbiljetten in omloop en stelde de Schatkist in staat haar beroep op de NBB via het rentenfonds terug te schroeven.

Per kwartaal beschouwd daarentegen was het verloop op de geldmarkt vrij uiteenlopend en onderging vooral de overheid de invloed van de opeenvolgende verruiming en verkraptingen van de geldmarkt. Slechts in het eerste en het laatste kwartaal kon de overheid gebruik maken van het deviezenaanbod om haar verplichtingen ten opzichte van het buitenland te voldoen. In de tussenliggende periode zorgden haar nieuwe leningen voor de aanvulling van de deviezenreserves.

C. DE OBLIGATIEMARKT : MEER BELEGGINGEN IN OBLIGATIES; TOEGENOMEN EMIS-SIEACTIVITEIT VAN DE OVERHEID

De langlopende activa in obligaties en kasbons in Belgische franken waren in 1988 meer in trek dan in 1987, alhoewel het peil van de periode 1980-1986 niet werd bereikt. De portefeuille uitstaande staatsobligaties vormden hierop een uitzondering. Hun aandeel in het totaal van de uitstaande financiële activa is de jongste jaren gestadig toegenomen. De beleggingen in obligaties in vreemde munt genoten meer dan ooit de voorkeur van de particulieren en vennootschappen en scoorden een recordtoename van 213 miljard (+89 miljard in 1987). Deze wending

De beleggingsfondsen en maatschappijen

1. Algemeen reglementair kader

Het beleggen van spaargelden in aandelen en obligaties behoort tot de speculatieve bezigheden die onder bepaalde voorwaarden toelaten aanzienlijke koerswinsten te verwezenlijken of mobiliseerbare beleggingen te doen. Kleine spaarders kunnen voor deze verleidelijke bezigheid een beroep doen op gespecialiseerde ondernemingen, bedreven in de samenstelling en het beheer van effectenportefeuilles, via de deelname in het gemeenschappelijk beheerd kapitaal.

Deze financiële activiteit, in België voor het eerst in 1947 toegepast, werd door de wetgever gereguleerd door de kaderwet van 27 maart 1957 (1), aangevuld door het Koninklijk Besluit van 22 april 1958 (2) aangaande de regeling van de controle op de beheersvennootschappen. Later vaardigde de Bankcommissie, belast met de controle, toepassingsbesluiten uit.

Het toepassingsveld van de Belgische wetgeving werd afgebakend door vier criteria. De deelnemers aan het gemeenschappelijk beheerd kapitaal zijn medeëigenaar in het onverdeelde. De waarden die gegroepeerd worden zijn roerende waarden. De rechten van de medeëigenaars moeten vertegenwoordigd worden door effecten aan order of aan toonder of door effecten die openbaar uitgegeven worden d.i. de fondsen moeten openstaan voor het publiek. Het beheer van de waarden moet gebeuren voor rekening van de eigenaars in het onverdeelde. Derhalve werden niet alle vormen van beleggingsfondsen gereguleerd.

Bovendien werd een onderscheid gemaakt tussen de Belgische fondsen en de buitenlandse fondsen. Belgische fondsen hebben hun hoofdzetel in België en verspreiden er de deelbewijzen of certificaten van hun fonds. Ze worden beheerd door een instantie erkend door de Bankcommissie volgens de procedure en de voorwaarden bepaald in het K.B. van 28 april 1958 (2). De buitenlandse fondsen die op de Belgische markt willen optreden en een beroep tot deelneming in hun fonds willen aanbieden zijn onderworpen aan een machtiging van de Bankcommissie en een toelating tot openbare handel in buitenlandse beleggingen van de Minister van Financiën. In de praktijk verleent de Bankcommissie bedoelde machtiging slechts in zoverre de principes die aan de basis liggen voor de werking van de Belgische gemeenschappelijke beleggingsfondsen worden nageleefd (3).

Op grond van de overweging dat de wettelijke regelingen van de lidstaten binnen de Europese Gemeenschap op het gebied van de collectieve beleggingsfondsen erg uiteenlopen, keurde de Europese Ministerraad op 20 december 1985 de richtlijn 85/611/EEG goed, ter coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde instellingen voor collectieve beleggingen in effecten, door de richtlijn icbe's genoemd (4).

De richtlijn draagt bij in de totstandkoming van de Europese kapitaalmarkt en is erop gericht enerzijds de opheffing te vergemakkelijken van de beperkingen van het vrij verkeer van rechten van deelneming in instellingen voor collectieve beleggingen en anderzijds minimumregels vast te stellen voor de icbe's met betrekking tot de toelating, het toezicht, de inrichting, de werkzaamheid en de te publiceren informatie. De richtlijn is van toepassing op de beleggingsfondsen en -vennootschappen die in hoofdzaak in genoteerde effecten beleggen overeenkomstig het beginsel van de risicospreiding.

De richtlijn gaat er van uit dat de toepassing van de gemeenschappelijke regels een voldoende waarborg vormt om de in een lidstaat gevestigde beleggingsinstellingen toe te staan, met behoud van hun juridisch statuut, hun rechten van deelneming ook in de andere lidstaten te verhandelen. De lidstaten beschikken tot 1 oktober 1989 over tijd om de richtlijn om te zetten in nationale wetgeving en reglementering.

België hield bij de uitvaardiging van haar nieuw reglement voor de Belgische gemeenschappelijke beleggingsfondsen, goedgekeurd bij Ministerieel Besluit van 22 april 1986 (4), reeds rekening met de Europese richtlijn van 20 december 1985. Het nieuwe reglement is echter enkel van toepassing op open Belgische fondsen met veranderlijke samenstelling, d.i. fondsen waarvoor het aantal rechten van deelneming veranderlijk is en niet door het beheersreglement beperkt wordt en waarvoor de beheerder de samenstelling van het fonds bepaalt overeenkomstig de regels vastgelegd door het beheersreglement.

Het nieuwe reglement verbreedde de waaier van financiële technieken en instrumenten die bij het portefeuillebeheer kunnen worden aangewend. Zo mag de beheerder onder sommige voorwaarden, aankoop- of verkoopopties op effecten uitgeven, kopen of verkopen. Voorts mag hij het wisselkoersrisico dekken verbonden aan te ontvangen of te leveren bedragen in deviezen, evenals aan de effecten in deviezen die deel uitmaken van het fonds; voor aandelen mag deze dekking niet meer bedragen dan de helft van hun inventariswaarde. De beheerder mag eveneens voor rekening van het fonds leningen aangaan tot 5 % van de activa van het fonds. De verslaggeving wordt onderworpen aan nieuwe voorschriften.

De reglementering op de openbare verkoop van rechten van deelneming van buitenlandse fondsen werd nog niet gewijzigd. Zij vereist een wijziging van de wet van 27 maart 1957.

In het raam van de studie over de rol van Brussel als financieel centrum, heeft een werkgroep o.l.v. de Minister van Financiën zich gebogen over voorstellen inzake fiscale en reglementaire hervormingen in de financiële sector. De aanbevelingen aangaande de hervorming van het reglementair kader van de beleggingsfondsen en de eventuele oprichting van Belgische beleggingsmaatschappijen zullen worden ingeschreven in dit «wetsontwerp over de financiële transacties en de financiële markten», een ontwerp dat eveneens de modernisering van de beurzen zal omvatten.

2. Activiteit

De beleggingsfondsen verschillen volgens de specifieke doelstellingen waarop de beleggingen zich toespitsen. Een fonds kan zich richten tot meerdere sectoren of beperken tot één bepaalde sector. De gezamenlijke effectenportefeuille kan bestaan uit aandelen en/of obligaties, geografisch gespreid over één of meerdere landen (munten). Het uitkeringsbeleid kan gericht zijn op kapitalisatie of op uitkering van dividenden. Volgens de aard van de beleggers onderscheiden zich institutionele en individuele beleggingsfondsen. De specifieke doelstelling staat telkens beknopt samengevat na de naam van elk beleggingsfonds.

Momenteel treden op de Belgische markt vier categorieën beleggingsfondsen en -maatschappijen op: de pensioenfondsen, de fondsen opgericht in het kader van de aandelenwet 1982, de Luxemburgse SICAV's, en de groep van de gewone Belgische en buitenlandse fondsen. Een precieze beschrijving van elk fonds afzonderlijk staat vermeld in de prospectussen, die door de financiële instellingen als bewaarder van bepaalde fondsen, ter beschikking van het publiek worden gesteld.

Zoals uit tabel A blijkt, kenden de meeste beleggingsfondsen en maatschappijen de jongste jaren een toenevend succes. De Luxemburgse SICAV's genoten de grootste aantrekkingskracht. Wellicht speelden zij de hoogste troef uit.

De pensioenfondsen werden gecreëerd in het kader van het stelsel van het pensioensparen (6). De invoering van het stelsel heeft door fiscale stimulansen de vorming aangemoedigd van een kapitaal dat bij het met

pensioen gaan betaalbaar is. Er werden drie formules voorzien: de collectieve spaarrekening, de individuele spaarrekening en de spaarverzekering. Enkel de collectieve spaarrekening heeft een band met de gemeenschappelijke beleggingsfondsen. Zij wordt geopend bij een kredietinstelling die er op haar beurt delen mee verwerft van speciaal erkende beleggingsfondsen. De gespaarde sommen moeten in welbepaalde activa worden omgezet. Het aanmoedigen van beleggingen in effecten van Belgische vennootschappen was hierbij één van de basisgedachten. Sinds hun ontstaan overtroffen de pensioenfondsen het succes van de gewone Belgische fondsen. Hun belang in het totaal van de Belgische fondsen nam bovendien toe.

TABEL A- Beleggingsfondsen en sicav's: inventariswaarde

In miljarden frank, op het einde van de periode.

	1983	1984	1985	1986	1987	1988 I	1988 II
Belgische fondsen	32,6	54,6	91,5	120,6	126,9	153,1	169,5
- spaarfondsen (a)	--	--	--	--	21,6	27,1	38,2
- aandelenwet (b)	24,8	46,2	79,7	101,4	85,0	100,0	103,9
- gewone fondsen	7,8	8,4	11,8	19,2	20,4	26,0	27,4
Buitenlandse							
Fondsen (c)	38,7	41,3	52,3	107,0	182,0	266,0	n.b.
- gewone fondsen	38,7	41,3	52,3	94,4	121,0	147,1	n.b.
- SICAV's	--	--	--	12,6	61,1	118,9	n.b.
TOTAAL	71,3	95,9	143,8	227,6	308,9	419,1	

Bron : Bankcommissie.

(a) K.B. van 22 december 1986.

(b) K.B. nr 15 van 9 maart 1982.

(c) Er werd alleen rekening gehouden met de Luxemburgse fondsen.

De fondsen opgericht in het kader van de aandelenwet De Clerq-Cooreman (3) beleggen overwegend in aandelen. De wet bepaalde dat de fiscale aftrek gold voor de aankoop van deelbewijzen van gemeenschappelijke beleggingsfondsen, die tot in 1990 ten minste 60 % van de ingezamelde spaargelden beleggen in aandelen of deelbewijzen van Belgische vennootschappen en die de overige 40 % van de gelden beleggen in effecten uitgegeven door Belgische debiteurs of in deposito's luidend in BEF. De activa in deviezen mogen hierbij niet meer dan 10 % bedragen. De fiscale rol van de fondsen is na 1991 uitgespeeld vermits de fiscaal aftrekbare deelbewijzen vijf jaar moesten bijgehouden worden en het laatste intekenjaar 1986 was. Sinds hun bestaan namen de aandelenfondsen het leeuwenaandeel in de inventariswaarde van Belgische fondsen voor hun rekening.

De grote aantrekkingskracht van de Luxemburgse fondsen openbaar aangeboden in België is geen geheim. De jongste tijd is hun succes te danken aan de SICAV's, waarvan de werkingsmiddelen in het eerste halfjaar van 1988 verdubbelden.

De SICAV's (Sociétés d'investissement à capital variable) zijn tussen de door de Belgische instellingen beheerde klassieke Luxemburgse beleggingsfondsen, een buitenbeentje. De SICAV's zijn handelsvennootschappen naar Luxemburgs recht, met rechtspersoonlijkheid. Het zijn dus geen fondsen maar maatschappijen. Zij geven geen deelbewijzen uit maar aandelen. Ze vallen niet in het toepassingsgebied van de wet van 27 maart 1957, die de controleregeling van de Bankcommissie beperkt tot de beleggingsfondsen.

Economisch zijn de SICAV's aanverwant met de beleggingsfondsen vermits beide de gespreide belegging van collectief beheerde kapitalen beogen. Fiscaal hebben beide een verschillend regime: de beleggingsfondsen zijn fiscaal neutraal; de SICAV's maken het mogelijk om belastingvrije roerende inkomsten te verwerven. De SICAV keert slechts een inkomen uit aan haar aandeelhouders door inkoop van haar aandelen tegen inventariswaarde. Deze inkomsten uit wederinkoop zijn in België niet opgenomen in de definitie van belastbaar inkomen. Zo geopteerd wordt voor een uitkering van dividenden is wel roerende voorheffing verschuldigd.

Om in België openbaar SICAV aandelen te verkopen (met advertentie) moet de SICAV door de Bankcommissie erkend worden en door de Minister van Financiën toegelaten worden tot de openbare uitgifte. Een niet erkende SICAV mag wel verkocht worden doch enkel zo de klant erom vraagt.

TABEL B- Aantal beleggingsfondsen en sicav's

	1983	1984	1985	1986	1987	1988 I	1988 II
Belgische fondsen	13	13	15	17	32	33	34
- pensioenfondsen	--	--	--	--	11	11	11
- aandelenwet	6	6	7	7	7	7	7
- gewone fondsen	7	7	8	10	14	15	16
Luxemburgse fondsen	11	11	11	11	29	40	n.b.
- gewone fondsen	11	11	11	11	10	9	n.b.
- SICAV's	--	--	--	1	19	31	n.b.

Bron : Bankcommissie.

De gewone Luxemburgse fondsen en de SICAV's gebruiken een groot deel van hun middelen om obligaties in vreemde valuta te kopen. De aangroei in 1988 van de financiële activa in buitenlandse munt van de particulieren en vennootschappen vindt dan ook in dit feit een verklaring.

De innovatie van nieuwe produkten, in het bijzonder van de SICAV's met compartimenten («SICAV's à tiroirs» of «umbrella funds») waarbij binnen één SICAV ruimte is voorzien voor verschillende beleggingsvormen - bijvoorbeeld voor obligaties en aandelen en kortlopende beleggingen of nog voor beleggingen in deviezen zijnde een eerste compartiment voor de DEM, een tweede voor USD, een derde voor BEF - zal ongetwijfeld de aantrekkingskracht van de beleggingsmaatschappijen nog vergroten in 1989. De kosten van overstappen van de ene beleggingsvorm naar de andere worden door het systeem van compartimenten beperkt. De belegger treedt immers niet uit de SICAV.

Naast de SICAV's in compartimenten staan bovendien her en der thesauriesicav's voor bedrijven, sicav's voor kleinere banken, «money market» sicav's voor korte termijnbeleggingen en synthetische sicav's in de steigers. Het betreft hier sicav's die wettelijk toegelaten zijn maar waarvoor geen reclame mag gemaakt worden.

Op het gebied van de financiële innovaties gaf 1988 de aanzet tot een intense sicav-bezigheid en een heroriëntering van de spaargelden, waar tegenover per saldo een niet te verwaarlozen kapitaaluitvoer stond (8), zodat zich de vraag opwerpt: «Belgische sicav's in 1989?» .

VOETNOTEN

(1) B.S. van 13 april 1957.

(2) B.S. van 23 april 1958.

(3) Verslag van de Bankcommissie 1979-1980; 1983-1984.

(4) Richtlijn 85/611/EEG. Officieel Publicatieblad L375 van 31 dec. 1985.

(5) M.B. van 22 april 1986. B.S. van 6 mei 1986.

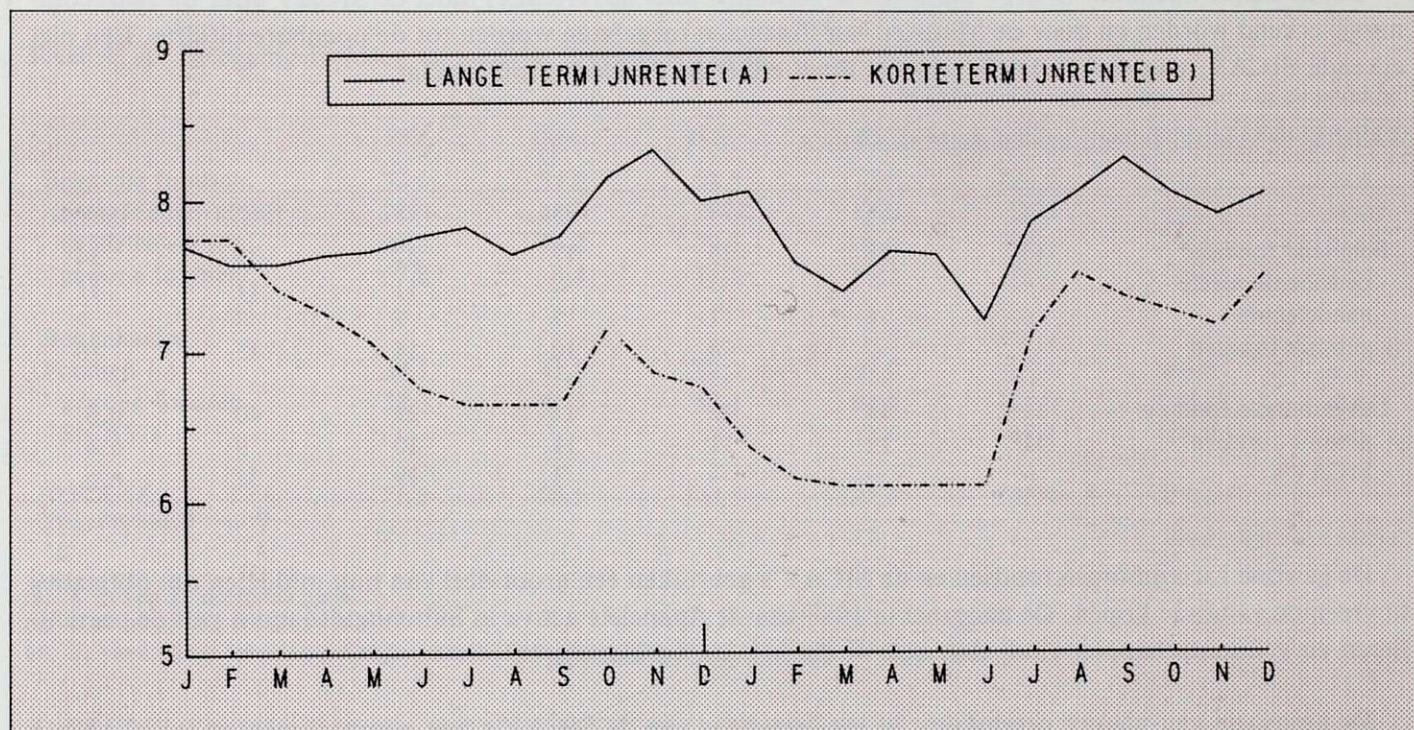
(6) K.B. van 22 december 1986. B.S. van 1 januari 1987.

(7) K.B. 15 van 9 maart 1982. B.S. van 12 maart 1982.

(8) Zie *Kwartaaloverzicht van de economie*, nr.2/89.

in het financiële spaargedrag van het publiek is grotendeels toe te schrijven aan het streven van de belegger naar het hoogste rendement en wordt in de hand gewerkt door het optreden van de gemeenschappelijke beleggingsfondsen en de beleggingsmaatschappijen met veranderlijk kapitaal (SICAV's), waarvan de activiteiten het jongste jaar een hoge vlucht namen. De vorming van financiële activa via de SICAV's liep op van 4 miljard in 1986 tot 28 miljard in 1987 en tot 55 miljard over de eerste negen maanden van 1988.

GRAFIEK 10- Lange en korte termijnrente in België

Bron: NBB.

- (a) rendement op leningen van de overheidssector.
(b) schatkistcertificaten op drie maand.

De nauwe band, die in 1988 bestond tussen de rente op schatkistcertificaten, de overige geldmarkttarieven en het geheel van de andere korte termijnrenten, gold niet voor de lange termijntarieven. De fundamentele tendens van de geldmarktrente was nauwelijks terug te vinden in de kapitaalmarktrente. Ook de rentestijging vanaf juli was voor de lange termijntarieven eerder beperkt. Het renteverskil tussen de geld- en kapitaalmarktrente was hierdoor groter in het eerste halfjaar en nam zelfs toe. Vanaf juli werd het verschil opnieuw kleiner. Deze eerder vlakke rentestructuur weerspiegelde de beleidsoverwegingen kenmerkend voor de Belgische situatie. Mede door de omvang van de langlopende overheidsschuld en het ongunstige effect dat een verhoging van de lange termijnrente heeft op de overheidsfinanciën, wordt de rente op lange termijn minder vaak ingezet om op het kapitaalverkeer in te werken.

De Belgische emissiemarkt werd meer nog dan tijdens het vorige jaar beheerst door de uitgaven van de Belgische overheid die voor haar financieringsbehoeften vooral een beroep deed op langlopende leningen. Het renteverloop, over het algemeen à la baisse gericht behoudens enkele opflakeringen, was zoals in het verleden afgestemd op wat zich in het buitenland en vooral in de Duitse Bondsrepubliek voordeed. De nominale rente van de uitgaven vertrok van 8 % in januari en wipte een paar maal naar 7,75 %, het peil waarop zij in november bleef steken. Over het algemeen bleef het rendement voor de houder op de vervaldag, mede door de verschillende uitgaven boven pari, onder het rendement van 1987 dat steeds boven de 8 % lag.

TABEL 61- Overzicht van de uitgegeven obligatieleningen van de overheid

LENINGEN	Periode	Uitgegeven bedrag (in mrd. BEF)	Emissie- koers (in %)	Rendement voor de houder op eindvervaldag
8 % Staatslening 1988-96	dec-jan	141,6	99,50	8,09
7,75 % Wegenfondslening 1988-96	feb	90,0	100,50	7,66
7,75 % Staatslening 1988-96	april	106,8	100,25	7,71
7,75 % Staatslening 1988-96 (2de reeks)	juni	117,8	99,75	7,79
8 % Staatslening 1988-95	sept	77,5	99,25	8,14
8 % Hulpfondslening tot financieel herstel van de Gemeenten 1988-95	okt	18,0	100,35	7,93
7,75 % Staatslening 1988-95	nov	107,0	100,00	7,76
TOTAAL		658,7		

Bron : NBB.

De overheid nam in 1988 voor 658,7 miljard BEF op, gespreid over zeven leningen (tabel 61). In dit bedrag is de opbrengst meegeteld van de staatslening 1988-1996, waarop reeds in december 1987 kon worden ingetekend, maar die slechts in januari 1988 werd afgesloten. Zoals reeds enkele jaren het geval was met de staatsleningen werd in de lening 1988-1996 een degressieve call optie ingebouwd die de Staat de mogelijkheid geeft, vervroegd terug te betalen.

De 7,75 % Wegenfondslening op 8 jaar, uitgegeven in februari, kende zo'n grote belangstelling dat de inschrijvingen reeds op de eerste dag ruimschoots het beoogde bedrag overschreden: slechts 35 % van de inschrijvingen werd aanvaard, een eerder ongewoon succes voor dit soort uitgifte. In een periode van dalende renteverwachtingen bleek de lening, uitgegeven boven pari, met een brutorendement van 7,66 % bijzonder aantrekkelijk.

Ook in april en juni kregen de staatsleningen een nominale rente van 7,75 % mee. Een emissieprijs van 100,25 % bracht het effectieve rendement op 7,71 %. Dankzij de ruime liquiditeiten waarover de institutionele beleggers beschikten kon de lening vervroegd afgesloten worden. In juni vereiste de opwaartse rentetendens een uitgifte onder pari. De rechtstreekse belangstelling van de particulieren bleef voor die lening eerder zwak. Vooral de banken en de sicav's tekenden in op de Belgische overheidsobligaties.

De oplopende marktrendementen leidden in september tot een staatslening met een rente van 8 % en een emissieprijs van 99,25 %. De particulieren toonden, dankzij het gunstige rendement onder meer ten opzichte van de kasbons, nu wel interesse. De lening kon vervroegd afgesloten worden. In november kwam de Staat, een maand vroeger dan verwacht, op de markt met haar laatste lening van de uitgiftekalender 1988, een 7,75 % uitgifte met een looptijd van 6 jaar en 3 maanden, een emissie a pari met een totale bruto opbrengst voor de Schatkist van 107 miljard.

In 1988 werden ook twee tenderleningen geplaatst. Bij de eerste lening in januari ten voordele van de Nationale Maatschappij van de Huisvesting, ging het om een belastingvrije onderhandse lening. De rente werd gedrukt tot 5,25 % bij een uitgifteprijs van 100 % en een looptijd van 8 jaar. De lening bracht 4,6 miljard op. Bij de tweede tender in oktober ging het om een lening zonder fiscale voordelen, uitgegeven ten voordele van het Hulpfonds voor het Financieel Herstel van de Gemeenten. De rente werd vooraf op 8 % vastgesteld en de tender gold dus enkel voor de uitgifteprijs. De lening werd al na één dag afgesloten en werd geplaatst tegen een uitgifteprijs van 100,35 %, wat een brutorendement voor de particulieren opleverde van 7,93 %.

Het totale netto bedrag van de openbare niet-doorlopende uitgaven van de particuliere emittenten bleef beperkt tot 11,9 miljard (60). In totaal werden acht leningen geplaatst. De grootste lening was een 8 % achtergestelde

lening 1988-1996 van de Generale Bank uitgegeven in juni met een brutorendement van 8,14 %, waarmee 6 miljard nieuwe middelen werd aangetrokken. De 7 % lening in BEF uitgegeven eind juni, begin juli door Grands Lacs-Cometra trok 4,2 miljard aan. De 5,50 % omwisselbare lening van de Immobiliën Vennootschap van België bracht 0,9 miljard nettokapitaal op. Zij had als typisch kenmerk dat de lening niet converteerbaar was in aandelen van de emittent, maar omwisselbaar in aandelen van de Nederlandse Vennootschap Wereldhave, die net als de Immobiliën Vennootschap van België gespecialiseerd is in de vastgoedsector. De 9 % converteerbare lening met warrant van de Fabrique Nationale, uitgegeven in juli, werd bijna geheel opgenomen door de banksector.

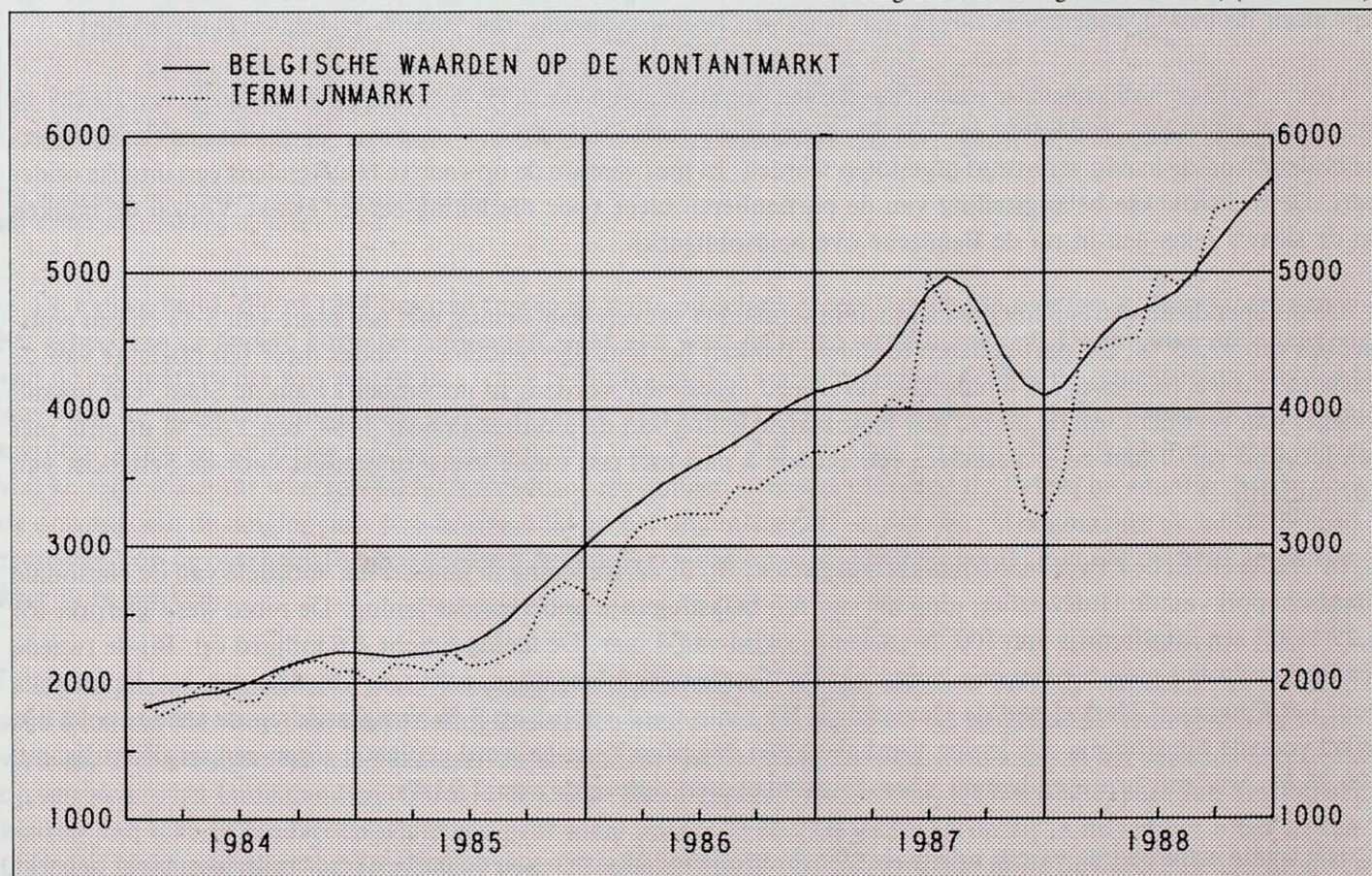
Van internationale zijde bleef de emissieactiviteit beperkt tot de 7,75 % lening 1988-1996 van de Europese Investeringsbank. Zij werd in juli à pari uitgegeven en trok 6 miljard BEF aan.

D. DE AANDELENMARKT: EEN UITZONDERLIJK LEVENDIG JAAR

De portefeuille Belgische aandelen van de particulieren en de vennootschappen werd in 1988 opnieuw dikker. De nettoverkoop van aandelen aan het buitenland waren minder omvangrijk dan in 1987. Ook de aankopen van aandelen in vreemde valuta's slonken. Voor de Brusselse beurs was 1988 een uitzonderlijke meevaller. De return-index realiseerde een stijging van maar liefst 52,3 % op de kontantmarkt. Het verlies geleden na de beurskrach van oktober 1987 werd meer dan goedgemaakt. Het historisch hoogtepunt van augustus 1987 werd in december 1988 voor de buitenlandse waarden op de termijnmarkt bijna geëvenaard en voor de Belgische waarden op zowel de contant- als de termijnmarkt ruimschoots overtroffen.

GRAFIEK 11- Beurs van Brussel, algemene indexen

Seizoengezuiverde en afgevlakte reeksen, (1980 = 1 000).

Bron: Beurscommissie; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

Vernieuwing voor de Brusselse beurs: CATS.

Sinds eind januari 1989 beschikt de Brusselse Beurs over CATS, een Computer Aided Trading System. Met dit systeem wordt gestreefd naar een betere informatie inzake prijzen en volumes en naar een efficiëntere markt-handel door een beter inspelen op vraag en aanbod tijdens de langere openingstijd.

CATS is een systeem voor de elektronische verhandeling van effecten, dat afkomstig is van de beurs van Toronto en dat ook wordt toegepast op de beurs van Parijs. Het bestaat uit een centrale computer met daaraan verbonden een reeks terminals. Via deze terminals brengen de wisselagenten vanop kantoor de beursorders van hun klanten in.

Naast het feit dat de wisselagenten niet langer naar de beurs hoeven te gaan is de belangrijkste nieuwigheid dat CATS een continue handel toelaat vanaf de opening tot aan de sluiting van de termijnmarkt, terwijl de opening verlengd wordt van 12 u 30 tot 14 u 30 naar 10 u tot 16 u. De langere openingstijd laat toe sneller marktinformatie te verwerken: de opening van New York bijvoorbeeld kan verwerkt worden voordat de Brusselse Beurs sluit.

Een beursdag onder CAT-systeem bestaat uit de pré-opening, de opening, de eigenlijke doorlopende markt en de afsluiting. Tijdens de pré-opening van 10 u 30 tot 11 u 30 (later van 9 u tot 10 u) worden de aan- en verkooporders ingevoerd. Bij elke invoer wordt automatisch de theoretische openingskoers vastgesteld. Geen enkel order wordt echter effectief uitgevoerd.

De opening vangt aan om 11 u 30 (later om 10 u) met de berekening van de openingskoers. De openingskoers is bij CATS een belangrijk gegeven omdat het verband gelegd wordt met de handel van de vorige dag. De openingskoers is de koers waaraan het grootste aantal waarden zullen verhandeld worden. Indien er meerdere koersen zijn waaraan eenzelfde hoeveelheid van effecten kunnen verhandeld worden, wordt deze koers gekozen waarvoor het verschil tussen het aangeboden en het gevraagde volume het kleinst is. Indien er geen verstoorde evenwichten bestaan of indien deze aan verschillende koersen gelijk zijn, wordt de koers genomen die het minst afwijkt van de vorige slotkoers.

De eigenlijke doorlopende markt vangt aan eens de openingskoers berekend is om 11 u 30 en eindigt om 15 u 30 (later van 10 u tot 16 u). In deze tijdspanne kunnen op elk ogenblik orders gegeven worden. Dit betekent ook dat een belegger via zijn bank of wisselagent hetzelfde aandeel kan kopen en verkopen binnen één beursdag. Het betekent ook dat het niet meer zo is dat aan één bepaalde koers verschillende orders verhandeld worden. Elke transactie is een koers. Een wachtlijst met openstaande orders voor een bepaald aandeel wordt op een oppositiebord geplaatst. Al de Belgische waarden op termijn (en later de buitenlandse) zullen een doorlopende notering krijgen tegen eind juni. Contantwaarden zullen echter niet op CATS verhandeld worden.

Bij de afsluiting van de markt gaan een aantal computerprogramma's na welke orders die dag uitgevoerd zijn. Er volgt een administratieve afwikkeling.

Onder CATS kunnen de volgende orders ingevoerd worden: het order aan marktopeningsprijs, het order aan marktprijs, het order aan limietkoers, het order aan onmiddellijk minimale uitvoering, het order met volledige uitvoering, het order met stopkoers en het order met aangehouden minimale uitvoering. Elk van deze orders wordt onder specifieke modaliteiten van tijdstip en geldigheidsduur in het systeem ingebracht. Bij de uitvoering

kent het CATS-systeem aan elk order automatisch datum en uur van invoer toe waardoor de algemene regel voor de volgorde van afhandeling bepaald is. De verdelingsregels tijdens de opening en tijdens de doorlopende markt zijn echter niet dezelfde.

Kortom, door de invoering van CATS biedt de termijnmarkt op de beurs te Brussel meer technische mogelijkheden. Om de vlotte verwerking van de beursorders optimaal te benutten en de omvang van de buitenlandstransacties drastisch te verminderen werd een wetsontwerp uitgewerkt door een commissie onder leiding van de minister van Financiën, dat toelaat dat de financiële instellingen zelf toegang krijgen tot de beurs via een participatie in een makelaarshuis. Vanaf 1990 zullen participaties kunnen genomen worden, die vanaf 1991 geleidelijk opgevoerd kunnen worden van 25 % tot 100 %. Vanaf 1992 kunnen de financiële instellingen zelf nieuwe makelaarshuizen oprichten. Het wetsontwerp voorziet bovendien in een verhoging van de minimale omvang van aandelen- en obligatietransacties die buiten de beurs mogen worden afgesloten.

Het krachtige beursherstel, aangezwengeld in het eerste kwartaal door de overnamekoorts rond de Generale, werd bewerkstelligd enerzijds door de combinatie van het effect van de wellicht te fel gedaalde koersen na oktober 1987 en de aankondiging in 1988 van ondernemingsresultaten en bedrijfsdividenden, die over het algemeen beter waren dan verwacht, en anderzijds door de nieuwe waarderingsnormen die het voorbije jaar op de Brusselse Beurs een belangrijke rol speelden. Elementen als marktpositie en aandeelhouderschap verdrongen voor tal van ondernemingen de traditionele beursmaatstaven. Vrijwel in geen enkele sector bleven de ondernemingen gespaard van herstructureringen en herpositioneringen, die zich voordeden hetzij onder de vorm van afscherming van kapitaal voor potentiële raiders - via de uitgifte van obligaties met warrants of via de verhoging van het kapitaal al dan niet door autofinanciering - hetzij onder de vorm van overnames en participaties, mede in het licht van Europa 1992.

Al deze elementen leidden niet alleen tot koersstijgingen maar ook tot fundamentele veranderingen in de kapitaalstructuur van de ondernemingen en tot een doorbraak van de voorbereidende werkzaamheden in verband met initiatieven op nationaal wetgevend en fiscaal vlak (o.a. anti-raiderwet en de wet op de voorkennis). De werkzaamheden in verband met de modernisering van de beurs door o.a. de invoering van de elektronische beurshandel CATS (Computer Aided Trading System), zorgden bovendien voor een zeer specifieke institutionele ondersteuning van de beurs.

Opvallend is alleszins dat meer dan 60 % van de beurshausse van 1988 plaatsvond in het eerste kwartaal. De returnindex schoot van 3 653,5 eind december, over 3 942,29 eind januari naar 4 840,33 eind februari tot 4 839,64 einde maart en bereikte hiermee een stijging van 32,5 % over de eerste drie maanden, terwijl de hausse voor geheel 1988 uitkwam op 52,3 %. De beurshausse over het eerste kwartaal is toe te schrijven aan de forse koersstijgingen van het Generale-aandeel tijdens de overnamestrijd.

Na het aarzelend verloop in de periode van begin maart tot einde mei, de periode waarin de strijd om de Generale bekoelde, veerde de Brusselse beursindex tijdens de rest van het jaar trapsgewijs verder omhoog, iets minder krachtig tijdens de zomermaanden juli en augustus, met een forse ruk in september en met een duidelijke sprong in december. Zat de beurs al het hele jaar door in de ban van de overnamekoorts dan kwam, zij het in geringere mate, het effect van het succes van het pensioensparen hier nog eens bij. Van de bedragen ingezameld in het kader van het pensioensparen moeten minstens 30 % belegd worden in Belgische aandelen. Het jaar sloot af met een beursindex voor de contantmarkt van 5 565,56.

Niet alleen het koersverloop doch ook de beursomzet scheerde hoge toppen. Onder impuls van een levendige handel in Belgische aandelen - naar aanleiding van de raid op de Generale en de groeiende inmenging van buitenlandse ondernemingen, inzonderheid Franse, in de beursgenoteerde bedrijven - steeg de beursomzet in verhandelde

kapitalen van Belgische aandelen tot 152 miljard einde maart. Hiermee werd nagenoeg de helft van de jaaromzet gerealiseerd tijdens de eerste drie maanden. Ondanks de gunstige internationale beursconjunctuur nam in Brussel enkel de belangstelling voor de Belgische waarden toe. In de totale omzetten van verhandelde kapitalen klom het aandeel van deze waarden van 67,6 % in 1987 tot 77,76 % in 1988. Het is treffend dat de globale omzetten van zowel buitenlandse als Belgische waarden vrijwel stabiel bleven (395,6 miljard in 1988 tegenover 394,7 miljard in 1987), terwijl het aantal verhandelde effecten in 1988 verminderden.

TABEL 62- Returnindexen per sector van de Belgische waarden op de Brusselse contantmarkt in 1988

Wijziging in in %, ten opzichte van einde 1987.

SECTOREN	31 maart 88	30 juni 88	30 sept. 88	31 dec. 88
IJzer en staal	+ 41,3	+ 98,3	+ 137,5	+ 151,9
Non-ferro's	+ 23,9	+ 43,1	+ 58,6	+ 104,5
Diverse diensten	+ 26,6	+ 44,2	+ 53,9	+ 82,4
Aardolie	+ 28,7	+ 57,0	+ 69,9	+ 76,1
Tropische nijverheid	+ 32,0	+ 70,7	+ 52,3	+ 73,7
Holdings	+ 77,2	+ 50,8	+ 60,0	+ 73,2
Metaal, Electriciteit, Electronica	+ 26,5	+ 41,9	+ 53,3	+ 68,3
Bouw	+ 20,1	+ 39,6	+ 49,1	+ 60,2
Warenhuizen	+ 44,9	+ 51,8	+ 54,3	+ 59,1
Immobiëlen	1,0	+ 15,8	+ 21,3	+ 57,6
<i>Algemene returnindex</i>	<i>+ 32,46</i>	<i>+ 36,3</i>	<i>+ 43,9</i>	<i>+ 52,3</i>
Scheikunde	+ 20,9	+ 39,7	+ 42,3	+ 43,3
Banken en financiële instellingen	+ 17,7	+ 22,0	+ 27,1	+ 39,4
Diverse nijverheden	+ 25,1	+ 32,6	+ 33,3	+ 34,0
Verzekeringen	+ 28,3	+ 29,5	+ 30,0	+ 31,0
Voedingswaren	+ 16,2	+ 13,8	+ 21,7	+ 23,5
Vroegere steenkoolmijnen	+ 19,9	+ 25,0	+ 21,5	+ 18,5
Gas en electriciteit	+ 5,1	+ 2,4	+ 33,3	+ 10,3

Bron : Beurscommissie te Brussel; Berekeningen ADSD, Ministerie van Economische Zaken.

Zoals blijkt uit tabel 62 was het verloop van de returnindexen per sector onderling erg verschillend. Absolute toppers waren de ijzer en staalnijverheid en de non-ferro's, gevolgd door de diverse dienstensector. De aardolie-waarden, de tropische waarden en de holdings scoorden hoog en deden het net zoals de bouw-, warenhuis- en vastgoedwaarden beter dan de algemene index. Voor sommige sectoren werd een sterke hausse opgetekend in het eerste halfjaar. Dit was o.m. het geval voor de holdings, de aardoliewaarden en de distributiesector. Voor andere sectoren zoals de non-ferro, de diverse diensten, de tropische nijverheid en het vastgoed kwam de beurshausse groten-deels op gang in het laatste kwartaal. Voor de vastgoedsector speelden naast de levendige activiteiten in de sector zelf, de belangstelling van buitenlandse, met name Skandinavische groepen, een rol.

3.4.3. PRIJSVERLOOP

A. GROOTHANDELSPRIJZEN

Het indexcijfer van de groothandelsprijzen (zonder BTW) lag in 1988 gemiddeld 1,2 % hoger dan in 1987. In 1986 en 1987 daalden de groothandelsprijzen nog respectievelijk met 6,5 % en 2,5 %. De prijzen van de ingevoerde produkten (vooral grondstoffen) die in het indexcijfer zijn opgenomen stegen in 1988 met 5,8 % (-17,3 %

in 1986 en -5,3 % in 1987); deze prijsstijgingen deden zich ongeveer in gelijke mate voor bij de industriële producten en de landbouwproducten. Voor de laatste kan gewezen worden op de gedaalde voorraden ingevolge de langdurige droogte in Noord-Amerika. De groothandelsprijzen van de inlandse producten bleven in 1988 vrijwel ongewijzigd (de inlandse landbouwproducten daalden nog in geringe mate, terwijl de inlandse industriële producten in beperkte mate stegen).

Het indexcijfer van de landbouwprijzen steeg in 1988 met 1,9 %. De prijzen van de veehouderijproducten namen slechts met 0,3 % toe, terwijl de akkerbouwproducten 3,4 % duurder werden. Het indexcijfer van de industriële groothandelsprijzen steeg met 1,1 %. Hoewel de prijzen van de afgewerkte producten vrijwel onveranderd bleven namen de prijzen van de industriële grondstoffen met 3,9 % toe.

TABEL 63- Groothandelsprijzen (exclusief BTW)

INDEXCIJFERS	Wijziging in %, t/t-1.			
	1985	1986	1987	1988
Algemeen indexcijfer	0,0	- 6,5	- 2,5	1,2
naar herkomst:				
- inlandse	1,1	- 2,6	- 1,4	- 0,1
- ingevoerde	- 2,7	- 17,3	- 5,3	5,8
Landbouwproducten	- 5,2	- 9,5	- 5,9	1,9
naar herkomst:				
- inlandse	- 3,8	- 2,5	- 1,6	- 1,0
- ingevoerde	- 7,1	- 22,4	- 12,3	6,6
naar soort:				
- veehouderijproducten	2,6	- 4,9	- 2,7	0,3
- akkerbouwproducten	- 12,0	- 13,6	- 8,8	3,4
Nijverheidsproducten	1,4	- 5,7	- 1,6	1,1
naar herkomst:				
- inlandse	2,3	- 2,9	- 1,2	0,1
- ingevoerde	- 0,9	- 15,3	- 2,6	5,5
naar verwerkingsgraad:				
- grondstoffen	- 1,4	- 9,0	- 1,4	3,9
- halffabrikaten	2,1	- 6,8	- 2,7	0,2
- afgewerkte producten	2,5	- 2,8	- 1,0	0,0

Bron : MEZ, Administratie van de Handel.

B. INDUSTRIËLE PRODUKTIEPRIJZEN

Uit het nieuw indexcijfer van de industriële productieprijsen blijkt dat de producentenprijzen in de eerste fase van de commercialisering en zonder rekening te houden met de ontwikkeling van de invoerprijzen in 1988 met 1,2 % zijn toegenomen. In 1986 en 1987 daalde het respectievelijk met 9,1 % en 4,4 %. Dit nieuwe indexcijfer volgt door een betere samenstelling en weging nauwkeuriger de binnenlandse prijsontwikkeling van de industriële productie.

Vanaf 1988 publiceert de Dienst voor het indexcijfer van het Ministerie van Economische Zaken, naast het indexcijfer der groothandelsprijzen, maandelijks, een nieuw prijsindexcijfer: het indexcijfer der industriële productieprijsen. De reden voor de parallelle opstelling van deze twee indexcijfers is dat om van het huidige indexcijfer van de groothandelsprijzen af te stappen de drie componenten volledig operationeel moeten zijn. Momenteel kan alleen het indexcijfer der industriële productieprijsen met voldoende nauwkeurigheid berekend worden. De berekening van de indexcijfers der landbouwprijzen en van de invoerprijzen dient nog verfijnd te worden (61).

De produkten van de produktie-industrieën van intermediaire goederen, die bijna 59 % van het indexcijfer vertegenwoordigen, stegen in 1988 met 1 % (-6,6 % in 1987). Worden de energieprodukten buiten beschouwing gelaten dan namen de prijzen van de halffabrikaten van de nijverheid in 1988 met 4,3 % toe en bleef de daling in 1987 tot 3,7 % beperkt. De energieprodukten die voor 26,12 % deel uitmaken van het nieuw indexcijfer daalden in 1988 in minder sterke mate dan het voorgaande jaar (-4,3 % in 1988 tegen -10,9 % in 1987).

De consumptiegoederen met een aandeel van ruim 30 % namen in 1988 met 1,4 % in prijs toe. In 1987 daalden de prijzen van de consumptiegoederen nog met 2,3 %. De prijzen van de voedingswaren, dranken en tabak, die het grootste deel van het indexcijfer van de consumptiegoederen omvatten, stegen in 1988 met 1,7 %, nadat ze in 1987 met 3,9 % waren gedaald. De investeringsgoederen, die slechts voor 11 % van het indexcijfer deel uitmaken, namen in 1988 met 1,6 % in prijs toe (+0,3 % in 1987).

TABEL 64- Prijsindexcijfers van de industriële produktie

INDEXCIJFERS	weging (a)	Wijziging in %, t/t-1.		
		1986	1987	1988
ALGEMEEN INDEXCIJFER	10 000,0	- 9,1	- 4,4	1,2
Indexcijfer zonder aardolieprodukten	8 856,5	- 2,3	- 4,2	2,1
Intermediaire goederen	5 846,6	- 15,6	- 6,6	1,0
Idem, zonder energie	3 234,6	- 3,0	- 3,7	4,3
Consumptiegoederen	3 039,4	0,5	- 2,3	1,4
Investeringsgoederen	1 114,0	2,4	0,3	1,6
Produkten van extractieve industrieën	173,5	- 13,4	- 12,5	- 3,3
Produkten van fabrieksindustrieën	8 311,5	- 9,4	- 2,9	1,6

Bron : MEZ, Administratie van de Handel.

(a) Wegingscoëfficiënt in per tienduizend.

C. CONSUMPTIEPRIJZEN

Het jaar 1988 is het derde opeenvolgende jaar met een lage inflatie en tevens het derde jaar dat de Belgische inflatie beduidend onder het OESO- en EEG-gemiddelde lag. Nadat de consumptieprijzen in 1986 slechts met 1,3 % in prijs toenamen ingevolge fors gedaalde energieprijzen en een matige prijsstijging van de voedingswaren, kon in 1987 het inflatietempo beperkt blijven tot 1,6 % door het terugdringen van de onderliggende inflatie (consumptieprijzen voor alle produkten uitgezonderd de energieprodukten en voedingswaren). In 1988 bleef de lage inflatie, althans gedurende de eerste tien maanden, standhouden ingevolge de lichte daling van de energieprijzen, niettegenstaande de vrij sterke stijging van de grondstoffenprijzen midden 1988.

Volgens ramingen van de Nationale Bank handhaafden de loonkosten per eenheid produkt zich in 1988 op het niveau van de voorgaande jaren; de gestegen loonkosten zouden volledig gecompenseerd zijn door een grotere arbeidsproduktiviteit. Ook de verruiming van het aanbod ingevolge uitbreidingsinvesteringen heeft de inflatie afgeremd.

Het deelindexcijfer van de voedingswaren bleef in 1988 ongewijzigd nadat het in 1987 met 0,4 % daalde. De prijzen van de niet-voedingswaren stegen in 1988 in dezelfde mate als in 1987 nl. met 1,1 %. De prijzen van de energieprodukten die in het indexcijfer worden opgenomen, daalden in 1988 met 3,4 % (-6,8 % in 1987). Het stijgingstempo van het prijsindexcijfer van de diensten verzwakte in 1988 (van 3,1 % in 1987 tot 1,5 %). De huurprijs droeg in 1988 niet tot een verlaging van het inflatietempo bij.

TABEL 65- Aandeel per verbruiksgroep in de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen

VERBRUIKSGROEPEN	1984	1985	1986	1987	1988
Voedingsmiddelen	1,8	0,8	0,4	- 0,1	0,0
Energieprodukten	0,7	0,7	- 2,5	- 0,7	- 0,3
Niet-voedingsmiddelen (excl. energie)	1,9	1,8	1,7	1,2	0,9
Diensten	1,5	1,3	1,5	0,9	0,4
Huur	0,4	0,3	0,2	0,3	0,2
TOTALE % WIJZIGING	6,3	4,9	1,3	1,6	1,2

Bron : MEZ, Administratie van de Handel.

TABEL 66- Consumptieprijzen

		Wijziging in %, t/t-1.		
GROEPEN	Weging (a)	1986	1987	1988
ALGEMEEN INDEXCIJFER	1000,00	1,3	1,6	1,2
Indexcijfer zonder energie en voeding	652,25	5,3	3,5	2,2
VOEDINGSWAREN EN DRANKEN	221,45	1,9	- 0,4	0,0
NIET-VOEDINGSWAREN	427,95	- 1,9	1,1	1,1
DIENSTEN	286,60	5,2	3,1	1,5
HUISHUUR	64,00	3,7	4,3	3,6
Voeding, dranken en tabak	233,10	2,3	- 0,1	0,0
Kleding en schoeisel	82,25	7,1	5,1	3,9
Huur en bijkomende lasten, verwarming en verlichting	195,75	- 5,5	- 1,3	0,3
Meubelen, huishoudelijke apparaten, gereedschappen, dagelijks onderhoud	94,50	4,5	2,5	1,4
Lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven	39,95	5,4	3,8	1,6
Vervoer en verkeer	154,50	- 3,7	2,2	0,8
Kultuur en ontspanning	81,65	4,3	3,0	1,5
Overige goederen en diensten	118,30	7,4	3,4	2,5

Bron : Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

(a) Wegingscoëfficiënt in per duizend.

VOETNOTEN

- (1) Een uitgebreidere analyse is te vinden in hoofdstuk 2 van dit jaarrapport.
- (2) OESO, *Perspectives économiques de l'OCDE*, nr 42, december 1987, Parijs, 1987.
- (3) *Ibidem*, nr 43, juni 1988.
- (4) *Ibidem*, nr 44, december 1988.
- (5) *Economies Européennes*, Supplément A, nr 2, februari 1989, Brussel 1989.
- (6) De voor 1987 genoemde cijfers komen uit de nationale rekeningen van het NIS, terwijl die betreffende 1988 uit de versie van 20 februari 1989 van het door de ADSD opgemaakte Economische Budget werden gehaald.
- (7) Zie hoofdstuk 2, Internationaal economisch klimaat.
- (8) De investeringsratio is de verhouding van de investeringen tot de toegevoegde waarde.
- (9) Daarbij zou moeten worden gevoegd, het aandeel van de inkomens van de individuele of zelfstandige ondernemingen, die door hun eigenaars werd gereserveerd voor de ontplooiing of de vernieuwing van hun bedrijvigheid.
- (10) Gereserveerde vennootschapswinsten en afschrijvingen in percent van de bedrijfsinvesteringen.
- (11) Lonen en inkomens van zelfstandigen.
- (12) Reële loonsom per baan op het volume van de toegevoegde waarde van de ondernemingen.
- (13) Toekenning van kredieten en participaties.
- (14) De handelsbalans inzake goederen en diensten was van 1977 tot 1982 deficitair.
- (15) Verhouding tussen de invoer en de totale vraag, in constante prijzen.
- (16) Zie 3.1.3 «Buitenlandse handel» in dit jaarrapport.
- (17) GATT (1988), *Le commerce international* 87/88, Genève.
- (18) GATT (1989), *Rapport préliminaire sur le commerce international en 1988-89*, februari, Genève.
- (19) IMF (1988), *World Economic Outlook*, april, en *IMF Survey*, 25 april, Washington.
- (20) IMF (1988), *World Economic Outlook*, oktober, en *IMF Survey*, 3 oktober, Washington.
- (21) OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 43, juni, Parijs.
- (22) OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 44, december, Parijs.
- (23) De gegevens komen van het GATT (1989), *Rapport préliminaire sur le commerce international en 1988-89*, februari, Genève.
- (24) IMF (1989), *Baisse des prix du brut en 1988, Hausse des autres produits de base*, **IMF Survey**, 13 februari, blz. 33 en 46.
- (25) De STR-waarde is het gewogen gemiddelde van de marktkoersen van een deviezensgroep t.o.v. de USD (Bron van de vermelde gegevens: OESO (1989), *Principaux indicateurs économiques*).
- (26) GATT (1989), *Ibidem*.
- (27) Deze regio omvat Australië, China, Korea, Hong-Kong, Indonesië, Japan, Maleisië, Nieuw-Zeeland, de Filipijnen, Singapore, Taiwan en Thailand.
- (28) Zie in dat verband: OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 44, december, blz. 50-54.
- (29) OESO (1988), *Ibidem*, nr 44, december, tabel 22, blz. 59.
- (30) Maatregelen waarbij het een land wordt mogelijk gemaakt zijn industrie te beschermen in geval van bruuske importstijging.
- (31) Tussen de belangrijke ontwikkelingslanden die diensten verlenen kunnen vermeld worden: Brazilië, Indië, Egypte, Jamaica en Argentinië.
- (32) De «nationale behandeling» bestaat erin de buitenlandse leveranciers op gelijke voet als de nationale leveranciers te behandelen.
- (33) S.N. (1989), *De erkende coördinatiecentra, Kwartaaloverzicht van de economie*, n. 1/89, maart, blz. 41-49.
- (34) GATT (1988) *Rapport Préliminaire sur le Commerce International en 1988-89*, februari, Genève.
- (35) Fabrimetal, *Conjoncture dans l'IFME*, maandelijkse en kwartaalnota's.
- (36) Electronics International Corporation (1988) *L'Electronique dans le monde*, Parijs.
- (37) Informatiebron: FETRA (Fédération des industries transformatrices de papier et carton).
- (38) Gegevens van: FEBELBOIS (Fédération Belge des Entreprises de la Transformation du bois).
- (39) OCDE (1989), *Perspectives du marché de l'acier dans les pays de l'OCDE en 1989*, Comité de l'acier, Persmededeling van 26 januari.
- (40) Gegevens (voorlopige) van: Groupement de la sidérurgie.
- (41) Bron: Fédération des Métaux non Ferreux (1989), *Non Ferreux Informations*, Recueil Statistique Mensuel.
- (42) Index berekend door het Institut für Wirtschaftsforschung, Hamburg, basis 1975 = 100, op basis van prijzen in USD en overgenomen door de NBB.
- (43) FEBELTEX (1989), *Febeltex Info-conjoncture*, trimestriël, n. 1, januari.
- (44) FEBELTEX, gegevens voor de eerste negen maand van 1988.
- (45) Zie (42).

- (46) Bron: INSEE (1989), *Informations Rapides*, série c, derniers résultats, n. 106, 11 mai.
- (47) zie Eurostat (1989), *Commerce Extérieur - Statistiques mensuelles* Thème 6 Série C, n.4.
- (48) Elk kwartaal wordt een overzicht van de Japanse buitenlandse handel opgenomen in het **Kwartaaloverzicht van de economie**, publicatie van de ADSD.
- (49) OCDE (1988), *Perspectives Economiques*, n. 44, december.
- (50) (1989), *Le tourisme international dans la zone OCDE*, communiqué de Presse du 3 mars.
- (51) NBB (1989), *Verslagen 1988*, 27 februari.
- (52) Zie hierover: *Conjunctuurbasis: Openbare financiën in 1988; een pauzejaar voor de sanering?*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, n. 1/89, p. 29-40.
- (53) RVA, *Jaarverslag 1987*, Brussel.
Dat lijkt misschien weinig, maar daardoor komt de RVA wel op de eerste plaats als bemiddelaar bij de bezetting van open betrekkingen, voor de advertenties (22 %), de scholen (10 %), de particuliere kantoren (5 %), de interne werving (17 %), de relaties (17 %), de aanplakborden (5 %). De werving voor niet gemelde openstaande banen gebeurt o.m. ten belope van 14 % door wervingsreserves, van 20 % via spontane aanbiedingen.
- (54) LUX, B., VANDEVILLE, V.(1981), *Une première estimation des facteurs influençant la durée de satisfaction des offres d'emploi*, **Critique régionale**, september, Brussel.
- (55) zie in dit verband «**De Belgische economie in 1987**», hoofdstuk 2.3., Sociale aspecten van de economie, blz. 77 tot 79.
- (56) OESO (1988), *Perspectives économiques*, nr 44 december.
- (57) Exclusief IMF-certificaten.
- (58) Zie in dit verband: *Conjunctuurbasis 1: Openbare financiën; de invloed van het Sint Annaplan*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, n.1/88, blz. 27-39.
- (59) De lopende verrichtingen op de betalingsbalans vermeerderd met het kapitaalverkeer, de kapitaaltransacties van de overheid niet inbegrepen.
- (60) Voorlopig cijfer omvattende het netto-bedrag van slechts zeven uitgften, doch exclusief het bedrag van de uitgifte van de Europese Investeringsbank.

